

Familiesamtaler i fengsel

Nina Morseth Lauritzen

VID vitenskapelige høgskole

Oslo

Masteroppgave

Master i familieterapi og systemisk praksis

Antall ord: 27433

11.06.2020

Opphavsrettigheter

Forfatteren har opphavsrettighetene til rapporten.

Nedlasting for privat bruk er tillatt.

Sammendrag

Forskningens problemstilling har vært: Hva sier pårørende av innsatte om opplevelsen av å delta i familiesamtaler i fengsel. Fire familiemedlemmer av innsatte har deltatt som informanter i en kvalitativ spørreundersøkelse. Ved bruk av semistrukturert intervju og fortolkende fenomenologisk analysemetode (IPA), har jeg kommet frem til fire hovedfunn og åtte underfunn.

Forskningen peker mot rammer og hendelser som påvirker opplevelsen av tilbudet. Opplevelser relatert til makt og avmakt i møte med politi, fengsel og nærmiljø før deltakelse i familiesamtalene, påvirket opplevelsen av dem. Betydningen av det å få et tilbud og å få hjelp til å snakke fremheves. Nærvær eller fravær av nok tid og en opplevelse av tillit og trygghet under samtalene hadde betydning for opplevelsen. Reflekterende team ble opplevd som en frigjørende struktur som åpnet opp samtalene. Det ble ikke knyttet en negativ konnotasjon til maktbegrepet relatert til samtaletilbudets innhold og struktur, kun til tiden før fengslingen. Informantene knytter bedret helse og bedre familierelasjoner til deltakelse i familiesamtalene.

Forskningen drøfter hvordan opplevelsen av tilbudet om familiesamtaler i fengsel kan påvirkes av faktorer som samfunnsdiskurser og maktkontekster i deltakernes liv. Tidsbegrepet i samtalene drøftes noe. Reflekterende team drøftes relatert til makt og hvordan den oppleves som en frigjørende struktur. Drøftingen avsluttes med å trekke linjer mellom mulighet for å snakke til opplevd autonomi, bedret helse og bedre familierelasjoner.

Nøkkelord: Familiesamtaler i fengsel, familierelasjoner, helse, kontekst, diskurs, makt og reflekterende team

Veileder: Hans Christian Michaelsen

Abstract

The research question in this thesis is: What do prisoners' next of kin report about their experience with participation in family therapy sessions in prison. Four family members of inmates' families have taken part as informants in a qualitative survey. Using semi-structured interviews and Interpretative Phenomenological Analysis (IPA), four major and eight minor findings have been reached.

The research points to setting and incidents as affecting the experience of the therapy sessions. Experiences relating to power and disempowerment during encounters with police, prisons, community services or social network prior to the family therapy sessions affected the way the experience was perceived. The informants emphasized the availability of family therapy sessions and the help to express themselves as important. Availability of absence of adequate time and a perceived trust and security impacted the therapy experience of participants. Reflecting team was reported as a liberating structure that helped open up the conversation. The concept of *power* had no negative connotations related to the content and structure of the therapy program, only to the time prior to incarceration. Informants relate improved health and family relations to participation in the family therapy program.

The research discusses how the prison family therapy program may be influenced by factors such as societal discourse and the context of power in the lives of the participants. There is some discussion of the concept of time. Reflecting team is discussed in relation to power and to how it is perceived as a liberating structure. The discussion finishes by examining the connections between the opportunity to talk, perceived autonomy, improved health and improved family relations.

Key words: Family therapy in prison, family relations, health, context, discourse, power and reflecting team

Supervisor: Hans Christian Michaelsen

Forord

Når denne forskningen avsluttes, står Norge og verden midt i den verste pandemien verden har sett på 100 år. Pandemien viser oss hvor liten verden er, hvor lett vi kan påvirke hverandres liv og hvor avhengige vi er av hverandre. En god håndvask kan ha forebyggende effekt. På samme måte som et virus, påvirker ord og mellommenneskelige handlinger livene våre. Noen ganger kan vi oppleve oss usynlig, misforstått eller uten verdi. Det er ikke bare de nærmeste som har innvirkning på livene våre, men også den store helheten vi er en del av som slekt, venner, nærmiljø, samfunnsinstitusjoner og samfunnsdiskurser. Spørsmålet er da hvor tilgjengelig den «håndsåpen» vi trenger for å holde oss friske og ha det godt sammen de rundt oss er, når vi virkelig trenger den. I denne studien løftes noen slike tema i konteksten familiesamtaler i fengsel.

Jeg vil rette en stor takk til mine informanter som ga meg muligheten til å fordype meg i dette temaet. Jeg håper de erfaringene dere har valgt å dele med meg er godt ivaretatt. Takk til Inge, min snille og kunnskapsrike mann. Du kommer faglig til kort på dette temaet, så da ble det lytting til mine ned- og oppturer i stedet for. I tillegg har du laget uendelig mange middager for å gi meg arbeidstid og god mat! Takk til Hanna og Aslak for interessen dere har vist, og for gleden og energien dere gir bare ved å være der. Takk til Gunnar Aadde Brevik for din kunnskap, ditt faglige engasjement og gode samtaler lenge etter at vi har sluttet å jobbe sammen. Du inspirerer meg! Takk til Driv HMS, Blå Kors Kompasset og For Fangers Pårørende, arbeidsgiverne mine disse årene, som har gitt meg albuerom og støtte i prosessen. Takk til venner og familie som spør og bryr seg og har heiet på sidelinjen. Jeg vil også takke klasselærer Lennart Lorås, uendelig full av energi og kunnskap. «Vi skal greie dette sammen!», sa du til klassen den første dagen. Du har gått hånd i hånd med oss gjennom hele prosessen. Til sist vil jeg takke min tålmodige og kunnskapsrike veileder Hans Christian Michaelsen. Du har hjulpet meg til å forstå hva forskning kan være.

Oppdal, 11.06.2020

Nina Morseth Lauritzen

Innhold

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn for valg av tema	1
1.2	Utvikling av problemstilling.....	3
1.3	Relevans for fagfeltet.....	4
1.4	Familiesamtaler i fengsel.....	4
1.4.1	Tradisjonelle tilbud til pårørende av innsatte	4
1.4.2	Generell presentasjon av reflekterende team.....	5
1.4.3	Bruk av reflekterende team i familiesamtaler i fengsel.....	7
1.5	Avgrensning, begrepsavklaringer og spesifiseringer.....	8
1.6	Forskningens oppbygging.....	8
2	Teori	10
2.1	Systemteori	10
2.1.1	Fra naturvitenskaplige til systemisk forklaringsmodeller	11
2.1.2	Kontekst	12
2.1.3	Sosial konstruksjonisme, språk og meningsdannelse.....	13
2.1.4	Samarbeidsorientert terapi.....	14
2.2	Diskurs.....	16
2.3	Makt.....	17
2.4	Salutogenese	20
2.5	Aktuell forskning.....	20
2.5.1	Forskning fra et pårørendeperspektiv.....	21
2.5.2	Terapi og makt	22
2.5.3	Familiepraksis møter institusjonell praksis	23
2.5.4	Forskning gjort på reflekterende team.....	24
2.5.5	Rammenes betydning for opplevelsen	25
3	Metodologi	27
3.1	Vitenskapsteoretisk ståsted.....	27
3.2	Kvalitativ metode	28
3.2.1	Kvalitative intervju.....	28
3.2.2	Utvikling av intervjuguide	29
3.2.3	Utvalg og rekruttering	30

3.2.4	Presentasjon av informantene.....	31
3.2.5	Gjennomføring av intervjuene.....	31
3.2.6	Transkribering av intervjuene	32
3.2.7	Egen forforståelse.....	33
3.3	Analyse	34
3.3.1	Fenomenologi.....	35
3.3.2	Hermeneutikk	35
3.3.3	Ideografi	36
3.3.4	Interpretative Phenomenological Analysis.....	36
3.3.5	Stegene i analysen	38
3.4	Forskningsetikk	39
3.5	Validitet, reliabilitet og overførbarhet	42
4	Funn.....	44
4.1	Funn 1. Rammer hadde betydning for opplevelsen	45
4.1.1	Underfunn 1: Hendelser i livet før tilbudet	46
4.1.2	Underfunn 2: Mulighet for å snakke og hjelp til å snakke	47
4.1.3	Underfunn 3: Opplevelse av fravær eller nærvær av tid	50
4.1.4	Underfunn 4: Opplevelse av tillit og trygghet.....	51
4.1.5	Underfunn 5: Reflekterende team som en frigjørende struktur.....	53
4.2	Funn 2. Makt har forskjellige uttrykk og virkninger	55
4.2.1	Underfunn 1: Deltakere i samtale knytter negativ makt til tiden før tilbudet.	56
4.2.2	Underfunn 2: Samtalene var et reelt valg.....	57
4.2.3	Underfunn 3: Reflekterende team opplevdes som en frigjørende makt.....	57
4.3	Funn 3. Tilbudet bidro til bedre helse.....	59
4.4	Funn 4. Tilbudet førte til bedre familierelasjoner.....	60
4.5	Oppsummering	62
5	Drøfting	64
5.1	Tiden før familiesamtalene påvirket opplevelsen.....	64
5.1.1	Diskurs og makt som kontekst for opplevelser	65
5.2	Opplevelsen av selve familiesamtalene	68
5.2.1	Opplevd nærvær og fravær av tid påvirker samtale	69
5.2.2	Reflekterende team.....	71
5.2.3	Fra maktesløshet til autonomi, bedre familierelasjoner og bedre helse	76

5.3	Oppsummerende kommentarer.....	77
6	Avslutning	79
6.1	Implikasjoner for videre forskning	79
6.2	Implikasjoner for praksis	80
6.3	Mulige svakheter	81
6.4	Avsluttende kommentarer.....	82
	Litteraturliste	84
	Vedlegg 1 Intervjuguide.....	88
	Vedlegg 2 Informasjonsskriv og samtykkeerklæring.....	90
	Vedlegg 3 Vedtak fra Kriminalomsorgen	94
	Vedlegg 4 Utdrag fra transkripsjon.....	96
	Vedlegg 5 Godkjenning fra Norsk senter for forskningsdata.....	97
	Vedlegg 6 Bekreftelse vedrørende sikker datalagring	100

1 Innledning

Barn og foreldre som sjelden får treffes, kjærester og ektefeller som må leve fra hverandre. Dette er realiteten for mange titalls tusen mennesker i Norge hvert år. For noen er fengslingen en stor hemmelighet og et stigma som de for enhver pris ønsker å holde skjult. Mange opplever savn, sinne og skam. Noen har støtte i sine omgivelser, men for andre oppleves situasjonen som ensom og fortvilende.

Det kan være svært belastende for barn når en forelder fengsles. Lengde på dom, grad av tilknytning mellom barnet og den innsatte forelderen og hvilken støtte barnet opplever i sine omgivelser påvirker situasjonen. Mange av familiene er i en krisesituasjon og foreldre er usikre på hvordan de kan ivareta barna sine best mulig i denne vanskelige situasjonen.

Mange opplever store helseutfordringer som følge av de belastningene de opplever i sammenheng med fengslingen. Familier i krise har ofte nytte av å få hjelp til å snakke sammen. Tidlige samtaler før problemer har oppstått, kan også virke forebyggende. Å gjøre begge deler samtidig er en utfordring, og særlig i en fengselskontekst. Hvordan ligger forholdene i et fengsel til rette for åpne og bevegende samtaler mellom familiemedlemmer som er splittet opp, adskilt og utsatt for stigmatiserende holdninger? I dag er det få muligheter til en slik type kontakt. Mange opplever kort besøks- og telefontid som et hinder for å ta opp vanskelige tema. Problemer eskalerer fordi de ikke finner muligheter for å snakke om det som opptar dem.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

I Norge er det de siste årene gitt et tilbud om familiesamtaler i noen fengsler. Tilbudet er et resultat av et samarbeid mellom For Fangers Pårørende og kriminalomsorgen. Først gjennom et tilbud om familiesamtaler i Trondheim fengsel. Deretter gjennom et landsdekkende prosjekt ledet av For Fangers pårørende, hvor målet var etablering av et tilbud om familiesamtaler i flere fengsler. Gjennom prosjektet ble det blant annet arrangert

samlinger og kurs for fengselsansatte, ansatte fra familievernkontorer og ideelle organisasjoner. Kursene ga mulighet for å bli kjent på tvers av etater og la grunnlag for samarbeid mellom fengsler og lokale aktører om å tilby familiesamtaler i fengsel. Dette har ledet til tilbud om samtaler for familier i flere fengsler med høyt sikkerhetsnivå.

Slike samtaler kan bidra til forebygging av problemer som adskillelsen skaper. De kan også bidra til å åpne for en forståelse for hverandres situasjon og til å holde ut tiden fengslingen varer. Samtaler kan være viktige bidrag til at familien kan forestille seg bedre måter å være sammen på i fremtiden. Det er med utgangspunkt i kunnskap om et stort behov for støtte i en vanskelig tid, og ønske om erfaringer fra et slikt hjelpetilbud at denne forskningen er blitt til.

Jeg har jobbet i organisasjonen For Fangers Pårørende i mange år. For Fangers Pårørende har et bredt tilbud til målgruppen, samarbeider med- og driver informasjonsarbeid overfor kriminalomsorgen og hjelpeapparatet, samt påvirkningsarbeid relatert til aktuelt lovverk. Et av organisasjonens samarbeidsområder med kriminalomsorgen har vært etableringen av tilbudet om familiesamtaler i fengsel. Jeg har jobbet både med denne etableringen på landsbasis og som familieterapeut med familiesamtaler i fengsel. I mine møter med noen av disse familiene, har noen av de pårørende gitt uttrykk for at familiesamtalene har påvirket livene deres. Både bedret helse og familierelasjoner er blitt nevnt. Dette synes jeg er veldig interessant og har ønsket å finne ut mer om dette. Jeg er også opptatt av hvordan en fengselskontekst med regler og maktmarkører kan påvirke opplevelsen av slike samtaler. Alle familiesamtalene har blitt gjennomført ved bruk av reflekterende team. I min egen praksis har jeg vært nysgjerrig på hvordan dette oppleves. Blant annet har jeg lurt på om strukturen i reflekterende team kan oppleves som en ytterligere markering av makt i en fengselskontekst med mange maktmarkører.

1.2 Utvikling av problemstilling

På grunnlag av tilbakemeldinger fra brukere av tilbudet om familierapi i fengsel har jeg blitt opptatt av hva det er vi kan lære av deres erfaringer. En studie som denne kan være et bidrag til kunnskap om og på hvilken måte et tilbud om familiesamtaler kan være nyttig for de som bruker det. Etersom det forskes på et nytt område, mener jeg problemstillingen må gi mulighet til å favne flere sider ved opplevelsen av tilbudet. Den er derfor formulert relativt åpen. En ulempe ved dette er at informantene kan gi så ulike tilbakemeldinger, og at det blir vanskelig å gjøre funn på tvers av materialet. Forskningsspørsmålene omfatter tema jeg har blitt spesielt opptatt av i møte med deltakere i tilbudet om familiesamtaler i fengsel, og søker å ivareta en avgrensning av tema. Tema som helse og familierelasjoner er blitt tatt opp av deltakere i familiesamtaler i fengsel og vil bli tema i forskningen. I dialogisk praksis vektlegges likeverdighet. Det kan derfor være aktuelt å høre hva informantene eventuelt sier om en opplevd maktubalanse i samtalene. Min forskning spør hvordan reflekterende team som struktur oppleves. Dette vil bli stilt som et åpent spørsmål, men vil også knyttes til en mulig opplevelse av makt. Det vil være interessant å se etter reaksjoner informantene har på de strukturene og holdningene som ligger i samtaler ved bruk av reflekterende team. Forskningen er også avgrenset gjennom at det er de pårørendes, ikke innsattes, opplevelse av tilbudet som etterspørres. Med grunnlag i dette tar forskningen utgangspunkt i følgende problemstilling:

«Hva sier pårørende av innsatte om opplevelsen av å delta i familiesamtaler i fengsel?»

Problemstillingen er operasjonalisert og avgrenset gjennom følgende forskningsspørsmål:

- Rapporterer informanter om endringer i sine liv i løpet av den tiden de deltok?
- Hva sier informantene om hva som påvirket opplevelsene?
- Hva sier informanter om utvikling av relasjoner?
- Hva kan deltakere i familiesamtaler i fengsel si oss om slike former for samtaler i en fengselskontekst?

1.3 Relevans for fagfeltet

Tilbudet om familiesamtaler i fengsel er relativt nytt i Norge. Hanne Hamsund hos For Fangers Pårørende (personlig kommunikasjon, 20.4.2020), opplyser at det er ca. fem fengsler i Norge som tilbyr dette per i dag. Hun opplyser også at det foreløpig ikke er knyttet undersøkelser til erfaringer med tilbudet. Jeg har ikke funnet resultater fra utenlandske studier av et slikt tilbud sett fra et pårørendeperspektiv. Roberts et al. (2017, s. 326-340) konkluderer etter sin systematiske litteraturgjennomgang at familieterapi i fengsel kan være en svært god hjelp for innsatte og deres familier, og at videre forskning på feltet er berettiget. Det er med utgangspunkt i kunnskap om et stort behov for støtte i en vanskelig tid, og mitt ønske om erfaringer fra tilbudet om familiesamtaler i fengsel at denne forskningen er blitt til. Om mitt prosjekt kan utvide kunnskapen i denne konteksten, er det mitt håp at kriminalomsorgen, terapeuter og andre kan anvende den til nytte for innsatte og deres pårørende.

1.4 Familiesamtaler i fengsel

Denne delen vil si noe om hvilke tilbud innsattes pårørende tradisjonelt har fått i kriminalomsorgen. Deretter presenteres reflekterende team, som er en fremtredende praksis tilbudet om familiesamtaler i fengsel. Til slutt vil jeg si litt om bruk av reflekterende team i arbeidet med familiesamtaler i fengsel.

1.4.1 Tradisjonelle tilbud til pårørende av innsatte

Det har tradisjonelt vært få tilbud til pårørende av innsatte i norske fengsler. Noen tilbud rettet mot innsatte har også hatt pårørende som deltaker i tilbudet. PREP-kurs (Modum Bad, 2020) er et eksempel. Noen tilbud er rettet mot barn. Et eksempel er aktivitetstilbud

sammen den innsatte som en del av den innsattes deltakelse i for eksempel foreldreveiledningsprogram. Det er også noe mulighet for utvidede besøk og i noen tilfeller overnattingsbesøk i besøks-leilighet i fengselet. I 2014 ble det innført en barne-ansvarlig ordning i norske fengsler som søker å ivareta at barn av innsatte mens moren eller faren soner (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2015). Ordningen skal se til at fengselet ivaretar barnet i henhold til gjeldende regelverk. Dette er ikke et tilbud, men et økt fokus som for eksempel kan resultere i at besøksforholdene i fengselet tilrettelegges bedre for barn. Ut over familiesamtaler i fengsel er det altså få, om noen, tilbud i fengsel rettet direkte mot pårørende av innsatte.

1.4.2 Generell presentasjon av reflekterende team

Sosialpsykiater Tom Andersen (1936-2007) fra Tromsø utviklet i løpet av 80 og 90-tallet en dialogisk samtalepraksis som er blitt kjent som reflekterende team. Reflekterende team ble benyttet under familiesamtalene i fengsel, og er et fremtredende tema i denne forskningen. Det anses derfor relevant å presentere litt om denne praksisen.

Reflekterende team tar spesielt for seg forskjellige måter å organisere samtaler på, og hvordan man veksler mellom lytte- og taleposisjon. I det tidlige arbeidet med reflekterende team på 80-tallet, var terapien inspirert av Milanoteamets organisering av samtalene med terapeuter som lyttende observatører bak et enveisspeil (Palazzoli, Boscolo, Cecchin & Prata, 1980; Andersen, 2007, s. 21). Andersen har beskrevet et ubehag ved denne måten å snakke om noen som ikke var til stede i rommet. Hans team tok derfor avgjørelsen om å invitere familien til å lytte til deres refleksjoner. Dette endret terapeutenes måte å snakke om det de hadde hørt. Innholdet i refleksjonene bar større preg av respekt, og ordene de brukte var tilpasset ordene klientene brukte. Andersen henviser til det etiske aspektet ved at terapeutene snakker med noen til forskjell fra å snakke om noen. Han henviser også til Ludwig Wittgensteins (1889-1951) påstand om at språket former oss og våre holdninger. Vendingen har også et terapeutisk aspekt ved at familien kunne ha utbytte av å høre hva teamet sa. Jeg mener at endringen Andersens team representerte også kan sies å

understreke en holdning til familien i et maktperspektiv som jevnbyrdige deltakere i samtalen.

Andersen søkte å unngå en mekanisk gjentakende organisering av samtalene (Jensen & Ulleberg, 2019). En samtale i et reflekterende team kan organiseres på flere måter, men intervjueren leder alltid samtalen. Intervjueren kan for eksempel snakke med en og en av familiemedlemmene av gangen, gjerne ved å stille sirkulære spørsmål som kan involvere flere av deltakerne i samtalen samtidig (Palazzoli et al., 1980). Det reflekterende teamet kan bestå av en eller flere personer som lytter til terapisystemet mens de snakker. Disse tilhører ikke familien. Etter en stund kan intervjueren henvende seg til det reflekterende teamet og spørre om de ønsker å si noe om det de har hørt. Ved å ha sittet i en lytterposisjon har teamet hatt mulighet for å lytte på en annen måte enn terapeuten som er i dialog med familien. Hensikten er å gi familien mulighet for å høre en refleksjon rundt det de nettopp har snakket om, men fra et annet perspektiv, med andre nyanser som kan bringe inn noe nytt som skaper en forskjell i hvordan de tenker om det de har snakket om. Etter en refleksjon fra det reflekterende teamet, gir intervjueren familien anledning til å snakke om det de har hørt.

Andersen (2007, s. 56) mente at det reflekterende teamet skal se på hverandre og ikke familien mens de reflekterer. Han begrunnet dette med at man ellers vil invitere familien til å delta i den reflekterende diskusjonen. Dette vil ta fra dem mulighetene i den posisjonen de har, hvor de kan lytte og reflektere inni seg samtidig. Organiseringen gir hver deltaker fra familien mulighet for å skifte mellom tale og aktiv lytting. Andersen sa at disse skiftene gir to forskjellige synsvinkler på den samme begivenheten, som igjen gir to utgangspunkt når vi skal beskrive og forstå. Den ytre dialogen føres med den man snakker med. Den indre samtalen har man med seg selv eller personer man har i tankene både mens man snakker og mens man lytter (Andersen, 2007, s. 108). Andersen la stor vekt på disse indre dialogene, og mente at pauser og god tid i samtalen var viktig for å holde slike indre dialoger levende.

Reflekterende team kan som sagt organiseres på mange måter. Jeg antar at noe av det viktigste for Tom Andersen og hans team var respekt for de menneskene de hadde foran seg, og ønske om å finne en samtaleform som kunne hjelpe dem uten å anta at terapeutene

hadde svarene. Noe av den teorien disse holdningene er utviklet fra er presentert i teorikapitlet.

1.4.3 Bruk av reflekterende team i familiesamtaler i fengsel

De fengslene som gir et tilbud om familiesamtaler, har noe forskjellig samarbeids- og organiseringsformer i dette arbeidet. Noen fengsler benytter kun egne ansatte som sosionomer eller andre med sosialfaglig bakgrunn. Andre fengsler benytter disse i kombinasjon med ansatte fra det lokale familievernkontoret, eller ideelle organisasjoner som har ansatte med relevant utdanning. De eksterne aktørene kommer da til fengselet for å gjennomføre samtaler sammen fengselsansatte, innsatte og den innsattes familie. I alle fengsler med tilbud om familiesamtaler er tilbudet blitt gitt med reflekterende team som struktur for samtalen. Årsaken er at reflekterende team ble presentert og anbefalt som struktur for familiesamtaler i fengsel, på kursene For Fangers Pårørende arrangerte for fengsler og eksterne samarbeidsaktører. På kursene ble det gitt en innføring i reflekterende team, med anbefaling om videre opplæring av ansatte hvis dette skulle benyttes (kunnskap fra eget arbeid som prosjektleder 2016-2018).

Reflekterende team er som sagt inspirert av og utviklet på grunnlag av forskjellig teori som blir omtalt senere. Gjennom å benytte strukturen og ta til seg de holdninger til kommunikasjon og mellommenneskelig samhandling den er utviklet fra, har jeg en antakelse om at samtaler i de forskjellige fengslene kan ha en del fellestrekk. På den annen side er jeg sikker på at samtalen i stor grad vil påvirkes av de ulike utdanninger, faglige- og terapeutiske tilnærminger, terapeutenes personligheter, de allianser som skapes mellom deltakerne i terapisystemet og så videre. Det eneste jeg som forsker vet er at det er benyttet reflekterende team i de forskjellige tilbudene, og at innholdet ellers etter all sannsynlighet er forskjellig, slik det alltid vil være i forskjellige terapirom med forskjellige terapisystem. Jeg har et ønske om å se hvordan familiesamtaler i fengsel kan oppleves, uavhengig av mulige likheter eller ulikheter i terapirommet.

1.5 Avgrensning, begrepsavklaringer og spesifiseringer

Jeg har intervjuet kun pårørende av innsatte delvis på grunn av min interesse for arbeidet med denne målgruppen. Videre mener jeg at innsatte og deres familier lever i så forskjellige kontekster under soning at jeg anser det som to forskjellige forskningstema. Temaet blir etter min mening for stort ut fra det begrensede omfanget for en forskning på masternivå.

Hun er brukt som et kjønnsnøytralt pronomen når jeg henviser til hjelpere og terapeuter og *han* når jeg henviser til innsatte.

De som deltok i studien, vil omtales både som *informanter* og *deltakere*.

Ordet studie benyttes noen ganger som en avveksling til ordet forskning.

Tom Andersen (2007) omtaler terapeut og klient som intervjusystem, jeg omtaler dem som terapisystem. Jeg anser alle deltakere i et terapirom som en del av et terapisystem, men ved å følge Tom Andersen, blir ikke begrepet benyttet slik her. Familie brukes som eksempel på de som mottar terapien.

Tom Andersen utviklet praksisen reflekterende team og kalte det senere reflekterende prosesser. Jeg velger å benytte begrepet reflekterende team gjennom oppgaven.

Tilbudet som forskningen baserer seg på er i en terapeutisk kontekst, men omtales som familiesamtaler og ikke familierapi.

Kjønn ikke er et eksplisitt tema i denne studien, og jeg har valgt å intervju begge kjønn.

1.6 Forskningens oppbygging

I kapittel 2 Teori, presenterer jeg teori og forskning som er relevante for å belyse forskningens problemstilling, forskningsspørsmål og funn. På grunn av dette prosjektets avgrensede omfang, vil det redegjøres kun for de mest relevante grunnleggende prinsipper

for studien. Systemteori presenteres som forskningens grunnlagsforståelse. Videre presenteres ideer fra teori om diskurs og makt. Det salutogene perspektiv presenterer en forståelse av hva som kan påvirke helsen. Til slutt presenteres relevant forskning.

I kapittel 3 Metode, redegjør jeg for vitenskapelig ståsted og kvalitativ forskningsmetode. Herunder presenteres arbeidet med utvikling av intervjuguide (vedlegg 1), utvalg, rekruttering og presentasjon av informanter, gjennomføring og transkribering av intervjuer samt tanker om egen forforståelse. Videre presenteres analysemetoden Interpretative Phenomenological Analysis (IPA), med fenomenologi, hermeneutikk og ideografi som retningens filosofiske grunnlagsforståelse. Deretter beskrives stegene i analysearbeidet, og til slutt vurderinger rundt etikk, validitet, reliabilitet og overførbarhet i forskningen.

I kapittel 4 Funn, presenteres funnene som IPA hjalp meg å komme frem til.

I kapittel 5 Drøfting, drøfter jeg tema jeg har blitt spesielt opptatt av. Fremtredende tema i drøftingen er kontekst, diskurs, makt og maktesløshet, tid, reflekterende team og autonomi. Temaene drøftes ut fra teori, annen forskning egne perspektiver og eksempler fra mine funn.

I kapittel 6 Avslutning, presenteres implikasjoner for forskning og praksis, mulige svakheter ved studien og noen avsluttende kommentarer.

2 Teori

I dette kapitlet presenterer jeg det jeg anser som relevant teori og forskning, knyttet til studiens problemstilling «Hva sier pårørende av innsatte om opplevelsen av å delta i familiesamtaler i fengsel?» og tema. Først vil jeg presentere systemteori som forståelsesramme. Systemteori kan bidra til å belyse deltakernes opplevelser ut fra et kontekstuellt og relasjonelt ståsted, ved å vise hvordan mennesker og institusjoner kan være forbundet og påvirker hverandre. Kontekst og sosial konstruksjonisme redegjøres for relatert til idéen om hvordan vi skaper forståelse om vår virkelighet i relasjoner med andre. Reflekterende team er brukt som struktur i familiesamtaler i fengsel. Samarbeidsorientert terapi presenteres for å vise teorigrunnlag og praksis som reflekterende team er inspirert av. Makt og diskurs får plass for å forstå dynamikken mellom mennesker, og mellom mennesker og institusjoner. Til slutt presenteres forskning jeg mener kan bidra til å belyse aktuelle sider ved min forskning.

2.1 Systemteori

Tema for denne forskningen, familiesamtaler i fengsel, foregår i en kontekst hvor det er samhandling mellom flere systemer; blant annet fengselssystemet, familier og terapeuter. Ulike diskurser påvirker dessuten ulike aktører på forskjellige måter. Alt dette får betydning for hvordan informantene opplever tilbudet. Disse kan påvirke hverandre, og med dette informantenes opplevelse av tilbudet. Det kan derfor være naturlig å se på hvordan systemisk teori og perspektiv kan bidra til å sette lys på og forstå de funn som vil komme fram. Slik kan forskningen belyse deltakernes opplevelser ut fra relasjoner og kontekster de er en del av, og ikke forklare hendelser eller årsaker som egenskaper ved individet.

2.1.1 Fra naturvitenskaplige til systemisk forklaringsmodeller

Denne studien har en systemisk teoretisk forståelsesramme. Det vitenskapelige idealet rundt 1600-tallet forklarte naturen og mennesket ut fra mekaniske årsakssammenhenger (Thomassen, 2017, s. 139). Ut fra dette idealet anså man at det eksisterte en objektiv virkelighet, og at man ved bruk av vitenskapelige analytiske metoder kunne få eksakte beskrivelser av virkeligheten. Et mekanisk menneskesyn preges av lineære årsaksforklaringer, for eksempel gjennom en antakelse om at erfaringer kan overføres fra en person til en annen. Innenfor en slik forståelsesramme anses problemer som egenskaper ved individet. Biologen Ludwig von Bertalanffy utviklet en annen forståelsesramme, og presenterte på 1940-tallet generell systemteori (von Bertalanffy, 1969). Han beskrev hvordan sammensatte organismer utgjør en helhet. Samspillet og påvirkningen mellom delene skaper helheten. Han hevdet at et system er mer enn summen av delene, slik en familie er mer enn en samling individer. Av dette følger at menneskene i et system gjensidig påvirker hverandre gjennom en sirkulær interaksjon (Bateson, 1972). Et slikt syn flytter fokuset fra individnivå til de relasjoner, kontekster og systemer menneskene er en del av. (Jensen, 2009)

Dette er en forklaringsbakgrunn som kan være nyttig å ha med når jeg skal se på behandlingstilbud i fengsel. Fengselskonteksten har gjerne fokus på lineære årsakssammenhenger, som årsak, virkning, skyld og straff. Søken etter løsninger er ofte manualer og retningslinjer basert på lovverk eller i evidensbaserte tiltak som sinnemestringskurs og foreldreveiledningsprogrammer.

Gregory Bateson (1904-1980) var biolog og sosialantropolog. Han forsket og skrev innenfor fagområder som antropologi, genetikk, filosofi, kommunikasjonsteori og psykologi (Lock & Strong, 2014, s. 224). Han så sammenhenger og overføringsverdi mellom disse områdene. Blant annet med grunnlag i systemteori, etablerte Bateson med flere et samarbeid i California på 50- og 60-tallet. De forsket og skrev artikler som fikk stor innvirkning på det som ble den systemiske retningen innen familieterapifeltet (Hårtveit & Jensen, 2004, s. 30).

Systemteori er aktuell som en kort redegjørelse for min systemiske grunnlagsforståelse. Denne forståelsen påvirker mine valg gjennom hele forskningsprosessen. Videre er

systemteori viktig å presentere som grunnlag for noe av innholdet i det tilbudet informantene i denne forskningen fikk. Reflekterende team, som var et rammeverk for samtalene i fengsel, er inspirert av forskjellige systemiske teoretikere, teorier og praksis. Disse er blant annet Gregory Batesons systemteori og sirkulære tenking (1972), Milanskolen med deres sirkulære spørsmål (Palazzoli et al., 1980), filosofene Mikhail Bakhtin (1895-1975) og Ludwig Wittgensteins tanker om språk og dialog som videre inspirerte Harold Goolishian og Harlene Andersons språkssystemiske teori og praksis.

Systemteori er også relevant som bakgrunn for ideen om at informantene er deltakere i flere systemer som påvirker dem. Denne forskningen skal se på hvordan deltakerne beskriver opplevelsen av å motta familiesamtaler i fengsel. Dette kan belyses gjennom å se på deltakernes beskrivelse av flere av de systemene de er en del av.

2.1.2 Kontekst

Bateson så kontekst som en kommunikasjonsmessig og meningsbærende psykologisk ramme å forstå noe innenfor (Bateson, 1972, s. 186). Han beskrev hvordan vi ikke greier å se noe som noe i seg selv, men som noe som skiller seg ut fra bakgrunnen. Når bakgrunnsbildet er i endring, vil også det vi observerer endre seg relatert til den endrede bakgrunnen. Kontekst er altså et grunnleggende viktig begrep for Bateson, og er blant annet gjort kjent gjennom hans berømte sitat: «without context, words and actions have no meaning at all» (Bateson, 1979, s. 15). Bateson mente at hva vi opplever som informasjon, er avhengig av vår forståelseskontekst. Det betyr at hvis noe skal oppleves som ny informasjon, må den stå frem som forskjellig fra det vi allerede vet. Bateson er også kjent for begrepet «en forskjell som utgjør en forskjell» (Bateson, 1972, s. 453). Dette anses som et viktig perspektiv i denne forskningen. Dersom det stemmer at kontekst har betydning for hvordan alt oppleves, vil det være viktig å lytte etter deltakernes beskrivelser av kontekstmarkører. Videre vil det være relevant å finne ut hvordan de beskriver at dette eventuelt påvirker dem.

2.1.3 Sosial konstruksjonisme, språk og meningsdannelse

Hvordan mening skapes, er gjenstand for oppmerksomhet både blant terapeuter og forskere. Ludvig Wittgenstein mente at vi må se sammenhengen mellom språkets betydning og hvordan det anvendes. Han mente at vi tilskriver våre erfaringer mening og former forståelser om oss selv gjennom de sosiale sammenhenger, relasjoner og språk vi er en del av. Gjennom relasjonelle livsformer utgjør handlinger og språk det han kaller et språkspill som former en ramme for meningsdannelse (Wittgenstein, 2010). I dette ligger at språket benyttes til å skape en felles konstruksjon av virkeligheten i et fellesskap og i en bestemt kontekst med andre. «Talen vår får sin mening gjennom våre øvrige handlinger» (Wittgenstein, 1969, gjengitt i Lock & Strong, 2014, s. 205). Wittgensteins påstand om at mennesker samhandler ved hjelp av språk avviker fra tanken om at ting og handlinger har mening uavhengig av kontekst (Lock & Strong, s. 208).

Med et sosialkonstruksjonistisk perspektiv på meningsdannelse, menes at de ordene som benyttes når vi snakker sammen, påvirker hva vi oppfatter som sant og virkelig (Gergen & Gergen, 2005). Kenneth og Mary Gergen var først ute med å beskrive sosial konstruksjonisme. De mener at alt vi opplever som virkelig er sosialt konstruert. Det vil si at ingenting er virkelig før folk er enige om at det er det, og at vi ikke kan ha en objektiv kunnskap om, eller riktig beskrivelse av virkeligheten. Det er gjennom språk og samhandling med andre, vi blir enige om hvordan virkeligheten ser ut. Altså konstruerer vi den. Gergen (2015) viser til Jacques Derrida (1930-2004) og Michel Foucault (1926-1984) sine kritiske perspektiver på hvordan mening skapes. Derrida mente for eksempel at vi gjennom språket fremsetter argumenter, noe som i seg selv bidrar til en reduksjon av muligheter for forskjellige fortolkningsmuligheter. Slik er språket reduksjonistisk, mente han.

Sosialkonstruksjonisten vil mene at vår viten er determinert av historisk og kulturell kontekst som viser seg gjennom verdier og diskurser i vårt samfunn akkurat nå (Johnsen, 2012). Med grunnlag i disse verdiene og diskursene skapes nye konstruksjoner av sannhet gjennom sosialt samspill og i språket. Vi kan for eksempel anta at tema som personlighet, sykdom, diagnoser osv. ikke kan eksistere uten at det er andre mennesker involvert. Begreper som beskriver menneskelige egenskaper fremforhandles i språket.

Med Wittgenstein grunnholdning til ord: «Ordets betydelse er dets bruk» (2010), er det nærliggende å tenke på hvordan virkelighet skapes når familiemedlemmer ikke får snakket sammen i en krisesituasjon. I min forskning er dette interessant i perspektivet fravær og nærvær av muligheter for å sammen skape en virkelighet gjennom språket. Den innsatte og familien er fortsatt familie, men omgivelsene og situasjonen er endret. Jeg er interessert i om informantene sier noe om hvordan en mulighet for å snakke sammen i den nye konteksten skaper et felles språk, en felles forståelse og hva dette betyr for dem.

Mitt epistemologiske ståsted kan sies å være sosialkonstruksjonistisk. Det sosialkonstruksjonistiske perspektivet hjelper til å se at det finnes forskjellige virkeligheter. Alle deltakerne har med seg sine forståelsesmåter, og vi fremforhandler på grunnlag av disse nye virkeligheter sammen. Det betyr at jeg anser at funn fra min forskning vil være felles fremforhandlet gjennom dialog og meningsdannelse mellom informantene og meg samt mellom materialet og meg. For eksempel kan samspillet i intervjusituasjonen påvirke informantenes svar på mine spørsmål og hvordan jeg forstår deres forsøk på å formidle deres opplevelser. Perspektivet vil også påvirke hvilken analysemetode jeg velger, som igjen påvirker funnene jeg gjør.

2.1.4 Samarbeidsorientert terapi

Den systemiske retningen innenfor terapi skiller seg ut ved å legge vekt på sirkulær tenkning (Bateson, 1972) og det sosialkonstruksjonistiske perspektivet (Gergen & Gergen, 2005). Milano-teamet var tidlig ute med å jobbe med familier etter systemiske grunnprinsipper. De går for å være blant de første som tok konsekvensen av at terapeuten er en del av terapisystemet. De var inspirert av Batesons ideer, og utviklet det å stille sirkulære spørsmål i terapien (Palazzoli et al., 1980). Senere er spesielt den terapiformen Henry Goolishian og Harlene Anderson utviklet; «samarbeidsorientert terapi» (Anderson, 2003), Jaakko Seikkulas «Åpne samtaler» (Seikkula, 2012) og Tom Andersens «Reflekterende prosesser» (Andersen, 2007) eksempler på slike innflytelsesrike praksiser. Andersson og Goolishian skilte seg ut fra

tidligere systemtenkning ved å lansere en språksystemisk ide' (Anderson, s. 2003), om at språk ikke benyttes for å forklare en virkelighet, men at språket er med på å framskape den. Ideen er begrunnet i sosial konstruksjonisme (Gergen & Gergen, 2005). Geir Lundby (1998, s. 108) beskriver den sosialkonstruksjonistiske terapeut slik:

Sosialkonstruksjonistiske terapeuter ser på kunnskap som noe som oppstår i det sosiale rom, og som forandres og fornyer seg hele tiden gjennom interaksjonen. Det er ingen forutbestemt mening skjult i historiene eller tekstene. En terapeut med dette synet vil forvente at en ny og forhåpentlig mer nyttig historie vil dukke opp gjennom samtalen, men vil se denne historien som spontan og ikke planlagt. Samtalen, ikke terapeuten, er forfatteren.

Andersson & Goolishian var inspirert av Mikhail Bakhtins (1993) tanker om at alle våre handlinger er dialogiske i sin natur. Våre indre dialoger fører til nye dialoger med de rundt oss. Han fremholdt at mening ikke er noe som overføres til andre, men at mening og forståelse oppstår gjennom dialog (Anderson, 2003). Andersson & Goolishian (1992) beskriver at gjennom en dialog preget av gjensidig utforskning og nysgjerrighet, kan nye muligheter og forståelse skapes. Slik kan da også problemer oppløses i samtaler, hevdet de. Dialogisk praksis erkjenner hjelperens innflytelse på systemet ved å være en del av det. Det er også en fremtredende tanke at hjelperen på tross av egen kunnskap ikke kan vite hva som er rett for den som søker hjelp.

I terapi vil forskjellige språk møtes. Med språk menes her hvilke ord vi er vant til å bruke. John Shotter (2015) sier at det er viktig at vi har anledning til å benytte ord som er kjente for oss, ord som gir mening. Vi vil da greie å orientere oss i situasjonen, og se hvilke muligheter som finnes for et videre skritt. Shotter mener også at de forventninger vi har til respons fra andre, påvirker vår kommunikasjon, og som i en vekselvirkning også den responsen vi får fra våre omgivelser. Shotter stiller spørsmål ved refleksjonens funksjon (2015, s. 36). Han hevder at refleksjoner ikke kan være en umiddelbar første-respons på det vi reflekterer over. Vi danner oss «synsvinkler» på det vi ser på bakgrunn av våre tidligere erfaringer. Vi responderer deretter og setter ord på det vi erfarer relatert til disse tidligere erfaringene. Vi har allerede på forhånd en ide om hva vi kan finne. Han mener at de derfor ikke kan være adekvate med hensyn til oppgaven vi står overfor.

Samarbeidsorientert terapi og den teorien den er basert på kan være relevant for å belyse funn og drøfte tema i min forskning. Et slikt perspektiv kan gi annen informasjon til uttalelser gitt av informantene enn et mer lineært årsak-virkning perspektiv. Jeg er altså interessert i å høre hvordan informantene beskriver opplevelsen sine ut fra en systemisk forståelse av sine opplevelser. Systemteori kan også være relevant som bakgrunn for å se på hvordan forskjellige språklige uttrykk møttes i familiesamtalene i fengsel. Meningsdannelse gjennom språket står da sentralt. For eksempel kan det være av betydning å se på hvordan informantene opplever at språket skaper endring eller begrensninger.

2.2 Diskurs

Begrepet diskurs kommer fra latin *discursur*, avledet fra *discurrere*; løpe frem og tilbake (Thomassen, 2017, s.114). Thomassen henviser til Jürgen Habermas, som forklarer diskurs med samtaler eller diskusjoner, med mål om å oppnå enighet om hva som er sant eller riktig. Det forutsettes ytringer om standpunkt man mener er sanne, redegjøring for hvorfor disse er sanne, samt en forutsetning om å lytte til og la seg overbevise om andres oppfatninger. Gjennom felles overveielser, drøftinger og forutsetninger om å tillegge de beste argumentene tyngde, vil man komme frem til en enighet. Gjennom et slikt kommunikasjonsfellesskap kan man oppnå enighet sammen andre. Habermas fremhever dette, gjennom å mene at det kun er det som kan begrunnes i fellesskap som er fornuftig (Thomassen, 2017, s. 115).

Michel Foucault var filosof, kulturhistoriker og samfunnsstenker. Han har hatt stor innflytelse på flere fagfelt, blant annet områdene makt og diskurs (Jørgensen & Phillips, 1999). Foucault mente at personen er et produkt av de rådende diskurser, ikke en produsent av dem. Han mente at diskursproduksjonen kontrolleres, velges ut, organiseres og fordeles av prosedyrer (Foucault, 1993, s. 7). Noen av disse kaller han utestengingsprosedyrer. Disse bidrar til å kontrollere diskursen og består av forbudet, som påvirker diskursen om hva som er tillatt og ikke i et samfunn. Da henviser han først og fremst til normer og verdier. Den andre

utestengingsprosedyren er forholdet mellom fornuft og galskap. Her trekker Foucault frem det skillet som historisk har vært skapt mellom de friske og «de gale», og hvordan den gales ytringer ikke blir tillagt noen vekt. Han mener dette er like aktuelt i dag, men gjennom andre retningslinjer, institusjoner og med andre effekter enn tidligere. Om den tredje utestengingsprosedyren, forholdet mellom sant og falskt, sier Foucault at sannheter er vokst frem fra historiske tilfeldigheter, de er i stadig endring og får støtte og opprettholdes gjennom samfunnets maktinstitusjoner (Foucault, 1993, s. 10). Det er hvis man stiller spørsmål ved en rådende diskurs at man kan bli stengt ute, mente han.

Det sosialkonstruksjonistiske perspektivet kan hjelpe oss til å stille spørsmål ved sannheter som eksisterer rundt oss. Sannheter skapt av andre i andre kontekster behøver ikke stemme eller passe for oss. Slik jeg forstår det er diskurser fremforhandlede sannheter i samfunnsmessige perspektiv. Diskurser kan fremstå som sannheter det kan være vanskelig å protestere mot eller anta at det finnes alternativer til.

De rådende diskurser jeg er en del av, har innvirkning på forskningen min. Andre kan være påvirket av andre diskurser. Denne kunnskapen bør påvirke den måten jeg ser på forskning, gjennom ydmykhet for at andre ser verden annerledes. Ordene jeg benytter for å etterspørre et tema kan bety noe annet for informanten enn for meg (Wittgenstein, 2010). Likevel skal jeg forsøke å lage mening av det informantene sier. Jeg mener også at temaet er aktuelt fordi det kan være interessant å se de funnene jeg kommer frem til i lys av de samfunnsdiskurser de er en del av.

2.3 Makt

Makttemaet knyttes ofte til behandling generelt og til fengselskonteksten spesielt. I denne forskningen møtes disse to maktinstitusjonene. Det redegjøres her for syn på makt som funnene og drøftingen kan sees i lys av. Jeg vil presentere teorier knyttet til språk og makt samt åpen og skjult makt.

Foucault mente at vår virkelighet skapes gjennom språket og sosiale konstruksjoner, og betrakter maktutøvelse i sammenheng med de dominerende diskursene i samfunnet (1999). Han henviste da til de dominerende diskursene versus de konkurrerende mer marginaliserte diskursene. Han mente som vist over at de som har makt eier de dominerende diskursene. Det finnes makt i alle forhold, Foucault påsto den kan være farligere der den er skjult enn der den er åpen. Den åpne makten kan kritiseres, vurderes og diskuteres. Det som blir tatt for gitt, og det som er bevisst og ikke diskuteres, kan være eksempler på skjult makt. Foucault beskrev gjennom det han kalte «den store innesperringen», hvordan samfunnet ønsker å kontrollere og disiplinere individer gjennom innesperring i forskjellige typer institusjoner, som f.eks. fengsler, sykehus og skoler (Foucault, 1999). Han var også opptatt av terapi som en slik disiplinierende institusjon, hvor målet ifølge ham var å normalisere individet.

Max Weber (Skaug, 2003, s. 44) definerer makt som «sjansen til å få gjennomført sin vilje i en sosial relasjon, også ved motstand, uavhengig av hva denne sjansen er basert på.» Skaug reflekterer over at et viktig aspekt ved dette er den *muligheten* til makt som ligger der. Den er som regel nok til at hjelpeapparatet får sin vilje, mener hun.

I et fengsel er noe av maktutøvelsen åpenbar gjennom murer, nøkler og kontroll. Denne maktformen er åpen og kan derfor vurderes. En terapeut kan tenke at det er klienten som har kunnskap om sitt liv (Anderson, 2003), men terapeuten blir tillagt makt av klienten. Dersom terapeuten ikke er denne makten bevisst, vil makten forbli mer skjult for begge parter, og i mindre grad kunne være gjenstand for vurdering. Terapeuten vil uten å ønske det kunne bli en del av et undertrykkende maktsystem som det kan være vanskelig å protestere imot (Foucault 1999).

Kroken hevder at flere etterlyser en mer kritisk selvrefleksjon fra profesjonelle relatert til om deres faglige handlingsrom er utvidet eller innskrenket (Kroken & Madsen, 2016, s. 19). Hun viser til en stor avstand mellom politikere og samfunnsplanleggeres avgjørelser ned til de profesjonelle som utfører oppgavene. Hun mener at avstanden kan gjøre at politikere og samfunnsplanleggere ikke greier å identifisere moralske og etiske dilemmaer som reises i profesjonsutøvelsen. Hun mener dette skaper risikoer i hjelpeyrket ved at mange blindt følger de bestemmelser de som profesjonsutøver er pålagt. Profesjonsutøverne må derfor

være mer selvkritiske i utøvelse av sin profesjon, sier hun. Temaet er interessant i min forskning, fordi den spør etter en opplevelse av et hjelpetilbud i en kontekst med åpen og skjult makt og hvor flere profesjoner som utøver makt møtes.

Michael Guilfoyle (2004) påpeker den skjulte makten terapeuter i dialogisk praksis utøver. Han viser til den ikke vitende posisjon (Anderson, 2003), og påstår at posisjonen er et forsøk på å unngå å sette terapeuten i en maktposisjon ved å være en ikke-ekspert. Han mener at det nettopp er maktens tilstedeværelse som skaper en slik praksis og en usikkerhet som kjennetegner dialogiske terapier. Han mener at uansett relasjon eller posisjon, vil makt avsløres i terapeutiske samtaler, ettersom de er arrangert på en annen måte enn vanlige samtaler i samfunnet ellers. I min forskning har dialogisk praksis ligget til grunn for familiesamtalene informantene har deltatt i. De blir spurt om de opplevde makt. Temaet makt og dialogisk praksis kan derfor være et aktuelt grunnlag å drøfte mulige funn ut ifra.

Foucault viser til hvordan straffesystemet stadig tilpasser seg samfunnsutviklingen (Foucault, 1977, s. 27). Eksempler er hvordan man i tider med behov for arbeidskraft benytter kroppsarbeid som straffemetode, mens fabrikk- og tvangsarbeid dukker opp i forbindelse med vareøkonomien. Foucault er opptatt av hvordan det innenfor alle tider og alle typer straffesystemer er en utnyttning, kuing og temming av kroppen som er målet med straffen, «selv når de anvender milde metoder så som å innesperre forbryterne eller forandre dem til det bedre, (...)» (Foucault, 1977, s. 28). Dette er ideer som gir meg tanker rundt maktaspektet i et mykt tilbud om familieterapi i fengsel. om hvordan et hjelpetilbud i fengsel. Foucault (1977) ville kanskje kalt det makt, en tilrettelegging som tilpasses kravene fra samfunnet, fordi samfunnet ønsker å rehabilitere innsatte. Denne forskningen skal ikke avdekke om det er slike intensjoner bak tilbudet, men jeg er interessert i om informantene har tanker om eller hadde opplevelser av makt i tilbudet. Jeg vil derfor etterspørre dette.

2.4 Salutogenese

Jeg ønsker å undersøke om helse kan ha blitt påvirket av deltakelse tilbudet om familiesamtaler i fengsel. Hamsund & Sandvik (2009) viser i sin undersøkelse at over halvparten av de deltakerne rapporterer dårligere helse på grunn av fengslingen. De beskriver samtidig at de føler skyld, skam og at de isolerer seg. Mangel på mulighet for å påvirke egen situasjon trekkes frem som vanskelig. Salutogenese er et perspektiv på helse og sykdom som setter søkelys på mestring og det helsefremmende, fremfor det som er sykdomsfremkallende (Antonovsky, 2012). Det er en teori om hvilke faktorer som påvirker god helse til tross for påkjenninger i livet. Oppmerksomheten rettes mot hvilke ressurser en person har, og hva som bidrar eller kan bidra til bedre helse, heller enn hva som bidrar til sykdom. Helse ses i sammenheng med ens mulighet for å skape mening med tilværelsen. Mening skapes gjennom å forstå sammenhenger og å være i stand til å håndtere de utfordringene man har. Teorien kan være relevant i denne studien for å belyse funn rundt helsetema, for å se om det kan settes i sammenheng med en eventuell opplevd endring eller mestring.

2.5 Aktuell forskning

I denne delen vil jeg presentere forskning som er relevant for problemstillingen i mitt prosjekt. Jeg har først avgrenset søkene til forskning gjort på det overordnede temaet i forskningsprosjektet, et samtaletilbud i fengsel og pårørendes beskrivelser av dette. Jeg fikk ingen treff på dette. Jeg utvidet søkene til forskning på tilbud til familier i fengsel, uavhengig av hvem som er intervjuet. Jeg har også søkt på familierapi relatert til tema jeg tror kan være relevant for min studie, som makt i terapi, trygghet, tillit, kontekst med mer. Informantene i min studie har gjennomført alle familiesamtalene ved bruk av reflekterende team. Jeg har derfor sett etter forskning på dette området.

Jeg har valgt følgende søkeplattformer og forskjellige søkekombinasjoner av følgende ord:
Google Scholar, SocIndex og Psycinfo

Jail, prison, incarceration, prisoner, prisoners, inmate, family therapy, family counselling, reflecting team, context, "context matter", therapy, power, familieterapi, familiesamtaler, reflekterende team, terapi og makt

Jeg har benyttet «pre reviewed articles» og har søkt for perioden 1990-2020, og presenterer på grunnlag av dette følgende utvalgte forskning.

2.5.1 Forskning fra et pårørendeperspektiv

Jeg har sett etter forskning gjort på familie- eller parbehandling i fengsel, fortrinnsvis fra et pårørendeperspektiv. Roberts et al. (2017, s. 326-340) gjorde en systematisk litteraturgjennomgang basert på studier gjort på familiebehandling i fengsler. De ønsket å finne svar på om familiebehandling virker. Studien viser at i de undersøkelsene man forsker på følgene av behandling for hele familien, er dette med utgangspunkt i den innsattes situasjon rundt tema som helse, behandling av atferd eller rehabilitering tilbake til samfunnet. Jeg gjorde ingen funn ut fra perspektivet pårørendes egen opplevelse. I de tilfeller hvor temaet nærmer seg hva et slikt tilbud betyr for de pårørende, viser det seg likevel at fokuset er rettet mer mot den innsatte enn familien, for eksempel Tadros, Fye, Mc. Crone & Finney (2019).

I sin konklusjon sier Roberts et al. likevel at konsistente funn i materialet antyder at familieterapi kan være nyttig for både innsatte og deres familier.

For Fangers Pårørendes undersøkelse «Pårørendes helse og livskvalitet» (Hamsund & Sandvik, 2009), viser at 75% av de 330 pårørende som svarte på undersøkelsen fikk forverrede helseplager sammenliknet med før fengslingen. Over halvparten blir sykemeldt som følge av fengslingen. For Fangers Pårørende anslår at over 50 000 er nære pårørende av innsatte i Norge i løpet av et år.

2.5.2 Terapi og makt

Hjelperens teoretiske utgangspunkt og oppmerksomhet på egen rolle som maktutøver antas å ha stor betydning for utøvelse av makt. Murphy, Cheng & Werner-Wilson (2006) gjennomførte en undersøkelse gjort på videomateriale fra kjente terapeuter innenfor hver sine teorifelt. De viser til tidligere forskning som er opptatt av hvilke kontekster terapeutene lever i, og hvilke punkteringer de gjør med hensyn til hva slags forhold det skal være mellom dem og klienten. Slik jeg forstår dem, sier de at tiden terapeuten lever i, kultur og hvilken terapitradisjon vedkommende er en del av, påvirker holdningen til klienten og eget forhold til makt i terapirelasjonen. Forskerne ble derfor opptatt av å se på om kjente terapeuter var «tro» mot sitt terapeutiske ståsted relatert til makt i terapirelasjonen.

De fant et samsvar mellom terapeutenes teoretiske/filosofiske ståsted og deres utøvelse av makt i hjelperrollen. Uavhengig av deres innstilling brukte alle terapeutene sin rolle som terapeut til å utøve makt den første terapitimen. De viser til Salvador Minuchin som er konsistent med sin strukturelle tilnærming gjennom hvordan han tar kontroll og guider klientene gjennom timen med sine innspill. Forskerne mener Minuchin utøver en form for makt gjennom egne utsagn ved å aktivere eller deaktivere klientens utsagn. Harlene Anderson er representant for den dialogiske retningen. Forskerne henviser til at hennes terapeutiske tilnærming anerkjenner en unngåelse av bruk av makt. De mener likevel at hun utøver litt makt, noe de tilskriver en naturlig følge av terapeutrollen. De antar at den makten som utøves er uten hensikt. Undersøkelsen viser at hun styrket sin klient gjennom måten hun opptrådte nøytralt gjennom sin ikke vitende posisjon.

I en forskningsartikkel ser Kate Harrison (2013) på maktubalanse i terapi. Hun mener det er den negative maktubalansen mellom terapeut og klient man spesielt må være oppmerksom på, og viser til mange forhold som kan bidra til et sunt maktforhold. Hun hevder at det er bedre å være oppmerksom på dette temaet enn å tro at negativ maktubalanse helt kan overvinnes. Et utvalg av tema hun mener terapeuter bør være oppmerksomme på i terapirommet er blant annet; generell oppmerksomhet på den naturlige maktubalansen i rollene, om klienten må tilpasse seg metodevalg som oppleves unaturlig for klienten, om klienten har med seg et bilde av seg selv som problembærer, hvilke tidligere erfaringer klienten har med eksperter, om vellykket terapi tillegges terapeutens dyktighet, trygghet i

terapirelasjonen gjennom avklaring av konfidensialitet og til sist om klienten opplever maktesløshet og mindreverd knyttet til problemer og begrensninger i hverdagslivet.

Disse henvisningene til bevisst, ubevisst og naturlig makt og maktubalanse kan være tema som bidrar til å synliggjøre forskjellige sider ved hvordan informantene i min studie svarer på tema om makt under samtalene.

2.5.3 Familiepraksis møter institusjonell praksis

I Finland har forskere sett på innsattes mulighet for å bestemme hvordan de vil være familie under soning (Enroos, 2010). Forskningen så på hvordan «privat familiepraksis» møter «offentlig institusjonell praksis» i fengselet. Den så på konsekvensene av «institusjonell innblanding» i utøvelse av det å være familie, for å utvide forståelsen av familieforhold i en fengselskontekst. Forskningen viser til diskurser som eksisterer i ethvert samfunn om hva en familie er eller skal være, og mulighet for å utføre familieroller. Forskningen viser at mulighet for å være familie på den måten samfunnsdiskursene forventer, påvirkes av fengslingen. Forskningen er gjort på kvinnelige innsatte som kommer fra forskjellige kulturelle bakgrunner og samfunnslag. De kvinnene som har barn kan ikke være mødre på en slik måte som er forventet, og som de fleste av dem ønsker. Familiepraksis blir formet etter den institusjonelle praksis, ved å begrense både kontakt mellom foreldre og barn samt annen familiekontakt. Den viser også at geografisk avstand mellom fengsel og hjemsted former familiepraksis.

En fengsling griper inn i både innsattes og de pårørendes mulighet for å opprettholde de rollene samfunnet forventer av dem som medlem av familien.

Denne forskningen kan bidra til et viktig fokus på familieforhold som kan være relevante i enhver kultur, for eksempel ved å se på hvordan de institusjonelle praksisene kan sammenliknes med den private familiepraksisen. Temaet i den finske studien anses relevant for min forskning ved at den kan bidra til å vise hvordan de pårørendes opplevelse av møtet

med forskjellige institusjoner påvirkes av institusjonenes mandat, oppmerksomhet og kunnskap. Den finske studien hevder: «Bevissthet og kunnskap om fangenes familieforhold hjelper til med å bygge opp institusjonell praksis for å opprettholde støttende forhold til familiemedlemmer» (Enroos, 2010). Undersøkelsen kan på den annen side sies å være mindre relevant tatt i betraktning at familieforhold og behov er kartlagt gjennom intervjuer med innsatte. Min undersøkelse vil kanskje kunne bidra med en utvidelse av denne forståelsen sett fra pårørendes ståsted.

2.5.4 Forskning gjort på reflekterende team

I min studie ser jeg på om reflekterende team kan ha betydning for hvordan deltakerne opplever tilbudet om familiesamtaler i fengsel. Jeg er også interessert i å se om deltakerne i min studie gir tilbakemeldinger på endringer som de knytter til denne praksisen. Allan, Klarenbeek-McKenna & Day (2019) sin studie undersøker opplevelsen av bruk av reflekterende team i parterapi og aspekter ved følelser av håp for deres forhold. De antyder i sin studie at bruk av reflekterende team bidrar positivt til håp i parforhold. Forskingen indikerer at en systemisk praksis ikke konkluderer med resultater, men trekker frem det systemiske perspektivet gjennom fremtidshåp som en viktig del av det terapeutiske arbeidet.

I følge Willott, Hatton & Oyeboode (2012) er det gjort lite forskning på klienters opplevelse av reflekterende team. De viser til to studier. Griffith (1999) gjennomførte en studie med 12 familier, og rapporterte at det ved bruk av reflekterende team ble en mindre anklagende og kontrollerende tone mellom familiemedlemmene. Willott et al. viser også til Höger, Temme & Geiken (1994) som rapporterer bedring i symptomer for en del av klientene som deltok i studien. Et av fire perspektiver i den siste studien er sammenliknbar med min. Studien ønsket å se på om familiene selv anså tilbudet med samtaler ved bruk av reflekterende team som nyttig for dem. Studien viste at familier som ønsket konkrete råd, ikke var fornøyde med tilbudet. Andre deltakere i studien viste til høy grad av fornøydhet. Forskerne knytter

fornøydhet til intervensjonene gitt av det reflekterende teamet, men vet ikke ut fra studien hvilke andre typer intervensjoner, for eksempel fra intervjueren, som eventuelt hadde innvirkning på fornøydheten. De mener også at det ikke er en korrelasjon mellom antall medlemmer i det reflekterende teamet, og grad av fornøydhet.

Garrido-Fernández, Marcos-Sierra, López-Jiménez & Ochoa de Alda (2018) viser til forskning på bruk av reflekterende team i en terapikonktest med flere familier til stede. Studien kan sies å være relevant fordi den fremhever bruk av reflekterende team som viktig del av behandlingen og som en avgjørende faktor for resultatene. Studien kan samtidig anses som mindre relevant ettersom forskningen ikke vurderer hva det er ved bruk av reflekterende team som påvirker resultatene og en lav oppmerksomhet på de pårørendes tilbakemeldinger. Det er også mulig den er mindre relevant i og med at den studerer en kontekst med flere familier samlet.

I Trondheim fengsel har det i flere år blitt gjennomført samtaler med innsatte ved bruk av reflekterende team. En evalueringsrapport (Viggen & Landrø, 2012) viser at både innsatte og betjenter rapporterte at samtaler ved bruk av reflekterende team utgjorde en betydelig forskjell i livene til de innsatte under soning. De innsatte opplevde at rammene denne samtaleformen skapte bidro direkte til at de opplevde seg sett, hørt og respektert og til at de holdt ut soningen.

2.5.5 Rammenes betydning for opplevelsen

Mye av forskningen jeg fant ved å søke på familieterapi og kontekst, påpeker kultursensitivitet som et avgjørende utgangspunkt for opplevelsen av terapien, uansett hvilken kontekst terapien foregår i. For eksempel viser Epstein, Curtis, Edwards, Young & Zheng (2014) til hvordan de kontekster familiene lever under påvirker terapien. Den viser hvordan terapeuters kultursensitivitet er avgjørende for å forstå hvordan deltakerne i terapi blir påvirket av de forskjellige kontekster i livene deres. Denne forskningen sier noe om at andre faktorer enn det som skjer under selve terapien også kan påvirke opplevelsen av den.

Jeg er interessert i å se om mine informanter har slike perspektiver på opplevelsen av familiesamtaler i fengsel.

En av studiene var spesielt interessant, ettersom den inkluderer terapikonteksten som en av de forskjellige kontekster familiene lever under. Marisol & McDowell (2010) ser i sin studie på hvordan terapeuter gjennom et kritisk kontekstuellet perspektiv kan påvirke terapien i positiv retning. Dette, mener de, kan oppnås gjennom å tilegne seg kunnskap om, og å være sensitive for deltakernes mange forskjellige og ofte undertrykkende kontekstuelle faktorer i livet. De mener at det kreves av terapeuten at hun er godt orientert om sosiale, politiske og historiske sammenhenger, i tillegg til sitt terapeutiske fagfelt. Forskningen er interessant fordi den peker på hvordan flere «lag» av kontekstuelle faktorer kan påvirke terapi, og hvor viktig en oppmerksomhet på dette kan være for å lykkes i det terapeutiske arbeidet. Dette kan være et relevant perspektiv i min studie, ettersom både kontekst for samtalene, og årsaken for dem, kan antas å oppleves som negative kontekstuelle faktorer. Et spørsmål i denne sammenhengen vil da kunne være hvilke andre, mindre opplagte kontekstuelle faktorer, som eventuelt påvirker opplevelsen av tilbudet.

I dette kapitlet har jeg tatt en gjennomgang av det jeg anser som relevant teori og forskning som kan bidra til å belyse mine funn. I neste kapittel presenteres hvilke forskningsmessige metoder som er valgt for å samle inn og analysere data.

3 Metodologi

I dette kapitlet gjør jeg rede for mitt vitenskapsteoretiske ståsted. Deretter presenteres metode for innsamling av data ved kvalitative intervju, herunder semistrukturerte kvalitative intervju, utvikling av intervjuguide og arbeidet med utvalg og rekruttering. Deretter presenteres informantene, hvordan intervjuene ble gjennomført og transkribert samt en redegjøring for egen forforståelse. I analysedelen presenteres analyseverktøyet IPA. Først redegjør jeg for fenomenologi, hermeneutikk og ideografi fordi dette er retnings filosofiske grunnlagsforståelse. Så presenteres IPA med henvisning til fenomenologi som metoden er inspirert av, samt fortolkning og konstruksjonisme som del av den. Deretter beskriver jeg stegene i analysearbeidet. Dette følges av forskningsetikk de etiske verktøy jeg har støttet meg til og noen refleksjoner ved de etiske sidene ved forskningen min. Den siste delen av metodekapitlet vies til forskningens validitet, reliabilitet og overførbarhet.

3.1 Vitenskapsteoretisk ståsted

Min forskning spør i en intervjukontekst etter deltakeres opplevelse av et tilbud. Fra et sosialkonstruksjonistisk perspektiv, antar jeg at responsen fra informantene påvirkes av mine forberedelser gjennom problemstilling og forskningsspørsmål, men også min holdning til hvordan mening skapes. Som forsker med et fenomenologisk hermeneutisk ståsted er det mitt oppdrag å lete etter funn som kommer så nær informantens opplevelser av en situasjon som mulig. Dette gjøres gjennom en fortolkning av materialet. Min deltakelse og påvirkning på svarene informanten gir, må være en del av forskningens naturlige utgangspunkt.

Jeg mener at et funn alltid bør vurderes som midlertidig og aldri bør sees som absolutt eller sant. Slike konstateringer må sees som svake i betydningen at det er variasjoner i kontekst og menneskelige tolkninger som påvirker dem. På den annen side kan funnene også anses som sterke i den forstand at forskningen ivaretar en kvalifisert fremstilling av meninger og opplevelser langt ut over det enkelterfaringer og antakelser gjør.

Jody Miller & Barry Glassner (Silverman, 2015) viser til kritikk forskere fra forskjellige vitenskapsteoretiske retninger har blitt utsatt for. Kvalitative forskere møter kritikk av forestillingen om at åpne intervjuer avdekker autentiske tilbakemeldinger, når det heller kan tenkes å være en gjenfortelling av kulturelle historier man relaterer seg til. En «radikal sosialkonstruksjonist» vil kunne påpeke at vi ikke kan lære noe annet av et intervju enn det som konstrueres i dialogen mellom intervjuer og informant.

3.2 Kvalitativ metode

Jeg har benyttet kvalitativ metode i forskningen. «Karakteristisk for kvalitativ forskning er at vi søker en forståelse av sosiale fenomener, enten ved en nær kontakt med deltakerne i felten ved intervju eller observasjon, eller ved analyse av tekster og visuelle uttrykksformer» (Thagaard, 2018 s. 15). Det har vist seg at denne forskningstradisjonen passer godt til forskning på marginaliserte grupper, og i forskning med få informanter hvor man ønsker å gå i dybden i et tema. Det er ikke valgt en kvantitativ forskningsmetode, ettersom dette passer best i forskning hvor man teller eller kvantifiserer og som oftest benyttes i forskning med et stort materiale. I min forskning er det et ønske å utforske et tema i dybden hos få informanter, derfor passer kvalitativ forskning best.

3.2.1 Kvalitative intervju

Intervju er en metode som er velegnet for kvalitative prosjekt med relativt få informanter (Smith, Flowers & Larkin, 2009). Jeg har valgt semistrukturerte intervju som metode for informasjonsinnhenting. Det betyr at intervjuene er basert på en delvis strukturert intervjuguide der temaene som skal undersøkes i hovedsak er satt på forhånd (Kvale & Brinkmann, 2015). Metoden gir en mulighet for å følge med på informantens fortelling,

samtidig som at jeg sørger for at tema som er viktige for problemstillingen blir belyst (Thagaard, 2018, s. 91). I tillegg gir intervjuformen en mulighet for å fortolke de fenomenene som beskrives (Kvale & Brinkmann 2015). Dette kan knyttes til fenomenologi og hermeneutikk, og passer min studie ettersom dette er i tråd med mitt vitenskapsteoretiske ståsted.

3.2.2 Utvikling av intervjuguide

Forskningens problemstilling sto klart for meg tidlig i prosessen med masteroppgaven, men det var mange mulige tema og innfallsvinkler som kunne utforskes. Problemstillingen er vid i den forstand at den kan omfavne mange tema. Jeg bestemte meg for fire hovedområder jeg ønsket å undersøke. Disse utgjør forskningsspørsmålene for min studie, og er utgangspunktet for spørsmålene i intervjuguiden.

Jeg har vært opptatt av at informantene skulle få snakke fritt om det de var opptatt av. Samtidig var det viktig å styre samtalen, slik at temaene ble holdt innenfor problemstillingens kontekst. Intervjuguiden var derfor delvis strukturert (Thagaard, 2018). En annen årsak for en noe styrende struktur, var muligheten for å se etter mønstre i informantenes svar. Et problem med forhåndsdefinerte spørsmål er at den som besvarer dem kan komme til å oppleve spørsmålene som lite relevante. Likevel, uten en struktur ville temaene kunne bevege seg på så ulike områder, at tema som kunne belyse problemstillingen ikke kom tydelig frem. Gregory Bateson (1978, s. 42) uttrykker bekymring for at man gjennom forskning tilpasser svarene man søker å finne, til den tankegang og forståelsesramme man selv innehar. Han mener at man gjennom dette ikke ser naturens egne mønstre. Tom Andersen reflekterer over dette i sammenheng med samtaler, og mener at hvis man kan være i «en samklang» med den vanskelige og fastlåste prosessen systemet er i, så kommer mønstrene frem av seg selv (Andersen, 2007, s. 24). Jeg anser en ikke vitende posisjon (Anderson, 2003) som en mulighet for å komme i en slik samklang med sitt intervjuobjekt.

Det ble utviklet oppfølgingsspørsmål innenfor de fleste temaene. Oppfølgingsspørsmål gir intervjueren mulighet for å gå noe i dybden eller uttale seg mer konkret om spesifikke erfaringer (Thagaard, 2018).

3.2.3 Utvalg og rekruttering

Denne forskningen er begrunnet i kunnskap om hvordan det oppleves å delta i et tilbud om familiesamtaler i fengsel. Jeg hadde ikke noen begrensning på utvalget til forskningen annet enn at informanter måtte være over atten år, ha deltatt i familiesamtaler i fengsel, og være pårørende. Det var ønskelig at informantene skulle ha deltatt i minst to familiesamtaler. Jeg antar at erfaringer fra bare en samtale vil være et for lite grunnlag for informantene til å gi tilbakemeldinger som kan svare på tema for problemstillingen.

Rekruttering av informanter ble gjort med hjelp fra For Fangers Pårørende, Veiledningssenteret for pårørende, samt to fengsler på høyt sikkerhetsnivå. Fengslene har tilbud om familiesamtaler i fengsel, og organisasjonene kjenner pårørende av innsatte i flere fengsler som deltar eller har deltatt i et slikt tilbud. De bisto med å sende ut et informasjonsbrev og samtykkeerklæring (vedlegg 2).

Norsk senter for forskningsdata (NSD) krevde en godkjenning av kriminalomsorgen til rekrutteringen av informanter via fengselet (vedlegg 3). Kriminalomsorgen har vært svært behjelpelig i arbeidet med rekruttering av informanter.

Fire interesserte informanter tok kontakt med meg. Før intervjuene startet trakk en av kandidatene seg. Jeg sendte en ny henvendelse til de som hadde hjulpet meg med rekrutteringen. De sendte en henvendelse til en pårørende som ikke hadde fått informasjonsbrevet i første utsending. Hun tok kontakt med meg, og jeg hadde da fire informanter.

3.2.4 Presentasjon av informantene

Informantene er anonymisert.

Oddbjørn er i slutten av førtiårene. Den ene sønnen hans har sonet en mangeårig dom. Han er gift og har en sønn til. Hele familien deltok i familiesamtaler.

Elisabeth er i slutten av femtiårene og er mor til en innsatt som har sonet en lengre dom.

Hun er gift og har tre voksne barn. Hele familien deltok i familiesamtaler.

Gretha er tidlig i førtiårene. Det er broren hennes som har sonet en lengre dom. Hun deltok i familiesamtaler sammen den innsatte og hans datter og sønn.

Lisbeth er i midten av førtiårene. Den ene sønnen har sonet en dom. Hun har to døtre og to sønner. Kun mor deltok i familiesamtalene.

3.2.5 Gjennomføring av intervjuene

Jeg satte av 1 ½ timer til hver informant, intervjuene varte mellom 52 og 60 minutt. Alle informantene valgte eget bosted for gjennomføring av intervjuene. Før intervjuene startet benyttet vi en halvtime til å småsnakke litt. Jeg gikk igjennom informasjonsskrivet som de hadde mottatt i posten noe tidligere. Dette kunne de lest seg til, men jeg ønsket å legge vekt på å skape en atmosfære av trygghet og brukte derfor tid på informasjon (Thagaard, 2018; Kvale & Brinkman, 2015).

Jeg gikk deretter kort igjennom temaene for forskningen. Et viktig aspekt ved intervjuet var å si litt om at det lett kan bli slik i en intervjusituasjon at informanten sier det de tror intervjueren vil høre (Thagaard, 2018). Dette temaet kan ha være spesielt aktuelt i min forskning ettersom informantene kjente meg fra før. Jeg sa det er naturlig at klienter kan være misfornøyde med forhold ved terapien. Jeg forklarte videre at slike forhold var viktige å få frem der det eventuelt var naturlig, og at det ville være best for forskningen om de greide å være så ærlige som mulig. Jeg forsøkte å være oppmerksom på om jeg lot informantene snakke fritt, eller om jeg styrte samtalen i en bestemt retning.

Informanten ga muntlig samtykke til deltakelse i studien jfr. retningslinje fra NSD. NSD tillot ikke skriftlig samtykke.

Jeg opplevde informantene som avslappet under intervjuene. Det å snakke om familiesamtalene vekket noen følelser, men det virket som det var greit å snakke videre. Noen av dem uttrykte glede over å kunne få si noe om sine opplevelser og håpet det kunne ha betydning for et videre tilbud. Avslutningsvis åpnet jeg for om det var tema de hadde forberedt seg på som de ikke fikk sagt noe om under intervjuet, eller tema de hadde kommet på underveis i intervjuet. Videre informerte jeg om at dersom de hadde spørsmål kunne de kontakte meg eller forskningsansvarlig. Dersom de hadde spørsmål eller det å snakke om dette temaet vekket følelser som de trengte å snakke med noen om, kunne de kontakte meg eller For Fangers Pårørende.

Etter hvert intervju tok jeg notater over tema jeg hadde blitt opptatt av under intervjuet, slik at jeg ikke skulle glemme det. Det var stemningen jeg opplevde, for eksempel at jeg opplevde meg velkommen og at det var en avslappet stemning. Ved et par tilfeller noterte jeg ned tanker som kom knyttet til min rolle som tidligere terapeut, og nå intervjuer, og undret meg over hva det gjorde med intervjusituasjonen. Implikasjoner ved å forske på egen praksis presenteres i del 3.4.

3.2.6 Transkribering av intervjuene

Jeg benyttet en digital lydopptaker under intervjuene. Intervjuene ble transkribert og opptakene slettet innen to døgn, etter krav fra NSD. Jeg var opptatt av at transkripsjonene skulle være gode, ettersom jeg ikke kunne lytte til dem igjen senere. Jeg lyttet til og finpusset dem to ganger til slik at alt skulle bli gjengitt så riktig som mulig.

Jeg noterte ned lyder, som for eksempel sukk og kremting. Latter ble gjerne transkribert som lav eller høy latter, opphold i tale ble notert med et punktum per sekund. Ekstra trykk på ord er understreket. Høy stemme er skrevet med store bokstaver. Dialekt er endret til bokmål

for å anonymisere informantene. Et ikke identifiserbart utdrag fra en transkripsjon er vedlagt (vedlegg 4).

3.2.7 Egen forforståelse

Jeg har jobbet med pårørende av innsatte i mange år, og jeg forsker på eget fagfelt. Det å forske på et område jeg er opptatt av, vil påvirke forskningen. Erfaringer fra arbeid med familiesamtaler i fengsel har påvirket problemstilling og forskningsspørsmål. Jeg har hatt en forestilling om hva som kan være relevant å forske på som jeg ellers antakelig ikke ville hatt. Jeg har et håp om at dette er positivt, ved at jeg har funnet en problemstilling det er nyttig å belyse. Samtidig ser jeg at når blikket rettes mot noen tema ledes oppmerksomheten bort fra andre. Min forforståelse kan påvirke hva jeg ser, ikke ser, hører og ikke hører og hvilke valg jeg tar. Også arbeidet med tilegning av teori og kunnskap om andres forskning har påvirket meg og blitt til ny kunnskap og nye forståelser, som i en hermeneutisk prosess. Dette har innflytelse på funn og drøfting i forskningen. Jeg antar at andre forskere ville funnet noe annet.

I arbeidet med utviklingen av problemstilling, forskningsspørsmål og intervjuguide var jeg opptatt av hva som påvirket meg i de valgene jeg gjorde. Jeg hadde et ønske om å gjøre funn som ville være nyttige for fremtidige brukere av tilbudet. I dette lå et ønske om ærlige tilbakemeldinger på spørsmål om tilbudet. Her ble jeg opptatt av min egen rolle som tidligere ansatt i For Fangers Pårørende og som familieterapeut i tilbudet. For Fangers Pårørende jobber for et videre tilbud om familiesamtaler i fengsel og vil ha nytte av den informasjonen forskningen gir i dette arbeidet. Jeg stilte meg spørsmålet om det var deres mulige ønsker om funn, eller egen interesse som påvirket problemstillingen og forskningsspørsmålene mine. Jeg tror det er begge deler. Jeg har et eget engasjement for temaet som gir meg mye energi inn i arbeidet med forskningen. Jeg er nysgjerrig på å gå i dybden i temaet og har vært spent på hva informantene sier. Det er også slik at jeg forsker på dette etter at jeg sluttet å jobbe i For Fangers Pårørende, og det ligger ingen uttalt

forventning fra dem om at jeg skulle forske på dette temaet. Samtidig antar jeg at kunnskap fra forskningen kan være nyttig for organisasjonen i fremtiden. I dette kan det ligge noe påvirkning fra For Fangers Påførende, men likevel en frihet.

Det er har vært et ønske at det er informantens opplevelse av tilbudet som skal komme frem, uavhengig av om de er kritiske til tilbudet eller ikke. Likevel kunne jeg merke at det var en glede å høre om de positive opplevelsene. Det er mulig at denne gleden var delt glede over deres glede. Det kan også tenkes at det var en lettelse fordi jeg har jobbet i tilbudet selv. Jeg var opptatt av egne responser under analyseringen av transkripsjonene, for å prøve å høre deres opplevelse og ikke min egen.

Jeg forsker på egen praksis, noe som påvirker forskningen. Dette drøftes som nevnt i del 3.4.

Etter å ha presentert arbeidet med innhenting av datamaterialet, vil jeg i neste del presentere hvordan jeg har gått frem i å skape mening av materialet.

3.3 Analyse

I denne delen av metodekapitlet presenteres analysemetoden jeg har valgt for å gjøre funn i intervjumaterialet. Jeg ønsker at metoden skal hjelpe meg å komme så nær deltakernes innerste opplevelser som mulig, men samtidig finne likheter i informantenes tilbakemeldinger og å systematisere informasjonen. Slik vil informantenes mulige felles tema tre frem. For å kunne ivareta dette har jeg valgt analysemetoden Interpretativ Phenomenological Analysis (IPA). Fenomenologi, hermeneutikk og ideografi er mye anvendt innen kvalitativ forskningsmetode. Til forskjell fra andre kvalitative metoder kombinerer IPA de tre retningene i en helhetlig teori. Disse blir derfor presentert først. Deretter presenteres IPA og stegene i analysen.

3.3.1 Fenomenologi

Fenomenologi kan beskrives som erfaringskunnskap (Kvale & Brinkman, 2009). Filosofen Edmund Husserl går for å være grunnleggeren av denne retningen. Han mente det er den subjektive opplevelsen og meningen vi får i møte med et fenomen, som er vår umiddelbare tilgang til verden (Thomassen, 2017, s. 83). Husserl mente at vi for å forstå det vi opplever, ofte plasserer opplevelsene innenfor allerede eksisterende «kategoriseringssystemer». Han mente at vi heller burde bestrebe oss på å granske hver del for seg, forsøke å reflektere over hva denne opplevelsen, dette fenomenet, virkelig betyr for oss (Smith et al., 2009).

Relatert til dette sier Thagaard (2018, s. 36) at «fenomenologiske studier utforsker den mening personer tillegger sine erfaringer av et fenomen». Dette gjør at en fenomenologisk studie må være en mest mulig utfyllende undersøkelse av hele den variasjonsbredden som fenomenet kan oppleves i. Siktemålet er å finne det som er særegent ved fenomenet for personen (Thomassen, 2017, s. 84). Fenomenologi er sentralt i denne forskningen fordi jeg etterspør informantenes opplevelse av deltakelse i et tilbud. Et fenomenologisk utgangspunkt gjør at jeg i forskningen kan stille spørsmål som dekker en nødvendig bredde å se temaet i lys av, men samtidig gi mulighet for informanten til å gå i dybden.

3.3.2 Hermeneutikk

Hermeneutikk er teorier om fortolkning og forståelse, og bygger på prinsippet om at mening kun kan forstås i den sammenhengen det vi studerer er en del av (Thomassen, 2017, s. 37). Dette er i tråd Batesons beskrivelse av kontekst (1979, s. 15). Filosofen Hans-Georg Gadamer (1900- 2002) går for å være det 19. århundres fornyer av hermeneutikken (Thomassen, 2017, s. 86). Han mente at vi ikke kan unngå å være forutinntatte, og at en for-forståelse er viktig for utvikling av forståelse og senere tolkning. Dette kan forstås som at det ikke er mulig å observere noe uten en for-forståelse. Gadamer er kjent for begrepet den «hermeneutiske sirkel». Han beskriver hvordan all fortolkning foregår i en bevegelse mellom helhet og del, i en stadig bevegelse mellom fortolkning og forståelse (Gadamer, 2001, s.

329). Den hermeneutiske sirkel blir av Smith et al. (2009, s. 28) beskrevet som en dynamisk, ikke-lineær måte å tenke på, gjennom å se på deler og helheten for å forstå innholdet i det vi skal undersøke.

3.3.3 Ideografi

En ideografisk tilnærming er opptatt av å forstå et bestemt tema eller fenomen relatert til ett eller noen få individ, og å gå i dybden i deres opplevelse av fenomenet (Smith et al., 2009). Det er et ønske å forstå hvordan et fenomen oppleves på et detaljrikt nivå, i en bestemt kontekst.

IPA gir en slik mulighet for å gå langt mer i dybden enn ved en del andre metoder, noe som gir større detaljrikdom enn ved mer generelle undersøkelser. Dersom jeg i denne detaljrikdommen gjør funn på tvers av informanter, vil generalisering av funn etter min mening anses som mer troverdig enn ved funn i mer strukturerte intervjuer.

3.3.4 Interpretative Phenomenological Analysis

Jeg har valgt å gjøre en analyse inspirert av IPA slik den presenteres av Smith et al. (2009). Metoden er valgt begrunnet i flere forhold som det redegjøres for gjennom kapitlet.

IPA er en kvalitativ metode påvirket av tidlige fenomenologiske filosofer som Edmund Husserl, Martin Heidegger, Maurice Merleau Ponty, og Jean- Paul Sartre (Smith et al., 2009). Husserl var som beskrevet tidligere opptatt av de individuelle indre psykiske prosessene, og den umiddelbare opplevelsen vi har av det vi erfarer. Martin Heidegger søker svar på spørsmålet om hvordan man kan oppnå sikker kunnskap om hva eller hvordan noe er. «Fortolkningsarbeidet består i å belyse i etterhånd den forståelsessituasjonen som vi alltid er i», skriver Thomassen om Heideggers teori (2017, s. 163). Når den ikke uttalte forståelsen

blir belyst gjennom fortolkning, vil forståelsen utvikles ytterligere. Merleau Ponty påvirker IPA mer i retning av å se på en legemliggjøring av opplevelsene. Sartre er som Heidegger mer opptatt av eksistensielle tema, som å undersøke hvordan fenomener oppstår og å forsøke å forstå og beskrive dette. IPA er påvirket av grunntankene fra disse filosofene, og forsøker samtidig å videreføre de fenomenologiske strømningene innenfor psykologien (Smith et al., 2009).

IPA har en hermeneutisk forståelsesramme fordi den har et fortolkningsaspekt der forskeren både tolker og blir påvirket det informanten sier. Videre sies IPA å være involvert i dobbel hermeneutikk ved at forskeren prøver å forstå hva informanten forsøker å forstå (Smith et al., 2009, s. 3).

Som ideografisk metode går IPA i dybden i analysen og forsøker å forstå det unike som personen beskriver på detaljnivå. Forskeren forsøker å forstå personens opplevelse av en konkret situasjon. Man sammenlikner likheter og ulikheter i materialet for en informant, og deretter på tvers med andre informanter.

IPA-forskere antar at man kan benytte induktiv forskningsmetode, altså å gå fra erfaringsbasert kunnskap til teori (Dallos & Vetere, 2005). Samtidig erkjennes at det ikke finnes en objektiv sannhet. En IPA forsker antar at de uttrykk personen gir i sitt forsøk på å beskrive hendelser fra sitt liv, reflekterer deres forsøk på å skape forståelse av opplevelsene sine. Forskeren er klar over at det kun er det personen velger å formidle som kan gi tilgang til informasjon, og det er kun de uttrykk som kommer fra personen selv som kan gi informasjon. Videre tar metoden hensyn til at mening skapes gjennom samhandling og fortolkning (Dallos & Vetere, 2005, s. 58). Dette passer godt mitt epistemologiske ståsted.

Et annet argument for metoden er at jeg med min systemiske grunnlagsforståelse antar at jeg ikke kan koble ut egne erfaringer og antakelser og hvordan dette påvirker studien. IPA åpner for en påvirkning gjennom å gi meg mulighet til å fortolke den informasjonen som blir gitt, ikke kun fremstille intervjuobjektets erfaringer. Samtidig er IPA en transparent analysetype som viser forskerens tenkning slik at andre kan etterprøve analysen. Transparens og etterprøvbarhet er grunnleggende i all forskning.

IPA har en oppbygging gjennom en form for mal for stegene i analysen. Dette er en fordel fordi det forenkler analysen for meg som uerfaren forsker.

3.3.5 Stegene i analysen

Transkripsjonene av intervjuene ble analysert gjennom en systematisk, kvalitativ analyse (Smith et al., 2009) slik det er foreslått av Dallos & Vetere (2005). Jeg har valgt deres fremgangsmåte fordi den gir mulighet til å forene fenomenologi, hermeneutikk, ideografi og sosial konstruksjonisme.

Jeg fulgte beskrivelsen av stegene i analysen og vil her kort redegjøre for min gjennomføring. Jeg gjennomførte trinn 1-4 før jeg gikk videre til neste intervju.

Steg 1 Lese og re-lese

Jeg leste først hele intervjuet en gang for å få et friskt nytt hovedinntrykk av intervjuet uten å gjøre notater. Jeg prøvde lese som det var første gang jeg så dette og danne meg et inntrykk av følelsen i utsagn. Jeg forsøkte å legge merke til om noe dukket opp som jeg ikke hadde lagt merke til ved intervjuene, eller ved lytting til lydopptak og gjennom transkripsjon.

Steg 2 Innledende notater

Jeg kopierte og limte transkripsjonen inn i den midterste av tre kolonner i en tabell. Jeg leste deretter avsnitt for avsnitt, mens jeg trakk ut meningsfortetninger fra intervjuet i høyre kolonne. Jeg var så konsentrert om å ha oppmerksomhet rettet mot meningsfortetting og hva informanten formidlet, at det var få vurderinger, teorier og liknende som dukket opp underveis. De refleksjonene som likevel dukket opp, ble notert i venstre marg.

Steg 3 Utpeke framvoksende tema og refleksjon knyttet til teori

Neste steg var å skrive ned ideer, hypoteser og antakelser i venstre marg (Dallos & Vetere, 2005). Mulig relevant teori ble notert.

Steg 4 Kronologisk nummerering av viktige utsagn

Jeg valgte ikke å følge forslaget til Dallos og Vetere om nummerering av utsagn. Ved behov for å finne tilbake til et utsagn, gikk jeg tilbake til aktuelt dokument og skrev inn et par søkeord i søkefeltet for å finne setningen jeg trengte.

Steg 5 Kategorisering av viktige utsagn og leting etter hovedfunn

Jeg skrev ut på papir, klippet ut alle de markerte utsagnene, og endte opp med 171 utklipp. Disse ble kategorisert i tema som jeg opplevde sto frem som meningsbærende. Jeg gikk så igjennom alle ideer, hypoteser, antakelser og forslag til teori jeg hadde notert under steg 3. Jeg var interessert i å se om jeg i prosessen med å kategorisere lappene, hadde lagt utsagnet under andre type kategorier enn et jeg hadde sett for meg tidligere i prosessen. Ved noen anledninger var dette tilfelle, noe som ga meg anledning til å vurdere hva uttalelsene fra informantene betydde en gang til.

Steg 6 Navngivning og hovedfunn

Proessen med å finne hovedfunn bølget nærmest frem og tilbake. Det var funn jeg først anså som hovedfunn som senere ble underfunn og omvendt. Det var helt nødvendig å forlate lappene og ha pauser, for å se på dem med nye øyne. Jeg måtte også ved noen anledninger gå tilbake til intervjuene for å lese konteksten utklippene sto i, slik at jeg følte meg tryggere på de avgjørelsene om kategorisering jeg til slutt landet på.

3.4 Forskningsetikk

Denne delen tar for seg grunnleggende retningslinjer for forskning, etiske betraktninger ved det å forske på eget felt, forskning på sårbare grupper, samt de konkrete etiske forhold som er tatt hensyn til i arbeidet med forskningen.

Jeg er opptatt av at informantene ikke skal bli påvirket negativt av deltakelse i studien. Et av mine dilemmaer har vært knyttet til om informantene kunne oppleve deltakelsen som negativ, og ikke selv har noe utbytte av den i ettertid. Derfor var det viktig for meg å gi god informasjon om prosjektet, slik at informantene hadde et godt nok grunnlag til å gi et

Samtykke. Det første grunnprinsippet for etisk forsvarlig forskning Thagaard (2018) refererer til, er informert samtykke. Informanten må få tilstrekkelig informasjon om forskningsfeltet, formålet, hvem som får tilgang til informasjonen og hvem som kan lese det. Det andre grunnprinsippet er konfidensialitet. Dette skal ivareta at den innsamlede informasjonen oppbevares konfidensielt og fortrolig for å bevare informantenes anonymitet. Et tredje grunnprinsipp er å se på konsekvenser av å delta i forskningsprosjektet. Informantene skal ivaretas slik at de ikke tar skade av å delta. Selv med gode forberedelser og gjennom å følge de etiske anbefalinger, retningslinjer og pålegg som blir gitt, kan det være vanskelig å sikre seg at studien ivaretar informanten godt nok. Charlotte Burck (2005) hevder at et viktig spørsmål er om intervjuobjektet egentlig kan gi et informert samtykke. Dette fordi intervjueren, ifølge systemteori, ikke bare bringer frem en allerede gitt eller kjent historie. Hun påvirker også historien gjennom sin intervensjon. Det vil være naturlig at forskere ivaretar dette gjennom forskjellige forskningsetiske hensyn. Hun mener likevel at terapeuten i intervjuerrollen kan få utfordringer i visse situasjoner under intervjuet for eksempel ved at en fristes til å innta terapeutrollen og ikke intervjuerrollen. Samtidig mener hun at systemiske terapeuter har store fordeler som forskere ved at de fleste er svært dyktige intervjuere gjennom å følge opp og å finne mening i det sagte. De er også øvet i å få frem flere og gjerne motstridende historier, samtidig som de holder et øye på seg selv som intervjuere.

Jeg har forsket på egen praksis. Dette bringer opp forskningsetiske problemstillinger. For det første får jeg en dobbeltrolle overfor informantene som kan innebære at de ikke greier å gi ærlige tilbakemeldinger. Gjennom å skifte fra terapeutrolle til intervjuerrolle, kan posisjonen min ha blitt uklar for dem. Jeg brukte derfor tid på å snakke om dette før intervjuet, slik at rollen min som forsker og intervjuer skulle være så tydelig som mulig. Likevel ser jeg at uansett hvor mye jeg klargjorde dette, forandrer ikke det at de kjente meg fra før. Jeg var en terapeut i samtaler som nå intervjuer dem om opplevelsen av det samme. Det er en svakhet ved studien at vi ikke vet hva informantene ville svart om de ble intervjuet av en totalt utenforstående person, der de sto helt fritt både i forhold til personen og innholdet med samtalen.

I den grad informantene hadde kritiske tilbakemeldinger på tilbudet, var de vage. Det er en mulighet at informantene forsøkte å ivareta meg ved å ikke innta en kritisk holdning. Jeg har dessuten vært i en relasjon hvor jeg har hatt en maktrolle. Jeg lurte på om de kjente på slike skjevheter i roller mellom oss. Jeg hadde ingen opplevelse av dette er en negativ faktor ved intervjuene, men jeg kan ikke vite det sikkert. Det hadde gått noen år mellom terapi og forskning, noe jeg håper har bidratt positivt til å dempe mulige negative faktorer.

Gjennom forarbeidene til forskningen ble jeg oppmerksom på om deltakernes anonymitet kunne avdekkes gjennom at noen knytter mitt navn til det fengselet informantene har deltatt i samtaler. NSD godkjente at det ble opplyst i forskningen om at det forskes på egen praksis. I avgjørelsen ligger en aksept av mitt innspill om at ingen som ikke allerede kjenner til at deltakerne har vært pårørende til en innsatt kan få kjennskap til dette gjennom forskningen. NSD la det til veileder og meg å vurdere om dette var informasjon informantene skulle ha. Vi vurderte det som ikke nødvendig, ettersom informantene allerede er kjent med det faktum at jeg forsker på egen praksis, og har slik vi ser det samtykket til dette gjennom sitt samtykke til deltakelsen. En annen begrunnelse for at jeg mener anonymiteten er godt nok ivaretatt, er at informantene og uttalelser de har kommet med er anonymisert. Navn, alder og familieforhold er anonymisert, dialekt er endret til bokmål, spesielle uttrykk som kan knyttes til en person er endret og spesielle hendelser informantene refererer til er tatt ut.

Denne studien er godkjent av Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) (vedlegg 5). Ved usikkerhet underveis har jeg tatt kontakt med NSD for en vurdering av min problemstilling, og fått gode svar på dette. Kriminalomsorgen har godkjent rekruttering av pårørende (vedlegg 3). VID vitenskapelige høyskolesenter har bekreftet at min måte å lagre data på er sikker (vedlegg 6). Forskningsetiske retningslinjer er fulgt.

3.5 Validitet, reliabilitet og overførbarhet

Validitet og reliabilitet beskrives ofte i kvalitativ forskning som gyldighet, pålitelighet og bekreftbarhet (Kvale & Brinkmann, 2017, s. 275). Validitet i forskning omhandler gyldigheten av de resultatene man har kommet frem til, og hvordan man fortolker disse (Thagaard, 2018, s. 181). Et kritisk blikk på egen forskning kan bidra til mer gyldige funn. Ved å se på egen tilknytning til det vi studerer og hvordan dette påvirker vår fortolkning, blir forskningen mer transparent.

Reliabilitet handler om pålitelighet. Dette knyttes til redegjøring av hvordan man utvikler data gjennom den kontakten man har med informantene og de inntrykkene man gjør seg gjennom arbeidet (Thagaard, s. 181). Eksempler på dette er spørsmål om informanten ville gitt et annet svar til en annen intervjuer eller om en annen forsker ville transkribert og analysert stoffet annerledes (Kvale & Brinkmann, 2015).

Jeg har gjort en vurdering av om noen andre burde foreta intervjuene ettersom jeg har forsket på egen praksis. Dette er tatt opp med min lærer og veileder. Den ene mente at jeg med fordel kunne spørre noen om hjelp til dette, men at jeg også kunne gjennomføre dette selv dersom jeg belyste hvilke svakheter dette kunne føre til. Den andre mente jeg burde kunne gjøre dette selv, men med en årvåkenhet rundt mulige svakheter ved studien. Jeg valgte å gjennomføre dem selv.

Uroen over at min forskning ikke skulle gjøre pålitelighet funn, har ført til at jeg etter min mening har hatt en høy bevissthet på dette temaet. Under forberedelsene og intervjuene minste jeg meg stadig på min rolle. I ettertid har jeg lurt på om denne forsiktigheten for ikke å trå feil kan ha gjort meg for forsiktig. For det første ble jeg opptatt av ikke å vike for mye fra intervjuguiden. Videre ble jeg redd for å stoppe informanten selv om jeg tenkte at de svarte på noe annet enn det jeg spurte om. Jeg ble under intervjuene sittende å tenke at «kanskje dette egentlig er et svar på det jeg spør om, men det er noe annet enn det jeg forventet.» Derfor lot jeg dem ved noen anledninger snakke for lenge om enkelte tema der det viste seg under transkripsjoner at de hadde misforstått spørsmålet. I et forsøk på sikre at jeg ikke kun lyttet etter det jeg ønsker å høre, har jeg lyttet til opptakene flere ganger, og også lest dem flere ganger.

Å være engasjert i et tema man forsker på, kan også ha positive sider. Jeg mener at kunnskap om gruppen kan ha påvirket en relevant problemstilling og forskningsspørsmål. Engasjement for temaet gir energi inn i arbeidet. Videre håper jeg at ønsket om å gjøre noe nyttig for den gruppen som informantene representerer, øker oppmerksomheten rundt de temaene som kan påvirke forskningen i en mindre gyldig/ pålitelighet retning.

Overførbarheter omhandler på hvilken måte eller i hvilken grad den forståelsen vi har utviklet gjennom et prosjekt er overførbart til andre områder (Thagaard, 2018 s. 182). Det er et mål at det vi finner vekker gjenkjennelse hos andre som har kjennskap til det fenomenet vi studerer. For at undersøkelsen skal ha overføringsverdi til andre, bør antakelig et utvalg være så representativt som mulig for den gruppen informantene representerer.

4 Funn

I dette kapitlet vil jeg presentere de funnene jeg har kommet frem til. Som det vises til under redegjøring for mulige svakheter ved studien, forsker jeg på egen praksis. Dette vil kunne påvirke alle deler av oppgaven. Jeg har med meg en subjektiv forforståelse som påvirker hvilke funn jeg gjør. Jeg antar andre forskere ville blitt opptatt av andre sider av intervjuene enn meg. I den sammenheng har jeg vært opptatt av hvordan jeg har kommet frem til funnene. Gjennom dette har jeg et håp og en tro på at mine valg og punkteringer har vært relativt tydelige for meg i prosessen. Når jeg i tillegg har latt IPA hjelpe meg til å fortolke og analysere, har jeg et håp om at jeg kommer så nær informantenes opplevelser som mulig.

Forskningens problemstilling er:

Hva sier pårørende av innsatte om opplevelsen av å delta i familiesamtaler i fengsel?

Forskningsspørsmålene, eller overordnede spørsmål er:

- Rapporterer informanter om endringer i sine liv i løpet av den tiden de deltok?
- Hva sier informantene om hva som påvirket opplevelsene?
- Hva sier informanter om utvikling av relasjoner?
- Hva kan deltakere i *Reflekterende familiesamtaler* si oss om slike former for samtaler i en fengselskontekst?

Analysen har hjulpet meg til å komme frem til fire hovedfunn og åtte underfunn:

Funn 1. Rammer hadde betydning for opplevelsen

Underfunn 1: Hendelser i livet før tilbudet

Underfunn 2: Mulighet for å snakke og hjelp til å snakke

Underfunn 3: Opplevelse av fravær eller nærvær av tid

Underfunn 4: Opplevelse av tillit og trygghet

Underfunn 5: Reflekterende team som en frigjørende struktur

Funn 2. Makt har forskjellige uttrykk og virkninger

Underfunn 1. Deltakere i samtaler knytter negativ makt til tiden før tilbudet

Underfunn 2. Samtaler var et reelt valg

Underfunn 3. Reflekterende team opplevdes som en frigjørende makt

Funn 3. Tilbudet bidro til bedre helse

Funn 4. Tilbudet førte til bedre familierelasjoner

Slik jeg ser det, er de fleste funn representert hos alle informantene, men som oftest uttrykt med forskjellige ord og vekt på hvilken betydning det har for dem. Ved noen anledninger har jeg gjort små endringer i sitatene, som for eksempel bytte av et ord eller ved å slette noen ord. Dette er gjort for å anonymisere eller få frem meningen bedre, slik leseren ellers ville kunne forstått det ved å lese et større utdrag av intervjuet. Dette markeres med (...). Sitater anmerkes med navn og linjenummer i parentes.

4.1 Funn 1. Rammer hadde betydning for opplevelsen

Første hovedfunn er at forskjellige rammer, beskrevet gjennom opplevelser og situasjoner, hadde betydning for hvordan de opplevde tilbudet med familiesamtaler.

Det første underfunnet viser til perioden mellom fengsling og da informantene fikk tilbudet om familiesamtaler. Det er opplevelsen av nærvær og fravær av støtte, samt opplevelse av autoritære maktkontekstuelle situasjoner som beskrives. De neste underfunnene er knyttet til innhold i familiesamtalene. Det i seg selv å få et slikt tilbud og bli gitt mulighet for å snakke sammen, beskrives som en betydningsfull opplevelse. Forhold relatert til opplevelse av tid er et annet tema i samtalene. Tid trekkes frem av informantene som både åpne og begrensende. De beskriver det å få for mye tid og for lite tid som noe som påvirker opplevelsen av tilbudet. Videre synes struktur for samtaler å ha betydning, gjennom bruk av reflekterende team og terapeutenes væremåte og ordvalg. Reflekterende team opplevdes frigjørende gjennom muligheten for å snakke uavbrutt, og ved å snakke med familien via terapeuten. Dette kunne også oppleves begrensende ved at man ikke kom til orde akkurat når man ønsket det.

4.1.1 Underfunn 1: Hendelser i livet før tilbudet

I intervjuet blir informantene spurt om opplevelsen av selve tilbudet om familiesamtaler i fengsel. Likevel forteller alle informantene om situasjonen de var imellom pågripelse og den første familiesamtalen når de skal fortelle om opplevelsen av tilbudet de fikk. De følgende eksemplene ble brukt som et utgangspunkt, eller bakteppe, for å vise kontrasten mellom tiden før de fikk tilbud om familiesamtaler, og det å få tilbudet.

Fengslingen av et nært familiemedlem beskrives som et sjokk for de fleste av informantene. Flere opplevde at de ble overlatt til seg selv i en krisesituasjon.

Vi, vi, eeeee, vi ble overlatt til oss selv, å bli overlatt til seg selv, det er ikke så enkelt ... fordi vi hadde ingen som støttet oss i nærmiljøet, annet en nærmeste familie, og de ble også lei, kan bli lei av, det å ... å høre akkurat det samme. (...) vi var ikke med på noe flykrasj, vet du. Så da har vi ikke noen rett til noe mye hjelp fra statlig hold.
(Oddbjørn, 99-105)

Selv om noen i nettverket ønsket å være støttende, opplevde informantene det som vanskelig å være helt åpen overfor andre. Elisabeth forklarer dette med at åpenhet innebærer å snakke om et familiemedlem som ikke er til stede, noe som ikke føles riktig. Elisabeth uttrykker også en usikkerhet om hvor mye nettverket tåler og en redsel for at de ble lei av å høre de samme historiene flere ganger. Informantene uttrykte en ensomhetsfølelse relatert til det utvidete nettverket sitt, men også dels til den nærmeste familien.

Møte med politi og fengsel beskrives som en tøff opplevelse for tre av de fire informantene. De følte seg rettsløse, uten stemme og uten betydning. Oddbjørn beskriver møtet med politiet slik:

Hvis man skal sette det litt på spissen, så er det faktisk en form for HEVN overfor oss foreldre. Eeh, en MAKTmisbruk som jeg synes er, mm, tendens til å være, for å si det, nazisk .. Ja. Jeg har vel egentlig sagt det tidligere, at det føler jeg at det er. Det systemet har en nazisitsk- ee, tendens. Det er en form for torturering, egentlig, av, av, av eee uskyldige personer. For vi er ikke en del av det. (Oddbjørn, 63-67)

De endret fra å være en mild til en dominerende og en sånn «du må ikke tro at du har noe du skulle si.» Men det er slik at vi har mye vi skal si! De er etterforskere, men de oppfører seg som at de tror de eier hele verden. (Oddbjørn, 78 – 81)

Videre sier han at journalistene får vite mer om saken enn det familien får, familien må være stille og bare godta. Oddbjørn dirrer i stemmen når han sier dette.

Oddbjørn referer til en hendelse den første gangen han kommer på besøk i fengselet. Hendelsen vurderer jeg som et alvorlig maktovergrep fra en betjent. Eksemplet vil være lett gjenkjennbart for de som var til stede og blir av anonymiseringshensyn ikke gjengitt.

Funnene viser at noe av det som virket inn på opplevelsen av tilbudet om familiesamtaler, startet lenge før tilbudet kom. For noen av informantene er det her snakk om flere år med vonde opplevelser som virker inn på opplevelsen av tilbudet.

4.1.2 Underfunn 2: Mulighet for å snakke og hjelp til å snakke

Informantene beskriver at det hadde vært en lang periode med begrensede muligheter for å treffes og snakke sammen da de fikk tilbudet om samtaler. De fikk et tilbud de ikke visste om eller hadde lett etter. Den umiddelbare reaksjonen til tre av informantene hadde vært at dette ga en mulighet for å treffes oftere. Flere beskriver rammene for besøk som så små at samtalene var et kjærkomment supplement. Jeg forstår informantene slik at samtalene ga en ny tilgjengelighet til hverandre, både fysisk og mentalt.

Overgangen fra en tung tid hvor man følte seg alene til et tilbud om familiesamtaler, beskrives av informantene som uvirkelig. Elisabeth blir på gråten når hun skal beskrive hva det betydde for henne å få snakke skikkelig om den vanskelige situasjonen etter fengslingen, for første gang. «Det var jo nesten den første gangen ... (hulker) huff, nå begynner jeg nesten å gråte, jammen det var det! For min del så var det veldig .. veldig godt altså (på gråten)» (Elisabeth, 346-347).

Og i det hele tatt at det skulle komme et slik tilbud som det der, det var så, var så lite forventet, at jeg trodde jo nesten jeg drømte. I forhold til at det var noe som, ja. For det hadde jo stort sett vært tyngre ting, det hadde ikke vært noen lyspunkt.

(Elisabeth, 399-402)

Og da takket vi jo vi også ja. For vi hadde ikke hørt noe fra hverken prest eller lensmann, hehehe, for å si det på den måten. (Oddbjørn, 98-99)

De beskriver at de raskt ble oppmerksomme på at dette også ga dem en mulighet til å snakke sammen om det som var utfordrende. Noen beskriver de ordinære besøkene på besøksavdelingen som et sted hvor de skulle forsøke å ha det hyggelig, ikke ta opp vanskelige tema. Det gjorde at de aldri fikk snakket om det vonde de bar på. Alle informantene løftet frem denne nye muligheten de fikk til å snakke som viktig for dem.

Jeg kjenner i etterkant at det var vårt, vår hunger etter å bli sett og hørt på ... Og at vi fikk lov til det, såså, det var ingen begrensinger, vi kunne få lov til å si hva vi ville, da fikk jeg iallfall frem veldig mye, i, i den samtalen. (Oddbjørn, 189-192)

Ingen av informantene sa noe spesifikt om de forventningene de hadde til samtalen. Noe kom kanskje likevel frem gjennom en overraskelse over at det hadde tatt så lang tid før de hadde begynt å snakke om den kriminelle handlingen. Elisabeth sier det slik:

Jeg kan heller si at jeg ble litt overrasket over at det ikke var noe som helst fokus på det som hadde skjedd med ham. Det ble jeg litt overrasket over, at det ikke var med, men jeg forsto jo etter hvert, at det var ikke det som var poenget. Men jeg ble overrasket over det, for det hadde jeg på en måte, ... ikke håpet på, men hadde forventet det, eller styrket meg opp imot det. (Elisabeth, 277-281)

Jeg forstår det slik at forventninger også blir uttrykt gjennom uttalelser om at det både er godt og litt rart at de fikk snakke om alt mulig, ikke nødvendigvis bare om fengslingen eller den kriminelle handlingen.

Selv om muligheten for å snakke var viktig for dem, påpeker alle informantene hvor viktig det var å få hjelp til å snakke. Oddbjørn beskriver forskjellen mellom at samtalene kan låse seg når man skal snakke om problemene hjemme, fremfor å få hjelp av en tredjepart

Det som skjedde, det som er det positive er at, ikke for å gjenta meg selv, så er det jo det at du fikk luftet følelsene dine, luftet tankene dine gjennom tredjepart.
(Oddbjørn, 218-219)

(...) ofte hvis man har et åpent sinn, alle partene har et åpent sinn, så tror jeg at det er bare for å få det løftet ut av hodet sitt og få det ned på et nivå som er brukelig, (...), eller som vi kan hjelpe hverandre på. Ja. Og samtaler, dialog er jo det. ... Men når man er i et parforhold, så kan jo samtalene bli ganske låst, og da tenker jeg i forbindelse med den saken der, også. Samtalen kan bli låst, ved at man går tom for ideer, og går tom for temaer og slikt. (Oddbjørn, 223-228)

«Jeg har aldri snakket på en slik måte før», sier Lisbeth (236-237), og Elisabeth sier at familien hadde problemer med å snakke sammen om fengslingen, at de var forsiktige med hva de sa til hverandre. «Det var jo, var jo, eemm (...) det ga oss på en måte en mulighet til både å snakke om ting og tenke og føle på ting som vi kanskje bare hadde kostet under teppet nesten» (Elisabeth, 129-130). Hun sier videre at terapeutene åpnet noen dører mellom dem som gjorde at det var legalt å snakke om alt. Om familien sier hun:

Det ble på en måte lov å spørre om ting og det var det var .. det ble på en måte veldig sjelden avfeid, eeh, ikke at man spurte om alt mulig rart, men hvis det var noe, hvis det er noe man lurer på, eller noe man spekulerer på som kanskje kan være litt negativt ladet, så føler jeg at det lettere å få et ... eeee, det er lettere å få et .., altså det er akseptert at du spør, da. (Elisabeth, 91-95)

Tre av informantene beskriver hvordan tiden mellom familiesamtalene forandret seg. De tok med seg erfaringene og temaene fra familiesamtalene til besøksrommet og fortsatte samtalene der. De beskriver at de lærte seg å snakke på en annen måte, om andre tema, og de øvet seg sammen på dette. «(...) vi fikk begynne å snakke oss imellom, enda mer, og og og, tema var ikke, ble ikke lukket selv om vi forlot møteplassen (les: familiesamtalene, min anmerkning). Vi tok det igjen da vi var på besøksdagene» (Oddbjørn, 123-125).

4.1.3 Underfunn 3: Opplevelse av fravær eller nærvær av tid

Opplevelsen av tid, i forskjellige sammenhenger, hadde betydning for opplevelsen av tilbudet. Dette temaet kunne vært presentert sammen med *tid* som tema under reflekterende team. Jeg har valgt å holde de adskilt for å forsøke å tydeliggjøre de tilbakemeldingene som spesielt ble tatt opp i forbindelse med reflekterende team.

Det å få mer tid til å treffes, og i det hele tatt å få denne tiden, ble omtalt med glede og varm stemme av informantene. Lisbeth henviser her til familiesamtalene:

Det var jo en tøff tid for meg, også. For det er jo ingen som ønsker at barna sine skal sitte bak murene. Men så (blid, lys stemme) syntes jeg det var veldig bra også, for å få dra dit og få treffe ham og få snakke med ham. (Lisbeth, 110-112)

Likevel er det mangelen på tid de snakker mest om. Det er en sterk og unison felles stemme som ber om mer tid i familiesamtalene. Dette lille ordet var både sterkt positivt og sterkt negativt ladet i intervjuene.

De varte i 45-60 minutter. Det syntes jeg var alt for lite, jeg kunne tenkt meg å ha enda flere timer, for når vi først begynte å snakke om et tema så måtte vi ta det opp neste gang igjen. Det syntes jeg var negativt, for da tok det så lang tid (...) For det er noe med underbevisstheten. Jeg følte at den begynte å jobbe veldig mye. Det kom, det ploppet opp ting som ... «det har jeg ikke tenkt på», og «det må jeg spørre om», men så ble det, nei beklager, men nå er tiden ute. (Gretha, 192-198)

Oddbjørn sier om dette at han har tillit til terapeutene, men det er mange spørsmål som dukker opp mellom timene. Han skulle gjerne snakket med terapeutene oftere. Lisbeth mener noe av det samme:

For en time eller tre kvarter var det, og det er ikke lange tiden. Det syntes jeg var alt for knapp tid noen ganger. For det tar tid å komme inn i en, sit eee, i en prat. Og når du begynner å prate, da, så er du nesten ferdig. (Lisbeth, 293-295)

De må gå hver til sitt, den innsatte til cellen og de andre ut av fengselet. Det kan være mange dager til de snakkes igjen.

4.1.4 Underfunn 4: Opplevelse av tillit og trygghet

Uten at temaet er etterspurt i intervjuene, blir temaet tillit og trygghet tidlig trukket frem av alle informantene. Temaet beskrives som et utgangspunkt for å greie å åpne seg overfor familien og terapeutene. Grunnlaget for dette var slik jeg tolker det, at de opplevde terapeutene som interesserte og lyttende. Alle nevner at de opplevde at terapeutene ikke bestemte hva de skulle snakke om i samtalene, selv om de ledet samtalene. Dette opplevdes som trygt. Dette førte til en stilltiende enighet om at det heller ikke mellom familiemedlemmene skulle være sterke forventninger eller press på hva de andre kunne eller ikke kunne si.

Oddbjørn beskriver her en frihet i samtalene som han kobler til trygghet og tillit.

(...) det som jeg opplevde som var en frihet, var tryggheten som ble dannet, altså den, eeh tilliten til hverandre, gjensidig tillit, ee som ble eeee dannet underveis og det at vi kunne få lov til å si, eee at, JA, bare og ikke noe mer under hele samtalen, så var det faktisk akseptert i fra de som hadde innkalt til det møtet, og i tillegg så hadde vi en intern aksept rundt det, som familie (Oddbjørn, 45-49).

Oddbjørn beskriver også trygghet ved at han flyttet en byrde over på terapeutene.

Noen ganger så kjente jeg at jeg fikk, hvis da jeg fikk lov til å snakke litt om følelsene overfor ting som har skjedd, så var det noe som skjedde med meg iallfall. Og det var, jeg kjente at det var en byrde. Jeg fikk på en måte lov til å flytte mine bekymringer over på de som satt og intervjuet oss. (Oddbjørn 140-141)

Elisabeth sier at hun fikk en følelse av at terapeutene virkelig ønsket å høre på hva hun hadde å si. Hun sier at hun hadde vært veldig spent, men at det fort ble en lettelse fordi, som hun uttrykker, «at terapeutene var de typene som de var» (Elisabeth, 15). Jeg forstår henne slik at hun måtte kjempe noe for denne tryggheten, fordi hun har en utfordring i at hun føler hun plager andre med sine problemer. Terapeutenes forsøk på å trygge familien ved å si at det ikke var noe press, at de fikk velge hva de ville snakke om, gjorde henne litt utrygg til å begynne med. Hun trodde dette var et uttrykk for at de egentlig ikke orket høre om problemene hennes.

For det er der jeg har en veldig sånn utfordring, for det å finne, å ha tro på at noen faktisk ..... Og det kan være mange som har det slik som meg også, da. Som ikke vil sitte og snakke med alle mulige mennesker om alt mulig rart, og sånt. (Elisabeth, 374-376)

Nei, det var noe med den tilliten jeg fikk til dem veldig fort, tror jeg. Og det hadde sikkert noe med kjemi å gjøre, og den, den frem.., den atferden de hadde (...) jeg forsto ganske fort at det var en mulighet, for å si det slik. Jeg oppdaget det vel underveis, tror jeg, at det åpnet seg at de faktisk var der, da. (Elisabeth, 362-36)

Jeg forstår det hun sier i retning av at hun valgte å tro på en annen følelse hun hadde, at terapeutene var interesserte. Hun satset på dette, og valgte å åpne seg.

Også Lisbeth understreker betydningen av hvordan hun ble møtt da hun kom. Jeg tolker uttrykket hennes som en følelse hun tar med seg inn i samtalerommet, og at det har betydning for hele samtalen.

(...) bare den måten du blir tatt imot på, (...) sånn som da terapeuten kom og åpnet døren for oss i det bygget, ååå, så munter og trivelig, og den andre som ventet, de var så blide, og vi fikk en klem, ooog. Ja, det har så mye å si det. (Lisbeth, 123-128)

Gretha beskriver samtalene som harmoniske og empatiske. «Jeg syntes det var helt fantastisk, og det var harmonisk» (Gretha, 213). «Det å lytte, og det med empati, jeg får ikke fullrost det godt nok (Gretha, 267-268).

I det store og hele forstår jeg informantenes beskrivelser som en opplevelse av å bli sett og møtt som mennesker og på de temaene de ønsket å ta opp. Dette hadde en viktig betydning for opplevelse av tillit og trygghet.

4.1.5 Underfunn 5: Reflekterende team som en frigjørende struktur

Alle informantene tar opp sider ved bruk av reflekterende team som tilsynelatende var motstridende. De uttrykker at reflekterende team både åpnet for og begrenset muligheten for å snakke. Informantene beskriver glede over å få snakke lenge og uavbrutt, og opplevde at de virkelig ble lyttet til. Flere opplevde reflekterende team som en hjelp til å få taletid. Alle opplevde også at det hjalp dem til å bli bedre lyttere. Selv om det først kunne oppleves som rart og også frustrerende å måtte vente, ble de vant til strukturen etter hvert.

Gretha var veldig sint den første gangen hun kom til samtale. Hun følte at hun ikke fikk lov å si noe når hun ville, hun måtte lytte. Dette opplevde hun som frustrerende.

Den første gangen, da syntes jeg det var helt idiotisk. Vi skulle se på en person, og den ansatte skulle spørre den innsatte og den andre ansatte skulle skrive ned igjen, og den skulle fortelle hvordan hun hadde sett det at vi oppførte oss, eller hvordan samtalen utviklet seg. (Gretha, 220-223)

Likevel sier hun at hun erfarte at dette tvang henne til å høre noe hun ellers ikke ville hørt.

Jeg er helt sikker på at det det det ehh, hva skal jeg.., det stakk hull på byllen, mener jeg, med at det var noen andre, to ansatte som stilte spørsmål, eehh, for da, de så det fra en annen vinkel. Så, jeg synes det ble så fantastisk, jeg har lært SÅ mye på de reflekterende samtalene, og spesielt dette med å ikke avbryte, og det å lytte og lytte og lytte. (Gretha, 53-56)

Lisbeth henviser til strukturen i reflekterende team og opplevde den som ganske avgjørende for samtalene i hennes familie.

(...) det var en KJEMPEMÅTE å få snakket på. Og det åpnet opp, eeeh, for oss, bare det å sitte å høre på refleksjonene til terapeutene. Det syntes jeg var veldig bra, og det, det har jeg fortalte MANGE om, det var en så fin måte å sitte og snakke på. (Lisbeth, 223-225)

Hun er vant til at det er mange avbrytelser i hennes familie. Det ikke å se på hverandre, men å snakke med familien via terapeuten, var en av sidene ved reflekterende team som var

spesielt nyttig i hennes familie. Organiseringen gjorde det enklere å snakke. Hun likte muligheten for å få snakke til hun hadde fått sagt det hun ønsket.

(...) å få komme dit på møter, det tror jeg gjorde han godt, og det gjorde meg veldig godt. For da fikk du i hvert fall en liten stund sammen så du kunne, da terapeutene var der kunne man snakke litt om forskjellige ting, og det kom tilbake til meg og jeg stilte spørsmål, og spurte ham om det jeg hadde på hjertet. (Lisbeth, 48-52)

Flere av informantene beskriver at noen ganger når de sitter i lytterposisjon på slutten av timen, fikk de ikke ordet igjen før timen var slutt. Da opplevdes samtalene som at de ikke ble nok lyttet til. Frustrasjonen var først og fremst forbundet med at de ikke fikk snakke mer etter at timen var over. De kunne ikke gå ut fengselsporten sammen og fortsette samtalen hjemme.

Oddbjørn beskriver reflekterende team som regler som skulle styre familien under samtalene. Han opplevde det som fint og naturlig at andre tok styringen i en slik situasjon. Jeg tolker dette som en opplevelse av en struktur som fungerte godt for ham. Han sier at han opplevde det som enklere å snakke om vanskelige tema på denne måten.

Jeg kjenner i etterkant at det var vårt, vår hunger etter å bli sett og hørt på. Og at vi fikk lov til det, såså, det var ingen begrensinger, vi kunne få lov til å si hva vi ville, da fikk jeg iallfall frem veldig mye. (...). Jeg fikk veldig mye igjen for det også, fordi de refleksjonene, og det man svarer og hører. (Oddbjørn, 189-193)

Han sier at han følte at han ikke belastet den innsatte med sine bekymringer da samtalen gikk via en annen (terapeuten). Jeg forstår dette som at strukturen i reflekterende team hvor han snakket til familien via terapeuten, åpnet for en større nærhet til familien.

(...) jeg følte ikke at jeg gjorde det, fordi jeg satt og pratet til intervjuerne. (...) og, men jeg vet jo det at intervjuerne spurte jo den innsatte *hva føler du?* Ogogog vi fikk jo svar, fra det. Og jeg tror at etter den gangen så tror jeg faktisk at det blir litt mer, sånn, følelser. Vi satt og holdt i hverandre, (...). (Oddbjørn, 172-175)

Jeg forstår ham også slik at det ikke bare åpnet for en større nærhet til familien, men også til hans egne følelser. Oddbjørn sier at tidligere var det vanskelig å få utløp for sorg.

Vi fikk snakket i vårt tempo, ogogog hadde vi behov for å ... Hvis det var jeg, da, som satt og pratet, og jeg begynte å gråte, så fikk jo .., muligheten til å gjør, gjøre meg ferdig med den form for sorgen som var til stede, ... (Oddbjørn, 130-133)

Det kan være nyttig å poengtere at det kan være vanskelig for informantene å forestille seg hvordan samtale hadde forløpt med en annen struktur enn reflekterende team. Jeg forstår det de sier som at mange av både de positive og de negative opplevelsene knyttes til strukturen. Videre forstår jeg dem slik at det er langt flere positive enn negative sider, og at det er opplevelsen av å få taletid og ikke å bli avbrutt som oppleves viktigst. Strukturen var positiv for samtale og refleksjon, men forhindret dem samtidig fra å ta ordet da de ville. Dette var mest frustrerende hvis de ikke fikk ordet igjen, hvis de ønsket det, før timen var over. De mener at tid, lytting og refleksjon åpnet for viktige tema, og at noe lengre familiesamtaler kunne ivaretatt flere viktige tema.

4.2 Funn 2. Makt har forskjellige uttrykk og virkninger

Maktbegrepet blir tematisert av informantene fordi det blir etterspurt i intervjuene, men informantene tar det også opp uten spesifikk henvisning til temaet. I 4.2.1 Deltakere i samtale knytter negativ makt til tiden før tilbudet, vil jeg kort komme inn på hvordan makttemaet tas opp av informantene uten at det eksplisitt etterspørres.

Det er først et stykke ut i intervjuet at jeg tar opp makt som tema. I underfunn 2 Samtalene var et reelt valg og 3 Reflekterende team opplevdes som en frigjørende makt, beskrives hvordan informantene responderer på makttemaet når det blir etterspurt. Jeg gjør dette skillet mellom etterspurte, og ikke etterspurte funn relatert til makttema, fordi de etterspurte funnene ikke skal gi inntrykk av å være tilfeldige. Det antas viktig å vise når jeg bevisst leder samtalen i en bestemt retning.

4.2.1 Underfunn 1: Deltakere i samtalene knytter negativ makt til tiden før tilbudet

I denne delen henvises det til opplevelser av makt før første familiesamtale, uten at makttemaet eksplisitt er tatt opp av meg. Det henvises også til funn og sitater i kap. 4.1.1.

Alle informantene sier at de blir utsatt for maktutøvelse forut for samtalene. Informantene beskriver møter med politiet etter pågrepelse, og det første møtet med fengselet. Jeg tolker det de sier som en opplevd maktutøvelse, maktesløshet og at deres stemme er uten betydning. Jeg forstår informantene slik at det hadde stor betydning å bli møtt av hyggelige fengselsbetjenter, men at det uansett var svært vanskelig å komme til fengselet første gang. Gretha kom til fengselet for første gang den dagen hun skulle på første familiesamtale. Hun beskriver det slik:

Jeg følte meg nesten som.. det minner meg om, når man hører om krigen, når man hører om folk som ble kledd naken til avlusning, jeg følte meg så naken, og så alene, og så skjelven. (...) Såå, da, (...) vi hadde første samtalen der inne, da ja da angrep... jeg var i angrepsposisjon enda, for jeg måtte jo få ut den frustrasjonen som jeg hadde. (Gretha, 93-98)

Slik hun beskriver møtet med fengselet, og samtalen etterpå, kan det være nærliggende å tenke at samtalen i stor grad ble påvirket av fengselsmøtet på en negativ måte.

(...) vi ikke hadde noe tilbud tidligere i fasen, eee, når ting hender. Vi var plutselig, føler jeg, rettsl., føler nesten rettsløs som foreldre til de som ble fengslet, skulle jeg til å si. Eehh! Og det tror jeg faktisk mange foreldre eller nære slektninger opplever faktisk, nå i dag også. Og det er jo, synes jeg er veldig vanskelig å forstå. (Oddbjørn, 57-60)

Slik jeg forstår det knytter Oddbjørn opplevelse av makt til det at han ikke fikk noe tilbud tidlig i fasen etter pågrepsen, det å være rettsløs, og at hans stemme eller mening var uten betydning.

4.2.2 Underfunn 2: Samtalene var et reelt valg

I denne delen beskrives hvordan informantene responderte på direkte spørsmål om opplevelsen av å bli utsatt for makt.

Informantene ble spurt om de opplevde tilbudet som et reelt valg. Alle hadde fått forespørsel fra den innsatte om å delta, og sier at de reagerte med både overraskelse og glede på dette. Noen måtte spørre og forhøre seg litt for å vite hva dette handlet om. En av informantene trengte å gå noen runder med seg selv og den innsatte for å finne ut om dette var noe som kunne være nyttig også for henne. Alle informantene legger vekt på at de opplevde dette som et fritt valg. Det at forespørselen kom fra den innsatte, var viktig for dem.

Lisbeth sier at hun ikke opplevde det som noe hun måtte delta på, hverken fra den innsatte sin side eller fengselet. «Jeg tenkte aldri slik, jeg. Nei, overhodet ikke slik» (Lisbeth, 352).

Da var det jo et valg fordi at da begynte jeg å spørre ham om hva det var, fikk han til å fortelle hva det gikk ut på. Alt han visst om det, som han kunne formidle til meg, og, og etter hvert som han fortalte, så syntes jeg dette hørtes jo veldig interessant ut (...). Så det var absolutt et lyspunkt, en mulighet. Til å begynne med husker jeg at vi sa det at ååå!, da får vi være mer sammen med han, og slikt, ikke sant (latter). (Elisabeth, 397-403)

Usikkerheten som ble uttrykt var knyttet til at de trengte nok informasjon til å vite hva det var de sa ja til.

4.2.3 Underfunn 3: Reflekterende team opplevdes som en frigjørende makt

Også i denne delen svarte informantene på makttemaet da jeg etterspurte det direkte. Informantene ble spurt om makt knyttet til bruk av reflekterende team i samtalene. Spørsmålet ble knyttet opp til at de møtte mange maktmarkører, som for eksempel lover,

regler, murer og uniformer, i fengselet. Kunne den strukturen reflekterende team representerer oppleves som nok en utøvelse makt?

Informantene responderte med denne forskningens mest tydelige og høylytte svar: NEI! Tre av dem tok nærmest sats og så litt vantro på meg da jeg spurte.

Ja, jeg skjønner hva du spør om, ja! (lett latter) (...) Ja, det skal jeg, ja det må jeg bare si at, det jeg tenker om det er definitivt ikke! For å si det slik. Og det, det følte heller stikk imot, ja. (Elisabeth, 223-226)

Neeii, jeg synes ikke det har noe med makt å gjøre, du det er så .. jeg følte det så behagelig, så komfortabel (...) jeg følte at vi styrte alt selv. (Gretha, 209-218)

Samtalene, de synes jeg var, (tungt utpust), veldig bra. Og den måten det ble snakket på synes jeg var veldig ee... bra, og at vi skulle snakke til dem, og at vi kunne snakke tilbake, og det har gjort meg veldig godt og veldig..., jeg har tenkt mye på det. (Lisbeth, 8-10)

I neste sitat forstår jeg Oddbjørn slik at han opplever fravær av tvang og makt gjennom muligheten for å løfte frem viktige følelser og tema. Strukturen ga en mulighet for bare å være stille, det opplevdes som en frihet.

Men, men, jeg syntes etter hvert kjente jeg at vi fikk løftet de følelsene, fikk løftet de spørsmålene opp i dagen, og sånn ble det mye enklere å .. det at vi hadde den friheten til, at vi ikke trengte å si noe i en periode, ... så var ikke det ... Vi hadde ikke noe TVANG, følte jeg, det var en del god frihet rundt samtalene. (Oddbjørn, 40-43)

På direkte forespørsel er altså informantene tydelige på at de ikke opplevde makt i reflekterende team. For å understreke dette bruker de ord som definitivt ikke, stikk motsatt, behagelig, komfortabelt, vi styrte det selv, at vi kunne snakke til dem og de til oss og ikke tvang, men en god frihet rundt samtalene. Tidligere er Oddbjørns eksempel på at reflekterende team kunne være noe styrende brukt som eksempel under tema Reflekterende team som en frigjørende struktur. Det kunne også blitt brukt her, med en positiv konnotasjon til maktbegrepet.

4.3 Funn 3. Tilbudet bidro til bedre helse

Informantene ble spurt om de hadde helseplager før samtalene som de relaterer til familiemedlemmets soning, og om de mener at helsen endret seg i løpet av tiden de deltok i familiesamtalene. To av fire informanter rapporterer at samtalene hadde betydning for deres helsesituasjon.

Oddbjørn sier at han var veldig nedfor da de startet med familiesamtaler. Han viser til at den tilliten som ble etablert, var viktig for det som skjedde i samtalene.

(...) jeg tror faktisk jeg sa det flere ganger, at jeg kjenner meg ti kilo lettere når jeg går ut herifra. Og det er jo fordi jeg fikk bearbeidet mine egne følelser i forhold til den livssituasjonen vi har kommet opp i, så fikk jeg ryddet unna litt sånn som satt oppi hodet. (Oddbjørn, 296-299)

Oddbjørn beskriver tiden etter samtalene som å ha kommet opp av bølgedalen, selv om det fortsatt var tunge stunder. Han sier at nå vet han at selv om det går litt nedover, så vet han at han kommer opp igjen.

Gretha sier at samtalene har gjort henne mye sterkere enn tidligere. Hun sier i intervjuet at åpenheten har skapt mindre bekymring. Hun greier å bestemme seg for ikke å gå og bekymre seg så mye som før, og jeg forstår henne slik at dette er noe som påvirker helsen hennes på en positiv måte.

Lisbeth opplevde det å dra på samtalene som stressende, og det utløste stress-symptomer selv om hun syntes det å delta var bra for henne. Hun opplever ikke at helsen er endret, men synes hun har blitt bedre til å ta vare på seg selv. Dette var noe hun fikk øvet seg på under familiesamtalene. I dag er hun ikke så snar til å stå «på pinne» slik som tidligere, og sier at hun synes det er godt å greie å tenke på seg selv litt mer enn før.

4.4 Funn 4. Tilbudet førte til bedre familierelasjoner

Mitt fjerde funn er bedring i familierelasjoner. Alle informantene forteller om betydelig endring i relasjonene under familiesamtalene, og for tre av dem beskrives disse endringene som varige.

Gretha beskriver vonde og kompliserte følelser rettet mot den innsatte før samtalene begynte. Hun sier at hvis det ikke hadde vært for familiesamtalene, så hadde det ikke vært så godt forhold i dag.

Elisabeth sier at hun i liten grad hadde fått lov å være involvert i livet til sønnen etter at han flyttet hjemmefra som ung, og sier videre

Det var en redningsplanke som kom seilende, føler jeg. Ja. For min del. Egentlig for resten av... men jeg kan ikke snakke for noen andre, da. Men for min del. Ja. Jeg følte meg veldig alene, egentlig. Selv om vi hadde hverandre. (Elisabeth, 21-23)

Han hadde levd et liv ved siden av oss over så lang tid at vi nesten bare, eehh .. snakket med han av og til. Såååå, vi ble jo absolutt delaktig i livet hans etterpå og har vært det siden, og ååå, det var jo en, vi oppdaget jo han på nytt. Du kan si det, at vi oppdaget han ..for den han virkelig var der og da. (Elisabeth, 160-163)

Gretha beskriver det å bli bedre kjent som en oppdagelsesreise og at de ble kjent på nytt. De lærte å snakke sammen på en ny måte, og de har en kontakt i dag som de aldri har hatt tidligere. «(...) det ble bare tettere og tettere, samholdet mellom oss» (Gretha, 82-83). Hun sier at hun har oppdaget at bare det å spørre hvordan den andre har det og ikke bare snakke om seg selv, er godt. For første gang er både de vanskelige og hverdagslige sidene av livet en del av det de snakker om.

Lisbeth sier at hun opplevde at hun kom nærmere den innsatte i tiden under samtalene, men at det ikke er blitt så stor endring i ettertid. Likevel skapte samtalene endringer for henne som har vært viktige, sier hun. Hun sier det er godt å tenke på hva de fikk til under samtalene, og at hun fikk høre mange små drypp av tema som hun aldri tidligere hadde fått hørt. Hun lærte mye om ham, og følte at hun kom nærmere ham. «Han møtte meg alltid med en klem og ååå, og forlot meg med en klem» (Lisbeth, 48-52).

Oddbjørn er sikker på at det gode forholdet han har til sønnen i dag, skyldes det de fikk til i familiesamtalene. «Vi har fått en helt annen relasjon. Eeh, nå er vi der som vi skulle vært tidligere, ja, sånn ideelt sett. Nå er det nesten daglig kontakt» (Oddbjørn, 263-265). Han sier at de fremdeles har tema de må jobbe med, og at dette kanskje aldri blir helt ferdig.

Både Oddbjørn, Elisabeth og Lisbeth forteller at de etter hvert fikk øvet seg litt mellom familiesamtalene gjennom å fortsette samtalene på de ordinære besøkene. Deretter fortsatte de samtalene med støtte fra terapeutene på neste familiesamtale.

Elisabeth sier at det har blitt mer naturlig å dele ting, at den største endringen var at de begynte å snakke mer om alle mulige tema, også det følelsesmessige: «(...), i ettertid spesielt da så har vi jo på en måte, e, kunne snakket mer om alt mulig, egentlig» (Elisabeth, 173-174).

Det kan se ut til at informantene setter pris på hvordan situasjonen er akkurat nå. Det er mindre bekymringer for fremtiden enn tidligere. De beskriver da også et tettere bånd, og jeg forstår dem slik at denne nærheten gir mindre uro over hva den (tidligere) innsatte foretar seg. Jeg tolker flere av uttalelsene som at familiesamtalene bidro til at de greide å åpne opp for nye tema, ble bedre kjent og at slik kom nærmere hverandre. Jeg synes de beskriver at disse «nye» relasjonene har åpnet for omsorg og omtanke i alle retninger mellom familiemedlemmene.

Jeg vil gjerne oppsummere dette kapitlet med å si at det er mange beskrivelser jeg opplever som svært positive. Selv om jeg i intervjuet mente å legge til rette for at også mindre gode erfaringer skulle få plass, kom det relativt lite av dette slaget. Jeg vil ta for meg dette i drøftingskapitlet og avslutningskapitlet med bakgrunn i forskning på egen praksis, samt andre faktorer som kan ha påvirket både opplevelsen av familiesamtalene og intervjusituasjonen.

4.5 Oppsummering

Informantene i min forskning har sagt noe om hvordan de har opplevd å delta i familiesamtaler i fengsel. De har svart på de spørsmålene jeg som forsker har stilt, og funnene vil være preget av denne avgrensningen ved at andre mulige og relevante tema ikke har fått plass. Det har også kommet frem tema som ikke er blitt direkte etterspurt, men som svarer på forskningens problemstilling. Jeg tolker dette som relativt sterke funn ettersom jeg antar at disse har vært viktige å fortelle om, og vil derfor være viktige å lytte ekstra godt til.

Informantene beskriver at opplevelsen av familiesamtalene ble påvirket av forskjellige rammer. Først beskriver de hendelser og situasjonen i perioden mellom fengsling og oppstart av samtalene som påvirket opplevelsen av tilbudet. De nevner blant annet møte med politi og fengsel, samt manglende hjelp og støtte.

Videre legger de vekt på at det å få en mulighet for, og en hjelp til å snakke, kom uventet på dem. Dette påvirket opplevelsen av samtalene. Informantene forteller om hvordan familiesamtalene åpnet for å snakke om andre tema enn før.

Informantene beskriver opplevelsen av nærvær og fravær av nok tid til å snakke sammen som betydningsfullt for opplevelsen av tilbudet. Nærvær av nok tid knyttes til det å få et tilbud som ga mulighet for å treffe hverandre og snakke sammen. Fravær av nok tid nevnes i sammenheng med lengde på samtalene og at det var lenge mellom samtalene.

Informantene opplevde det som vanskelig å avslutte samtalene fordi den innsatte måtte tilbake til cellen etterpå.

Jeg forstår en opplevd trygghet på de som ledet samtalene, og måten samtalene ble ledet på hadde betydning for hvor mye de ønsket å si. Informantene fikk den hjelpen de trengte for både å ta opp det vanskelige og å kjenne på tryggheten over at de andre i familien ble ivaretatt. Jeg tolker det de sier som at gleden over åpenheten og det å komme tettere på hverandre, var så viktig at de i liten grad fikk behov for å forklare eller forsvare seg. Jeg opplever at de synes at alle spilte på lag, også terapeutene.

Informantene henviser til reflekterende team når de knytter rammene i samtalene til muligheten for å få snakke uten å avbryte eller å bli avbrutt, og mulighet for å lytte godt til

de andre i familien. Lytterposisjonen gjorde at de lærte mer om de andre i familien sin, og bidro til en større forståelse for de andres situasjon. Informantene beskrev reflekterende team som en ramme som både ga god og for lite tid i samtalene. Spesielt på slutten av samtalene opplevdes tiden for kort.

Informantene opplevde tilbudet som frivillig, og opplevde ikke at bruk av reflekterende team i samtalene som en utøvelse av makt.

Noen av informantene rapporterer om bedret helse som følge av samtaletilbudet. Jeg vurderer det som et interessant funn at en av informantene ser sin dårlige helse som en konsekvens av fengslingen, og at det var familiesamtalene som bidro til en bedring av den.

Informantene i forskningen rapporterer om varig bedrede familierelasjoner, og knytter dette til familiesamtalene.

Jeg synes det er riktig å presisere at informantene i intervjuene også hadde positive beskrivelser av møte med fengselsbetjenter. Det er beskrivelsene av de vonde møtene med fengselet som har fått plass i forskningen. Dette er fordi disse har vært av en slik størrelse og art at de har blitt en del av funnene.

I neste kapittel vil jeg drøfte forskningens problemstilling. Jeg vil ta utgangspunkt i relevant teori og forskning og knytte dette an til egne synspunkter og vurderinger.

Fun(n)-fact: Ingen av de av innsatte har fått nye dommer etter endt soning. Alle informantene mener at familiesamtalene er mye av årsaken til dette.

5 Drøfting

I dette kapitlet vil jeg drøfte tema jeg har blitt spesielt opptatt av gjennom min forskning av familiesamtaler i fengsel. Det viser seg at dette blant annet blir beskrevet med hendelser i fortid som kontekst for opplevelsene. Dette anses som et svar på problemstillingen, og vil bli drøftet. Informantene vektlegger den maktesløshet de opplever på mange arenaer i tiden etter pågripelse og fengsling av et familiemedlem. Før tilbudet om familiesamtaler har dette blant annet dreid seg om vanskelige møter med politi og fengsel samt manglende støtte fra informantenes omgivelser. Jeg mener samfunnsdiskurser og forskjellige maktkontekster ser ut til å påvirke disse faktorene. Dette blir derfor en del av drøftingen.

Informantene beskriver også sine opplevelser ut fra faktorer som påvirket dem under samtalene. Først presenteres hvordan nærvær og fravær av nok tid påvirket deres opplevelse. Videre drøftes bruk av reflekterende team i familiesamtalene og til slutt hvordan en dreining fra opplevd maktesløshet til en opplevelse av autonomi påvirket helse og familierelasjoner.

Temaene vil drøftes med bakgrunn i forskningens problemstilling og forskningsspørsmål sett i lys av relevant teori, tidligere forskning og egne refleksjoner.

5.1 Tiden før familiesamtalene påvirket opplevelsen

Da jeg formulerte problemstillingen for forskningen, ønsket jeg å høre hva pårørende av innsattes sier om de opplevelsene de har med et tilbud om familiesamtaler i fengsel. Jeg stilte derfor spørsmål rettet mot selve samtalene. Likevel beskrev alle informantene først hendelser fra før de kom til den første familiesamtalen. Jeg har forstått dette som en nødvendig kontekstualisering for å gi mening til de opplevelsene de hadde (Bateson, 1979) da de deltok i familiesamtalene. I følge Bateson (1972, s. 186) vil det vi oppfatter være knyttet til den konteksten dette skal forstås i. Noe gir mening til et fenomen fordi det står i kontrast til eller i sammenheng med noe annet. I min forskning beskriver informantene

hvordan opplevelser før tilbudet om familiesamtaler blir en kontrast til tilbudet og slik fargelegger opplevelsen av det.

5.1.1 Diskurs og makt som kontekst for opplevelser

Alle samfunn og kulturer har sine diskurser, normer og regler. Ofte godtar vi disse uten å stille spørsmål ved dem. Foucault (1993, s. 7) mente at vi er et produkt av rådende diskurser, ikke en produsent av dem. Han mente at måten vi tenker og opptrer på, i stor grad vil være påvirket av de samfunnsdiskurene vi er en del av. Opplevelsene informantene har av familiesamtalene vil være påvirket av de diskurser de er en del av. Det er vanskelig å vite hvilke disse er, men de opplevelsene de formidler kan være et uttrykk for dem. Dette forteller oss at det er langt mer enn tilbudet om familiesamtaler og innholdet i dette tilbudet som påvirker opplevelsen av det. Jeg mener det er relevant i denne drøftingen å se på hvordan makt og diskurser kan påvirke aktører innenfor forskjellige samfunnsposisjoner, hjelpetilbud og de som møter og mottar disse.

Informantene beskriver ensomhet, usynlighet og manglende støtte før de fikk tilbudet om familiesamtaler. Familie og nettverk var en begrenset ressurs, og informantene knytter dette til at de selv begrenset omfanget av kontakt av redsel for å slite ut andre. Videre forteller de om en mangel på forståelse og hjelp fra det offentlige. Oddbjørn sier at de ikke hadde vært ute for noe som gjorde at det kom et kriseteam, at de ikke har noen rett til hjelp. Uttalelsen kan forstås som en kritikk. På den annen side kan det tenkes at Oddbjørn selv anser at han ikke er i en slik målgruppe. Det er mulig han selv er en del av en diskurs hvor pårørende til en som begår kriminelle handlinger ikke naturlig tilhører en gruppe for et slikt tilbud. En opplevelse av skam eller skyld som forelder, kan ligge til grunn for dette. Samtidig påpeker han det motsatte når han uttaler at han opplever å bli utsatt for maktbruk fra offentlige tjenesteytere. Ved en nedlatende oppførsel og uttalelse om at familien ikke har noe de skulle sagt, hever han i intervjuet stemmen og sier at de absolutt har noe de skulle sagt.

Mine funn kan vise at pårørende av innsatte ikke blir ansett som en målgruppe for hjelp, selv om de selv definerer at de er i en krisesituasjon. Flere av informantene beskriver også å bli utsatt for en umyndiggjøring og latterliggjøring fra offentlige tjenesteytere. Denne holdningen til pårørendegruppen kan slik jeg ser det betraktes ut fra forskjellige forhold.

For det første, dersom samfunnsplanleggere ikke definerer pårørendegrupper innenfor tjenesteyrkenes mandat, blir tilbudene dårlige og det kan bli tilfeldig hvordan de blir møtt. Jeg anser utøvelse av makt som sterkt knyttet til de diskursene vi lever i. Uten gode retningslinjer for arbeidet med de gruppene tjenesteyterne møter i sin jobb, kan de diskursene de lever i, bli retningsgivende for hvordan de utøver sin makt. Dersom det eksisterer en diskurs om at skyld og ansvar ved kriminelle handlinger kan knyttes til familien, kan det bidra til at familien ikke blir ansett som riktig eller verdig mottakere av hjelp. Dette kan påvirke hvordan de blir møtt. Informantenes beskrivelser av underlegenhet og stemmeløshet i møte med hjelpeapparat, politi og fengsel, kan være et eksempel på at det er enkeltindividet eller familien som må tilpasse seg systemets makt (Foucault, 1993). Dette bekreftes av Enroos (2010). Hun viser hvordan institusjonell praksis får anledning til å «trumfe» fengslede og deres familier sin måte å være familie på. Familien har liten innvirkning på og anledning til å være familie på en måte som er naturlig for dem. Hun mener dette skjer på grunnlag av rådende samfunnsdiskurser om hva familie skal være.

Mine informanter beskriver en følelse av maktesløshet i møte med offentlige etater, og kan slik jeg ser det vanskelig gjøre noe med dette. Slik jeg forstår det har dårlig behandling, mangel på støtteordninger og en opplevelse av maktesløshet bidratt til å øke informantenes problemer etter fengslingen. Jeg mener det påligger institusjonene eller lovgivende myndigheter et ansvar for å legge mer til rette for disse familienes behov. Dette bekreftes av Marisol & McDowell (2010). Deres studie viser til de mange faktorene som påvirket klienters hverdag, og som de selv føler seg maktesløse overfor. Terapeutene møter dette gjennom en samarbeidsorientert tilnærming (Anderson, 2003; Seikkula, 2012; Andersens, 2007), og bidrar til at klientene kan definere sine behov- og få støtte i en større kontekst enn kun i terapirommet. Dette leder meg til en annen måte å betrakte de opplevelsene informantene har. Det er ikke de lovgivende myndighetene som utøver tjenestene. Det blir derfor like viktig å påpeke at offentlige tjenesteytere må ta mer av ansvaret for etiske problemstillinger

de blir stilt ovenfor (Kroken & Madsen, 2016). Kroken & Madsen påpeker at politikere og samfunnsplanleggere ikke greier å «identifisere de moralske og etiske dilemmaene de reiste» (2016, s.16). De ønsker derfor større grad av selvrefleksjon blant tjenesteytere.

En tredje måte å forstå de opplevelsene informantene beskriver er at de er «pårørende til», altså ikke direkte en målgruppe for instansene de møter, slik den pågrepne er for politiet eller den innsatte er for fengselet. Det er mulig at pårørende av innsatte er en for usynlig gruppe til at forhold rundt deres behov får en nødvendig oppmerksomhet. Til sist vil jeg anta at offentlig ansatte vil kunne påpeke at pårørende ikke har lovmessige rettigheter til informasjon med mindre de er foreldre til en innsatt under atten år. Funnene viser at de opplever mangel på rettigheter til informasjon og kontakt, og offentlige tjenesteytere som unødvendig bryse i sin håndheving av reglementet. Oddbjørn uttrykker det slik;

De begynner veldig mildt, og når du da våknet til som pårørende, og begynner å sette noen spørsmål, så endret de faktisk atferd. (...) De endret fra å være en mild til en dominerende og en sånn *du må ikke tro at du har noe du skulle si.* (Oddbjørn, 77-79)

Dette kan oppleves tungt for nære pårørende. Jeg vil anta at dette er forhold pårørende som berøres av barnevern, psykiatri, rusfeltet og andre områder kan kjenne seg igjen i. Min forskning kan derfor vise at de diskurser som praksis i den offentlige tjenesteytingen påvirkes av, kan hindre pårørende i å få den støtte de trenger i en vanskelig tid.

Informantene sier at slike type kriser ikke utløser krisehjelp, og jeg forstår det også slik at de ikke forventer det. Det kan fortelle oss at situasjonen for pårørende av innsatte er knyttet til stigma og fortielse og et fortsatt mangelfullt fokus fra samfunnarenaer de er blitt en del av. Informantene har gjennom min forskning vist hvor avgjørende vanskelige hendelser i livene deres før et hjelpetilbud var for opplevelsen av selve tilbudet. Forskningen viser at offentlig samfunnsplanleggere, offentlige tjenesteytere og hjelpere i terapeut-stillinger kan ha stor innvirkning på livene til de pårørende.

5.2 Opplevelsen av selve familiesamtalene

Diskurs og makt vil også være en del av denne delen. Jeg vil drøfte fremtredende tema fra selve familiesamtalene som opplevelsen av tid i samtalene, reflekterende team og opplevd autonomi, bedre familierelasjoner og bedret helse.

Mine informanter beskriver overgangen fra lite støtte og til et tilbud om familiesamtaler som kontrastfylt og overraskende. De beskriver en tidligere opplevelse av ikke å være en verdig målgruppe for hjelp, kombinert med å være i en ubehagelig maktkontekst, til uventet å få et tilbud om hjelp. De beskriver også store kontraster mellom møte med politi og fengsel med sine regler, uniformer og murer som virkemidler til terapeutene uten uniform og med samtaler som virkemiddel. De forteller om å gå fra usynlighet til synlighet. Alle beskriver en stor glede over å få et tilbud, og spenning knyttet til første samtale. Jeg gjør meg noen tanker om at gleden over tilbudet kanskje er større enn det som er vanlig når man får et tilbud om familiesamtaler. Det kan si noe om kraften i kontrastene de opplever. Elisabeth sier at tilbudet ble en redningsplanke, tilbudet kom da de aller mest trengte det.

Når fengsel og samtaleterapi feltes møtes, møtes også forskjellige fagprofesjoner, virkemidler og kanskje også menneskesyn. Fengslene har lover, regler, nøkler og fengselsfaglig personell hvor kontroll og endring gjennom evidensbaserte programmer tradisjonelt har vært deres virkemidler. Terapeutene har en annen fagbakgrunn, og kan være påvirket av andre diskurser. Et samarbeid mellom så vidt ulike faggrupper vil kreve en vilje og et ønske til samarbeid og å lytte til hverandres kompetanse og ståsted. Som eksempel vil jeg vise til en praksis med reflekterende team som er gjennomført i Sverige. Judith Wagner er sosionom og psykoterapeut. Hun arbeidet i femten år med familiesamtaler i Kalmar fengsel i Sverige, et arbeid hun etablerte i tett samarbeid med Tom Andersen og Georg Höyer (Eliassen & Seikkula, 2006). Hun brukte reflekterende team som ramme for samtalene. Jeg traff Wagner i Kalmar i 2013, og hun var senere min veileder i arbeidet mitt med familiesamtaler i fengsel. Jeg husker godt hvordan hun anerkjente og respekterte den formelle makten et fengsel må ha. Samtidig forsto jeg hvordan denne respekten for andres roller og kunnskap ga andre respekt for hennes ståsted (private møter og samtaler, 2013-2015). Hun omtaler makt både direkte og indirekte (Eliassen & Seikkula, 2006). Direkte, ved hvordan makt gjennom regler i fengselet og makt gjennom terapeutisk kunnskap møttes og tilpasset seg hverandre.

Indirekte, da det viste seg at fengselets manglende kunnskap om terapi, gjorde det enklere å komme inn med hennes tanker og arbeidsmetoder. Wagner benyttet sin teoretiske kunnskap som en «kile» inn i et fengsel, hvor strenge lover og regler i noen grad fikk vike for fagkunnskap som makt. Dette forteller meg at gjennom dialog og vilje til samarbeid kan forskjellige praksiser møtes og skape gode virkemidler for de menneskene hjelperen er der for. Jeg ser for meg at Wagner og fengselsledelsen hadde gode dialoger som skapte en gjensidig forståelse, nye måter å forstå hverandres ståsted på som igjen skapte nye muligheter. Det er også dette jeg opplever at informantene i min studie refererer til på sitt personlige plan når de sier noe om hva samtalene gjør med dem og familierelasjonene. Ønske om og mulighet til å snakke skaper ny forståelse og varige endringer i livene deres.

Funn fra min forskning viser at samvær med familie er viktig under soning, men at fengslingen forhindrer det omfanget av samvær som er ønsket og nødvendig for å få snakket nok sammen. Dette settes av mine informanter direkte i sammenheng med bedret helse og bedre familierelasjoner.

5.2.1 Opplevd nærvær og fravær av tid påvirker samtalene

Et aspekt ved det å være familie som mange familier kanskje ikke tenker på, kanskje fordi de har mye av det, er den mengden tid de har sammen. Tid sto frem som et viktig funn da informantene skulle formidle opplevelsen av familiesamtalene.

De fleste informantene forteller i intervjuet at deres første reaksjon da de fikk tilbudet om familiesamtaler var en glede over å skulle få være mer sammen. De sier at den dyrebare tiden de hadde på besøksrommet ble benyttet til å ha det hyggelig sammen. Tiden var for knapp til å ta opp vanskelige tema. I familiesamtalene fikk de derimot mulighet for å ta opp det som var viktige for dem.

Funnene viser hvordan denne muligheten for å snakke fritt under fengslingen var en ny opplevelse. Informantene forteller at det var godt å snakke uavbrutt og bli lyttet til. En av

informantene sier at hun for første gang får mye plass i samtalen og at det gjør henne godt. Opplevelsen av god tid tilskrives det ikke å bli avbrutt ved bruk av reflekterende team, og vil drøftes mer i del 5.2.2 Reflekterende team.

Det viser seg at samtaler i denne konteksten også ga en opplevelse av at tiden var svært kort. Jeg mener at denne noe motstridende opplevelsen av tid har sammenheng med det Lisbeth sier her:

Jeg følte at det begynte å jobbe veldig mye. Det kom, det ploppet opp ting som ... «det har jeg ikke tenkt på», og «det må jeg spørre om», men så ble det, nei beklager, men nå er tiden ute. (Gretha, 197-198)

Gretha refererer til å ha sittet og lyttet, og hun vil ikke avbryte den som snakker, men plutselig er timen over. Jeg antar at dette kan oppleves annerledes i en fengselskontekst enn utenfor. Familiene vet at de ikke kan fortsette samtalen etterpå ettersom den innsatte må bli igjen i fengselet. Til forskjell fra familier som går i samtaler utenfor et fengsel, har innsatte og familien så godt som ingen mulighet for å bearbeide inntrykk sammen mellom familiesamtalene. Jeg vil derfor anta at tema rundt opplevd kort samtaletid kan være mer problematisk i familiesamtaler i fengsel enn utenfor.

Samtidig kan det være en mulighet for at tidsaspektet flytter fokus fra et annet viktig tema, nemlig at andre faktorer kan være like viktige eller viktigere enn terapitilbudet (Marisol & McDowell, 2010). Informantene i min studie sier at de ikke snakker om vanskelige tema på ordinære besøk i fengselet, fordi besøkstiden er for kort. Jeg har en antakelse om at generelt bedre kontaktmuligheter mellom innsatte og familien i hele soningstiden kan forhindre eller minske noen av de problemene som gir et behov for terapeutiske familiesamtaler. Det er vanskelig å håndtere en vanskelig situasjon uten å snakke sammen, når det å snakke sammen er det som skaper mening (Gergen & Gergen, 2005).

5.2.2 Reflekterende team

Gjennom de årene jeg har brukt reflekterende team i terapi har jeg tenkt at strukturen åpner for at alle som ønsker å bli hørt, får komme til orde og at de som vil lytte får lytte. På et tidspunkt sto med ett «skjult makt» foran meg. Det ble derfor naturlig å inkludere spørsmål i forskningen om reflekterende team kunne oppleves som en ytterligere utøvelse av makt i tillegg til andre maktkontekster i fengsel. I min forskning etterspørres derfor makt relatert til reflekterende team spesielt, noe som gjør at makttemaet får mer plass i denne delen enn i andre deler av drøftingen.

Mine informanter sier at det var fremmed og rart med reflekterende team den første gangen. Gretha syntes det var «helt idiotisk» første gang. Hun hadde nettopp vært igjennom en kontroll ved ankomst fengselet, som hun opplevde som grusom. Deretter møtte hun et familiemedlem hun var sint på, som hun ikke hadde snakket med på lenge. Hun traff også terapeuter hun aldri hadde truffet tidligere. Deretter ble hun presentert for en samtalestruktur hun var helt ukjent med. Hver for seg er antakelig disse temaene mer enn nok å håndtere. Gretha opplevde alt innenfor en halvtime. Det å sette deltakerne i en posisjon hvor de ikke forstår intensjonen, slik Gretha opplevde samtalestrukturen, kan gjøre at de føler seg mindreverdige, dumme eller utsatt for et slags eksperiment. Dette minner meg om hvordan det som kan ha blitt naturlig og hverdagslig for oss i hjelpeyrker er fremmed og unaturlig for dem man inviterer til å delta. Noen ganger glemmer vi dette. Jeg tror det meste ved møtet med fengselet denne dagen ble «for forskjellig» (Andersen, 2007) for Gretha. Eksemplet viser at Gretha blir utsatt for makt uten å protestere mot det. Temaet minner om en ujevnhet i maktforholdet mellom terapeut og klient, som Foucault kunne beskrevet som et undertrykkende maktsystem det er vanskelig å protestere imot (Foucault 1999). Jeg mener Foucault gikk langt i å anta at straff, uansett hvilken form den har, har som formål å være en «kuing av kroppen» og inneholder det som samfunnet til enhver tid har behov for. Jeg har gjort meg noen tanker angående om fengselet gir dette tilbudet til innsatte med grunnlag i føringer basert på hva samfunnet har behov (Foucault, 1977, s. 28) heller enn hva individet har behov for. Videre har jeg reflektert noe over hvilken betydning dette i tilfelle kan ha for de pårørende. Jeg forlater denne tanken her. Det vil kreve en for stor del av kapittelet å drøfte tema som eventuelt gjelder forhold rettet mot innsatte selv om det kan ha noe innvirkning på pårørende. Det vil derfor bli litt på siden av

problemstillingen. Funnene mine forteller meg også at informantene har liten opplevelse av at det utøves negativ makt gjennom i familiesamtalene.

Som beskrevet har informantene tidligere negative opplevelser med maktutøvelse før tilbudet om familiesamtaler. Funnene viser at de fleste informantene protesterer relativt høylytt på spørsmålet om reflekterende team opplevdes som en ytterligere maktutøvelse. Når jeg forsøker å forklare dette perspektivet blir temaet møtt med hoderisting og lett latter. Temaet blir regelrett avvist. Reaksjonen kan begrunnes i Batesons forklaring av opplevelser i kontekst til andre opplevelser (1972, s. 186). Forskjellen fra tiden uten et hjelpetilbud til samtalene står antakelig frem som kontrastfylte. En annen forklaring kan være at informantenes forhold til ordet makt stort sett er ut fra en negativ konnotasjon. Skaug (2003) beskriver hvordan vi er vant til at ordet makt ofte benyttes i kombinasjon med andre negative ord, som for eksempel *maktmisbruk* og *maktsyk*. Jeg har en antakelse om at informantene ville gitt andre svar hvis spørsmålet om makt hadde vært stilt med en mer nøytral eller positiv konnotasjon knyttet til ordet. Dersom jeg hadde spurt om reflekterende team kunne oppleves som kompetanse, kunnskap eller erfaring, ville svarene kanskje vært annerledes. Likevel, det kan tenkes denne konnotasjonen svarte på det jeg som forsker var på utkikk etter. Jeg hadde et ønske om å utforske om reflekterende team kunne oppleves som en ytterligere maktutøvelse. Da hadde jeg henspilt til maktfaktorer som regler, murer og nøkler. Det svarte informantene ettertrykkelig nei til.

Når Oddbjørn sier at han opplever makten som utføres i reflekterende team som en naturlig styring, forstår jeg det som en overføring av makt som ga en opplevelse av frihet. Det er en beskrivelse av en samarbeidsorientert struktur (Anderson, 2003) som skapte trygghet. Guilfoyle (2004) uttrykker en bekymring for hvordan systemiske terapeuter sin måte å samtale på, kan tildekke den makten de har. Han viser til hvordan den dialogiske praksisen søker å unngå makt, og mener at dette kan bidra til å tildekke den makten alle terapeuter utøver. Bekymringen kan kanskje dempes noe gjennom Murphy et al. (2006) sin undersøkelse. Denne viste hvordan kjente og erfarne terapeuter var tro mot sitt ståsted relatert til utøvelse av makt i hjelperollen. Informantene i min undersøkelse skaper slik jeg ser det en motvekt mot Guilfoyle sin bekymring. De beskriver terapeutens styring av samtalen som viktig. I funnene vises til en glede over å få snakke lenge og uavbrutt og det å

virkelig bli lyttet til. I Lisbeths familie er det mye avbrytelser, hun opplever sjelden at hun kommer til orde. Organiseringen hjalp henne til å få snakke, og hun var glad for at sønnen endelig hørte på hva hun hadde å si. I denne sammenhengen blir noe av fordelene med strukturen i reflekterende team ekstra tydelig for meg. Uten den styringen som strukturen legger opp til, ville ikke Lisbeth blitt hørt. Strukturen gir derfor slik jeg ser det moren en ny frigjørende makt. En makt til å snakke og bli lyttet til.

Shotter (2015, s. 36) har uttalt en skepsis til at teamet sine refleksjoner kan være en førsterespons på det vi hører. Han mener at det vi reflekterer er sekundære prosesser fra tidligere erfaringer vi har med oss. Jeg forstår dette som en kritikk eller skepsis ut fra et sosialkonstruksjonistisk perspektiv (Gergen & Gergen, 2005), hvor mening fremforhandles i dialogen (Anderson, s. 2003; Bakhtin, 1993; Gergen, 2015). Det er mulig Shotter frykter maktutøvelse gjennom en instruerende monolog. Jeg opplever at dette perspektivet er kjent og ivaretatt i reflekterende team. Dette vises ved at Tom Andersen var opptatt av at de responsene et reflekterende team gir er et bidrag til den sirkulære dialogen. Dialogen er strukturert på en annen måte enn de fleste samtaler. Denne informasjonen bør da også være godt formidlet til de som tar imot refleksjonene, slik at de ikke tror at refleksjonene skal forstås som noe de bør ta til seg. Eksemplet med Gretha som syntes det hele var uforståelig og idiotisk den første samtalen kan være et slikt eksempel. Hun kan ha opplevd strukturen som for forskjellig (Bateson, 1972, s. 453), en maktutøvelse som gjorde at hun mistet kontroll over situasjonen. Senere omfavner hun strukturen og mente at den hjalp henne og familien mye i det å lytte godt til hverandre.

I Grimens artikkel (2001) trekkes et forhold mellom tillit og makt frem, som indikerer at makt kan oppleves riktig i en hjelpesituasjon. Terapeutene utøver makt gjennom en terapiform og strukturer. De opplever å være på «trygg grunn» ved at de er på egen teoretiske banehalvdel. Dette kan være viktig og bra relatert til en antakelse om at klienter ønsker terapeuter med kunnskap. Relatert til makt vil jeg anta det er sentralt om denne form for maktutøvelse er synlig. Ved å informere om rammer og strukturer, reflekterende team i dette tilfellet, reduseres maktutøvelsen. Jeg har lurt på om en struktur som reflekterende team kan oppleves som en ytterligere maktutøvelse ved siden av andre maktfaktorer i fengsel. Dette har jeg spurt informantene om, og deres klare respons på dette har vært nei.

Slik jeg forstår mine informanter er det heller hvordan de som leder samtalen forvalter sin makt generelt sett som har betydning.

Jeg mener at mine funn viser at reflekterende team har bidratt til å gi informantene en opplevelse av å få makt over samtalen, makt over hva som er ens egen historie og makt til å påvirke den videre. Dette i kontrast til den maktesløshet det er i ikke å kunne snakke. Jeg tolker dette som at strukturen i reflekterende team ikke oppleves som en maktutøvelse, men heller et bidrag til en frigjøring. Slik jeg ser det opplever informantene å gå fra å være stemmeløs i møte med nærmiljø og offentlige institusjoner til å få hjelp til å bli lyttet til. Gledesuttrykkende de formidler over å bli lyttet til og få sagt det de har på hjertet kan tolkes som å gå fra avmakt til makt. Funn fra Vigger & Landrø (2012) kan bekrefte dette. De innsatte beskriver at de opplevde seg sett, hørt og respektert gjennom tilbudet om samtaler ved bruk reflekterende team. De positive opplevelsene knyttes til strukturen. Det er de mulighetene som refleksjoner åpner for (Andersen, 2007), de henviser til. Jeg forlater drøftingen av reflekterende team ut fra maktperspektivet for å kort se på andre tema informantene la vekt på når de formidlet sine opplevelser av denne samtalestrukturen.

Informantene gir mange positive tilbakemeldingene på bruk av reflekterende team. De formidler hvor gode samtaler er, at de føler seg lyttet til, at det er en ro, at de slipper å ta så mye hensyn, at de opplever seg forstått og at de forstår seg selv bedre. De sier også at de satt pris på at de selv kunne styre tema og si det de ville. Gretha sier «jeg synes det ble så fantastisk, jeg har lært SÅ mye på de reflekterende samtaler, og spesielt dette med å ikke avbryte, og det å lytte og lytte og lytte» (Gretha, 53-56). Hun sier at strukturen hjalp hennes familie til å stikke hull byllen, og at refleksjonene hjalp henne til å se temaene fra en annen vinkel. Oddbjørn forteller at han fikk flytte sine bekymringer over på terapeuten. Terapeuten var mottaker av følelsene, han trengte ikke dele dem direkte med familien. Dette tolker jeg som en frigjørende prosess gjennom en ytre dialog. Han forteller også om hvordan muligheten for å snakke eller ikke snakke, tenke og å si bare det han ønsket, skapte frihet. Jeg vil knytte Oddbjørns opplevelse til det Tom Andersen (2007) sier om de mulighetene reflekterende team gir i det å skifte mellom tale- og lytterposisjon. Han taler via terapeuten og opplever dette som en frigjørende struktur. Pausene der ingen snakker gir ham mulighet til å lytte til egne indre refleksjoner. Pausene han har når han sitter i en posisjon hvor han

ikke har ordet, gir mulighet for å lytte til de som snakker eller lytte til egne indre dialoger. De indre dialogene gir perspektiver han ellers ikke ville fått. De mulighetene han får til å lytte lenge nok til å høre ferdig det familien eller det reflekterende teamet sier, kan gi ham nye perspektiv som kan vise seg å være «en forskjell som utgjør en forskjell» (Bateson, 1972, s. 453). Dette kan oppleves som å bli anerkjent og forstått fordi det er en del av det språket han er vant til å bruke.

Jeg mener opplevelsene kan knyttes til den teori og praksis reflekterende team er utviklet fra, for eksempel ikke vitende posisjon og en samskaping av virkelighet gjennom språket (Anderson, 2003; Wittgenstein, 2010).

At terapeuten ikke er eksperten på klientens liv og at mening skapes i dialog i språket (Anderson, 2003) kan ha opplevdes som en ny og frigjørende måte for informantene å samtale på. Anderson (2003) mener at vi kan ikke vite hva andre er opptatt av eller hva noe betyr for andre før de har forklart det. Hun påpeker betydningen av en felles undersøkelse gjennom en dialogisk prosess, for å oppnå forståelse. Strukturen i reflekterende team gir muligheter for å reflektere innover, lytte til de andre i familien og til teamets refleksjoner. Ludwig Wittgenstein (Andersen, 2007, s. 169) var opptatt av hvordan ord i seg selv ikke har en direkte tilknytning til det fenomenet ordet beskriver, men at betydningen følger av måten vi har lært at ordet skal brukes på. Bruk av ordet er altså knyttet til kontekst. Slik vil ord kunne ha forskjellige betydninger for oss. Han mente at man må være forsiktig med å benevne det som er der, men som vi ikke forstår. Hvordan kan for eksempel en terapeut forstå det uforståelige, det klienten selv ikke forstår hva er? Andersen (2009) foreslår at vi må spørre dem som selv har merket en situasjon på kroppen, og at de må få fortelle i et språk som de selv foretrekker. Jeg mener dette understreker viktigheten av å innta en ikke vitende holdning.

Med dette forstås at terapeuten ikke skal sette sine ord på «det uforståelige», fordi disse ordene vil kunne forme en sannhet som kanskje ikke stemmer for den det gjelder. Dersom det reflekterende teamet da gir ord tilbake, men kanskje i en litt annen form, vil familien/klienten kjenne igjen tema, men få en ny erkjennelse. Avhengig av på hvilken måte ordene berører, kan det minne oss på erfaringer vi allerede ha med oss. Dette kaller

Wittgenstein «påminnelser». Disse påminnelsene kan bidra til nye erfaringer gjennom en refleksiv prosess.

Jeg hører de beskrivelsene informantene gir av hva det gjør med dem å delta i samtaler generelt, men med strukturen reflekterende team spesielt, som en opplevelse av frihet, makt og kontroll. I neste del skal jeg komme inn på mulige sammenhenger mellom dette og noen av de andre funnene i min forskning.

5.2.3 Fra maktesløshet til autonomi, bedre familierelasjoner og bedre helse

Jeg forstår autonomibegrepet til å handle om selvbestemmelse, den mulighet man har for å gjøre selvstendige valg for sitt liv. Dette er et ideal som er allmenngyldig, alle har krav på respekt for autonomi (Almvik & Borge 2007), på å være sjef i eget liv, det å oppleve seg som unik (Kvebæk, 1990).

Disse ordene står i kontrast til mye av de opplevelsene informantene har beskrevet og som er drøftet tidligere. Vanskelige møter med omgivelsene, at deres stemmer opplevdes uviktige og ble ikke hørt, en sterk opplevelse av maktesløshet. De beskriver en usynliggjøring. Overgangen fra dette til å få samtaler beskrives som stor. Jeg hører det de sier som å bli synlige, fordi deres stemmer ble lyttet til. De ble invitert inn i samarbeidsorienterte systemer (Anderson, 2003) hvor samtaler hvor deres stemme hadde betydning.

Informantene beskriver bedret helse og bedre familierelasjoner og knytter dette til de opplevelsene de har fra samtale. Ord de knytter til bedret helse er å komme opp av bølgedalen, at de har fått øvd seg på å snakke sammen og at de tar bedre vare på seg selv. Bedrede familierelasjoner knyttes blant annet til å få være delaktig i flere tema i hverandres liv, om å være oppdagelsesreisende i andres liv og om bedret kommunikasjon gjennom oppmerksom lytting. De beskriver opphør av vonde og kompliserte følelser rettet mot hverandre, større trygghet på hverandre, sterkere emosjonelle bånd med mer.

Det kan se ut til at informantene opplevde å forstå de andre i familien bedre, men også å få bedre kontroll over eget liv. Slik jeg ser det, har de gjennom bedret kommunikasjon oppnådd tryggere og sterkere relasjoner. Fravær av eller minsket opplevelse av avmakt og bekymringer, det at ens stemme får betydning og bedre helse- og familierelasjoner har antakelig hatt en gjensidig innvirkning på hverandre. Informantene beskriver etter min mening å gjenvinne makt, som kan forstås som en opplevelse av autonomi.

Bedret helse gjennom autonomi kan forstås ut fra det salutogene perspektiv (Antonovsky, 2012), som belyser bedret helse gjennom å forstå sammenhenger og å håndtere utfordringer. I en sammenheng hvor man for eksempel opplever undertrykking, er det å forstå sammenhenger nødvendigvis ikke nok. Informantene opplever i tillegg et fravær av en påført opplevd negativ makt, noe de beskriver som befriende og helsefremmende. De håndterer sine utfordringer gjennom å gripe den muligheten samtalen har gitt dem. De beskriver et tøft arbeid, men de opplever å ta tilbake kontrollen over livene sine igjen.

5.3 Oppsummerende kommentarer

Avslutningsvis, etter å ha sett på disse temaene fra forskjellige perspektiver, ser jeg at mange faktorer kan påvirke opplevelsen av tilbudet om familiesamtaler i fengsel. Jeg har drøftet noen av dem: Møtet med nærmiljø og det offentlige i en krisesituasjon.

Samfunnsdiskursers og makt sine påvirkning på institusjoner og mennesker. Opplevelsen av tid i familiesamtalene. Reflekterende team, fordi strukturen ga rom for å lytte, snakke og bli lyttet til, men også maktperspektiver i strukturen. Til sist hvordan gjenvinning av makt i eget liv kan påvirke helse og familierelasjoner.

Informantene har beskrevet en følelse av maktesløshet, påvirket av andres maktutøvelse. Takknemligheten for samtalen fremstår på mange måter som et noe trist vitnesbyrd på den vanskelige situasjonen de sto i. De kom uforskyldt opp i en vond situasjon. De ble møtt med negative holdninger som beskrives i sterke ordelag. De opplevde å ha lite innvirkning på viktige sider ved sine liv. De beskriver familiesamtalene som å bidra til en endring fra

usynlighet før de fikk tilbudet til synlighet da de fikk det. Videre beskriver endringen fra lite dialog i familien og en større åpenhet gjennom samtalene. Bedrede familierelasjoner og helse kan tyde på autonomi i eget liv.

Jeg håper det fokuset drøftingen gir vil være et bidrag til å se pårørende av innsatte som målgruppe i et utvidet perspektiv, og kunnskap om den følelse av glede og frigjøring som deltakelse i familiesamtaler ved bruk av reflekterende samtaler gir. Jeg håper også deres stemmer kan innvirke på en videre utvikling av tilbudet om familiesamtaler i fengsel. Jeg antar at temaene er overførbare til terapirelasjoner utenfor fengsel.

6 Avslutning

I denne siste delen skal jeg presentere forslag til videre forskning på feltet. Deretter presenterer jeg noen tanker om hvordan ideer fra min forskning kan benyttes på praksisområdet terapi, men kanskje familiesamtaler i fengsel spesielt. Deretter går jeg gjennom det jeg er blitt oppmerksom på som mulige svakheter ved min forskning. Til slutt avrunder jeg med noen tanker om litt av det jeg har blitt opptatt av gjennom mitt forskningsprosjekt.

6.1 Implikasjoner for videre forskning

Et av de planlagte temaene i min intervjuguide var hvordan familiesamtalene påvirket barns situasjon. Temaet ble ikke relevant fordi ingen hadde barn under atten år. Slik kunnskap kan være viktig fordi barn av innsatte er en sårbar gruppe (Hamsund & Sandvik, 2009). Jeg anbefaler derfor forskning på hvordan familiesamtaler i fengsel kan ha innvirkning på barns situasjon.

To av fire informanter i min forskning rapporterer at samtalene hadde positiv betydning for deres helsesituasjon. Dette kan gi en indikasjon på at familiesamtaler i fengsel er helsefremmende arbeid. Min forskning går lite inn på hva informantene selv vurderer som kriterier for opplevd autonomi og bedret helse, for eksempel gjennom direkte og oppfølgende spørsmål om temaet. Deres egne betraktninger kan gi et utvidet perspektiv på dette tema. Jeg anbefaler videre forskning på hva pårørende selv mener kan bidra til bedret helse etter fengsling av en nær person.

Informantene tar opp temaet mangel på tid, og relaterer dette blant annet til reflekterende team. Mangel på tid relateres også til samtaler generelt uten at det knyttes til reflekterende team. Det kan se ut til at informantene noen ganger blander disse to innfallsvinklene til tid. Jeg mener det kunne vært nyttig å få mer kunnskap om disse forskjellene. Slik kan det tydeliggjøres et skille mellom utbytte av bruk av tid i for eksempel refleksjoner og i andre

strukturelle eller terapeutiske faktorer for terapien. Det er også interessant å se på om opplevelsen kan knyttes til forhold relatert til at samtalene foregår i en fengselskontekst. Dette vil etter min mening skape en bevisstgjøring for terapeutene om hvordan de kan benytte tid bevisst som virkemiddel i familiesamtaler i en fengselskontekst. Slik kan de motvirke at tid blir en negativ faktor i terapien.

6.2 Implikasjoner for praksis

I min forskning har jeg ønsket å se på hvordan pårørende av innsatte beskriver sine opplevelser av et tilbud. Jeg har hatt et håp om at relevante funn fra forskningen kan benyttes videre i arbeidet med familiesamtaler i fengsel, både i videreutvikling og gjennomføring av tilbudet.

Funnet som viser bedre familierelasjoner kan være av spesiell interesse for kriminalomsorgen, da temaet også kan påvirke den innsattes situasjon. Bedrede familierelasjoner kan lette soningstiden og tiden etter løslatelse. Bedrede familierelasjoner kan være et bidrag til å redusere risiko for nye lovbrudd. Jeg anser funnet å være et bidrag til argumentasjonen om at et slikt tilbud er verd å jobbe videre med i kriminalomsorgen.

Enroos sin (2010) forskning viser hvordan institusjonell praksis påvirker familienes mulighet for å være familie. Dette gjenspeiles i mine funn som viser at dårlig tilrettelegging for det å treffes og snakke sammen som familie under soning påvirker familierelasjonene. En større oppmerksomhet på dette temaet i kriminalomsorgen kan bidra til bedre tilrettelegging for samvær under soning, som igjen kan påvirke helse og familierelasjoner på en positiv måte.

Funn fra min forskning har gjort meg oppmerksom på utenforliggende faktorer som kan påvirke terapi. Noen av disse kan terapeutene vanskelig påvirke, som for eksempel tidligere erfaringer med politi eller lokalmiljø. Det å benytte sin profesjonsmakt ved å bistå familiene i for eksempel å ta kontakt med disse etatene, kan være viktig for den videre terapeutiske

prosessen. Jeg håper de som blir oppmerksom på temaet lar seg påvirke av de erfaringene min forskning viser til.

Det er kriminalomsorgen som gir dette tilbudet i dag, til dels i samarbeid med eksterne aktører som For Fangers Pårørende, et av Sanitetsforeningens veiledningscenter og noen få familievernkontorer. I fremtiden er det slik jeg ser det, et behov for en godt gjennomarbeidet helhetlig strategi for et samarbeid mellom kriminalomsorgen, familievernet og andre eksterne aktører. Slik vil et tilbud kunne nå hele landet, fundamentert både i Kriminalomsorgsdirektoratet og Barne- ungdoms og familiedirektoratets faglige retningslinjer og føringer.

6.3 Mulige svakheter

På generelt grunnlag vil jeg påpeke den makten en forsker har i å kunne påvirke de fleste sider ved forskningen. Jeg tenker spesielt på maktaspektet i rollen som intervjuer og det å skape mening av datamaterialet i ettertid. Jeg har bestemt en del tema på forhånd, med definerte rammer som leder intervjuet og resten av forskningen i en retning (Kvale & Brinkmann, 2015).

Jeg har forsket på egen praksis, og ser at dette kan være en svakhet ved studien. Det å ha en dobbel rolle ved å ha vært terapeut og nå intervjuer er et etisk dilemma. Ivaretagelse av anonymitet er et annet. Dette er drøftet i del 3.3.6 forskningsetikk.

Da jeg leste transkripsjonene, så jeg at ikke fikk med meg alt det informantene sa. Jeg ble antakelig for opptatt av intervjuguiden, og gikk videre til neste tema i stedet for å følge tema som kom opp som kunne ha vært av betydning for forskningen. Dette kan ha bidratt til at viktig informasjon ikke kom frem.

Jeg har et håp om at det å kjenne meg fra før skapte en tillit i intervjusituasjon som bidro til en god dialog, slik Greta M. Skau (2003) spør seg om avstanden mellom forsker og

intervjuobjekt kan skape et mer innholdsløst intervju. Jeg har også en antakelse om at når intervjuene ble gjort hjemme hos dem, bidro til en utjevning i en eventuell maktubalanse.

6.4 Avsluttende kommentarer

For pårørende av innsatte er fengsling ikke bare fravær av det vante, men nærvær av noe nytt og svært utfordrende og krevende. I min forskning har jeg sett at dette nye ikke bare omhandler det som skjer i fengselet, men også i nærmiljø og møte med offentlige instanser. Informantene har lært meg at nærvær av problemer og fravær av behov for støtte og hjelp i livene deres før familiesamtalene, påvirket opplevelsen av tilbudet. Det kan for eksempel være opplevelse av å være til bry, møtet med politi og rettsapparat samt fravær av hjelp og støtte.

Teori og andres forskning har hjulpet meg å sette informantens uttalelser i et utvidet perspektiv. Jeg har fått ideer om hvordan hjelpere bør se sin rolle i en større kontekst. Det å hjelpe kan handle om å utvide sin horisont når det gjelder hvilke typer oppgaver vi kan bistå med. Jeg har også sett på hvordan myndighetspersoner ikke greier å ha detaljoversikt over konsekvensene av de regler og føringer de utformer. Det påligger derfor alle å utøve skjønn i møte med brukere av tilbudene våre. Vi utøver mye makt i å se eller ikke se behov, utøve eller ikke utøve hjelp som er til nytte for dem vi er her for.

Jeg tror familiesamtaler i fengsel kan hjelpe familiene til å lære om hverandre gjennom åpne, ærlige og nære samtaler om hvordan de kan få det bedre og hvordan de kan gjøre dette sammen. Gretha forteller om det som en oppdagelsesreise hvor de blir kjent på nytt og at forholdet bare blir tettere og tettere. For første gang snakker de både om de hverdagslige og de vanskelige sidene av livet. Jeg mener at reflekterende team er et svært nyttig verktøy for å oppnå slike nære samtaler. Denne måten å snakke på gir den ro som ofte skal til for å lytte godt inn til egne tanke, følelser og refleksjoner. Den gir også ro til å lytte lenge til de andre, lenge nok til å oppdage noe nytt. Refleksjoner fra teamet hjelper til med å se seg selv fra andre og nye perspektiv. Jeg tror denne muligheten for å komme frem med seg selv sammen

de menneskene som kanskje betyr mest i livet, kan bidra en opplevelse av tilhørighet, kontroll og autonomi. Dette tror jeg kan lede til bedret helse og bedre familierelasjoner.

Mine informanter melder om både vonde opplevelser i møte med tjenesteytere og manglende muligheter for et samvær som bidrag til en utholdelig periode under soning. Jeg mener det er av stor betydning at dette perspektivet får en enda større oppmerksomhet i kriminalomsorgen. Besøks, telefon- og andre kontaktmuligheter må bedres for å forebygge ny- eller eskalering av problemer i familiene. Tilrettelegging for familiesamtaler kan bidra til bedret hele og bedre familierelasjoner. Dette har alle nytte av, fra individ til samfunnsnivå.

Informantenes historier berører meg sterkt. Jeg opplever det de beskriver som en energikrevende maktesløshet i en periode i livet hvor de kan trenge støtte, forståelse og kunnskap om deres situasjon og behov. Temaene jeg har drøftet vil være bidrag inn i mitt terapirom til å gi et større handlingsrom for å åpne opp for, forsøke å forstå og imøtekomme de temaene som tas opp.

Det er gledelig for meg at informantenes erfaringer er brakt videre gjennom denne forskningen. De kan slik få en makt til å påvirke noe av det systemet som de har opplevd seg som maktesløs i.

Litteraturliste

- Allan, R., Klarenbeek-McKenna, M. & Day, D. (2019). 'Somebody Watching You': Impact of Reflecting Teams on Hope in Couple Relationships. *Australian & New Zealand Journal of Family Therapy*, 40(4), 383-399. <https://doi.org/10.1002/anzf.1388>
- Almvik, A. & Borge, L. (2007). *Psykisk helsearbeider i nye sko* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Andersen, T. (2007). *Reflekterende prosesser. Samtaler og samtaler om samtalerne* (3. utg.). København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Anderson, H. (2003). *Samtale, sprog og terapi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Anderson, H. & Goolishian, H.A. (1992). *Från påverkan till medverkan. Terapi med språkssystemiskt synsätt*. Stockholm: Bokförlaget Mareld.
- Antonovsky, A. (2012). *Helsens mysterium: Den salutogene modellen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Bakhtin, M. (1993). *Toward a philosophy of act*. Austin: University of Texas Press.
- Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind*. New York: Ballantine.
- Bateson, G. (1978). *The birth of a matrix, or double bind and epistemology*. In M.E. Berger (Ed.), *Beyond double bind. Communication and family systems, theories, and techniques with schizophrenics*. New York: Brunner/Mazel.
- Bateson, G. (1979). *Mind and Nature*. New York: Dutton.
- Burck, C. (2005). Qualitative research methodologies. *The Association for Family Therapy and Systemic Practice*. 27(3), 237-262. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6427.2005.00314.x>
- Dallos, R. & Vetere, A. (2005). *Researching Psychotherapy and Counselling*. Berkshire: Open University Press.
- Derrida, J., & Gundersen, K. (2006). *Dekonstruksjon: klassiske tekster i utvalg*. Oslo: Spartacus.
- Eliassen H. & Seikkula, J. (2006). *Reflekterende prosesser i praksis. Klientsamtaler, veiledning, konsultasjon og forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Enroos, R. (2010). Mothers in prison: between the public institution and private family relations. *Child & Family Social Work*. 16(1), 12-21. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2010.00700.x>

- Epstein, N., Curtis, D., Edwards, E., Young, J. & Zheng, L. (2014). Therapy with Families in China: Cultural Factors Influencing the Therapeutic Alliance and Therapy Goals. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 36(2), 201-212. <https://doi.org/10.1007/s10591-014-9302-x>
- Foucault, M. (1977). *Det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Foucault, M. (1993). *Diskursens ordning*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag symposium.
- Foucault, M. (1999). *Galskapens historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Gadamer, H.-G. (2001). *Sannhet og metode*. Oslo: Pax forlag.
- Garrido-Fernández, M., Marcos-Sierra, J., López-Jiménez, A. & Ochoa de Alda, I. (2018). Multi-Family Therapy with a Reflecting Team: A Preliminary Study on Efficacy among Opiate Addicts in Methadone Maintenance Treatment. *Journal of Marital & Family Therapy*, 43(2), 338-351. <https://doi.org/10.1111/jmft.12195>
- Gergen, K.J. (2015). *En invitation til socialkonstruktion*. København: Forlaget Mindspace.
- Gergen, K.J. & Gergen, M. (2005). *Social konstruktion. Ind i samtalen*. Århus: Dansk psykologisk forlag.
- Grimen, H. (2001). *Tillit og makt – tre sammenhenger*. Hentet fra <https://tidsskriftet.no/2001/12/tema-helse-og-kultur/tillit-og-makt-tre-samanhengar>
- Guilfoyle, M. (2004). Dialogue and Power: A Critical Analysis of Power in Dialogical Therapy. *Family Process*, 42(3), 331-343. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2003.00331.x>
- Hamsund, H. & Sandvik, A.B. (2009). *Utenfor muren. En håndbok for deg som er pårørende*. Oslo: Foreningen for Fangers Pårørende.
- Harrison, K. (2013). Counselling psychology and power: Considering therapy and beyond. *Counselling Psychology Review*, 28(2), 107-117. Hentet fra <https://web-b-ebscobhost-com.ezproxy.vid.no/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=6dc76ac7-a3e4-4b1f-8a3a-9ae8c90a82df%40sessionmgr101>
- Hårtveit, H. & Jensen, P. (2004). *Familien -pluss en. Innføring i familierapi* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Jensen, P. (2009). *Ansikt til ansikt. Kommunikasjons – og familieperspektivet i helse – og sosialarbeid* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Jensen, P. & Ulleberg, I. (2019). *Mellom ordene. Kommunikasjon i profesjonell praksis* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

- Johannessen, A., Tufte, P.A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg.). Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Johnsen, A. & Torsteinsson, V. W. (2012). *Lærebok i Familierapi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jørgensen, M.W. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Kriminalomsorgsdirektoratet. (2015). *Retningslinjer for funksjon som barneansvarlig i kriminalomsorgen*. (KDI4/2015). Hentet fra <https://www.kriminalomsorgen.no/rundskriv-om-barneansvarlig-for-ivaretagelse-av-barn-som-paaroerende.5704793-237613.html>
- Kroken, R. & Madsen, O. J. (2016). *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kvebæk, D. (1990). *Det myndiggjorte menneske*. Oslo: Aventura forlag.
- Lock, A., Strong, T. (2014). *Sosial konstruksjonisme. Teori og tradisjoner*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lundby, G. (1998). *Historier og terapi*. Oslo: Tano Aschehoug forlag.
- Marisol, M. & McDowell, t. (2010). Mapping Social Capital: A Critical Contextual Approach For Working With Low-Status Families. *Journal of Marital & Family Therapy*, 36(1), 96-107. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2009.00186.x>
- Modum Bad (2020). *Klar for nye PREP*. Hentet fra <https://www.modum-bad.no/klar-for-nye-prep/>
- Murphy, M., Cheng, W. J. & Werner-Wilson, R. (2006). Exploring Master Therapists' Use of Power in Conversation. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 28(4), 475-484. <https://doi.org/10.1007/s10591-006-9016-9>
- Palazzoli, M.S., Boscolo, L., Cecchin, G. & Prata, G. (1980). Hypothesizing–Circularity–Neutrality: Three Guidelines for the Conductor of the Session. *Family Process*, 19(1), 3-13. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1980.00003.x>
- Roberts, A., Onwumere, J., Forrester, A., Huddy, V., Byrne, M., Campbell, ... Valmaggia, L., (2017). Family intervention in a prison environment: A systematic literature review. *Criminal Behaviour & Mental Health*, 27(4), 326-340. <https://doi.org/10.1002/cbm.2001>
- Seikkula, J. (2012). *Åpne samtaler* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

- Shotter, J. (2015). *Bevægelige verdener. Prospektive begreber til situerede sociale undersøgelser*. København: Forlaget Mindspace.
- Silverman, D. (2015) *Qualitative Research*. London: Sage Publications ltd.
- Skaug, G.M. (2003). *Mellom makt og hjelp. Om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper* (3.utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Smith, J.A., Flowers, P. & Larkin, M. (2009). *Interpretative Phenomenological Analysis, Theory, Method and Research*. London: Sage Publications ltd.
- Tadros, E., Fye, J. M., McCrone, C. L. & Finney, N. (2019). Incorporating Multicultural Couple and Family Therapy Into Incarcerated Settings. *Sage journals*, 63(4), 641-658.
<https://doi.org/10.1177/0306624X18823442>
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode* (5.utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thomassen, M. (2017). *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Viggen, K. & Landrø, T. (2012). *Reflekterende samtaler i Trondheim fengsel*. Hentet fra https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/148709/Viggen_Landr%c3%b8_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- von Bertalanffy, L. (1969). *General system Theory: Foundations, Development, Applications*. New York: Georg Braziller inc.
- Willot, S., Hatton, T., Oyebode, J. (2012). Reflecting team processes in family therapy: a search for research. *Journal of Family Therapy*, 34(2), 180-203.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-6427.2010.00511.x>
- Wittgenstein, L. (2010). *Filosofiske undersøkelser*. Oslo: Pax forlag.

VEDLEGG

Vedlegg 1 Intervjuguide

Først 30-45 minutt innledende samtale inklusive samtykke

1. Kan du først fortelle litt generelt om hvordan du synes det er/var å delta i samtalene?
  - a. Hva var det som påvirket denne opplevelsen?
2. Opplever/opplevde du at noe endrer/endret seg gjennom samtalene?
  - a. Åpner/åpnet eller lukker/ lukket samtalene for noe?
Oppfølgingstema:
    - i. Relatert til samtaletema
    - ii. Relatert til kroppslige og følelsesmessige reaksjoner
    - iii. Relatert til tanker
    - iv. Opplever/opplevde du støtte eller ikke? Hva påvirket dette?
3. Påvirker/påvirket samtalene relasjoner?
  - a. Blir/ble noe avklart gjennom samtalene?
  - b. Blir/ble det noen endringer, og hvordan merker du disse endringene?
Oppfølgingsspørsmål
    - i. i relasjonene mellom familiemedlemmene?
    - ii. i barnas situasjon?
    - iii. Påvirker/påvirket samtalene temaene dere snakker om i familien?
4. Endret helsen seg i løpet av tiden du deltok?
  - a. Hadde du noen helseplager før soning som du relaterer til din livssituasjon rundt soning? Du trenger ikke si noe hva slags helseplager.
  - b. Opplever/opplevde du endringer i din og/eller dine barns helsesituasjon i den perioden du deltok i samtaler eller etterpå?
    - i. Eventuelt på hvilken måte?
5. Hvordan oppleves/opplevdes bruk av reflekterende team i samtalene?
  - a. Kan du si litt om hvordan du opplever/opplevde bruk av reflekterende team i samtalene? (snakke litt fritt først)
  - b. Et fengsel vil av mange beskrives som en maktinstitusjon med sine murer, uniformer og nøkler og mange regler. I reflekterende team kan man ikke alltid snakke akkurat når man vil, men samtalen styres

gjennom den strukturen terapeuten lager for samtalen. Jeg lurer på om reflekterende team kan oppleves eller ikke oppleves som enda en måte å utøve makt på i fengselet. Hva tenker du når jeg sier det?

- c. Opplevdes strukturen som streng, god eller annet?
- d. Åpner/åpnet eller lukker/lukket det for noe?
- e. Savner/savnet du noe?
- f. Er/var det noe som oppleves som unyttig eller til hinder i samtalene?
- g. Vil du eller ikke velge å delta i samtale i reflekterende team igjen hvis du skal delta i familierapi?

6. Opplever/opplevde du at samtalene er/var et reelt valg?

- i. Litt tilbake til dette med makt og det å bestemme selv: Da du fikk informasjon om mulighet for å delta i familiesamtaler i fengsel, opplevde du dette som et reelt valg?
- ii. Føler/følte du at noen (fengsel, FFP, innsatte, andre) bestemmer/bestemte mer enn deg i forbindelse med deltakelse i samtalene?
- iii. Hva kan/kunne vært gjort annerledes?

Avsluttende spørsmål: Er det noe annet du vil si som du ikke har sagt?

Vedlegg 2 Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet

Reflekterende familiesamtaler i fengsel?

Dette er et spørsmål til deg som deltar eller har deltatt i tilbud om familieterapi/familiesamtaler i fengsel. Jeg lurer på om jeg får intervju deg i forbindelse med mitt forskningsprosjekt. I dette skrivet får du informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Begrunnelsen for forskningsprosjektet er at det er lite kunnskap om hvordan samtaler om familieterapi/familiesamtaler inne i fengsel kan oppleves for de som deltar og om det kan ha en betydning for dem. Spørsmålene i undersøkelsen kommer til å dreie seg om din opplevelse av om samtalene påvirker/påvirket familierelasjoner, helse og eventuelle barns situasjon. Det vil også spørres om opplevelsen av å bruke Reflekterende team, for de som har brukt det i samtalene.

Jeg er student i Familieterapi og systemisk praksis ved VID Vitenskapelig høgskole i Oslo, dette prosjektet er min masteroppgave. Det er ønskelig at (fullt anonymiserte) funn fra undersøkelsen skal formidles til For Fangers Pårørende (FFP) og kriminalomsorgen som bidrag til videre utvikling av tilbudet med familieterapi/samtaler i fengsel.

Innsatte skal ikke delta i undersøkelsen. For å ivareta den innsattes personvern vil du i undersøkelsen ikke bli spurt om noen forhold vedrørende den innsatte. Dersom du allikevel sier noe som gjør at den innsatte kan gjenkjennes, (navn, dom, hjemsted, soningssted eller annet) vil dette bli utelatt fra det skriftlige materialet, og opptaket slettes uansett innen to døgn.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Min veileder, høgskolelektor Hans Christian Michaelsen ved VID vitenskapelige høgskole, er ansvarlig for prosjektet. Kontaktinformasjon står nederst på side 2.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Det er deltakere i familieterapi/samtaler i de fengslene som tilbyr dette i dag, som får denne henvendelsen. Du får henvendelsen fordi fengselet du hadde samtaler i eller For Fangers Pårørende (FFP) kjenner til din deltakelse og har din kontaktinformasjon. Det er et fengsel eller FFP som sendte henvendelsen til deg på vegne av meg.

Hva innebærer det for deg å delta?

Intervjuet vil ta inntil 60 minutt. Alle spørsmål er utarbeidet på forhånd. Samtalen vil ikke ha

«terapi-form», men vil være som en delvis styrt vanlig samtale. Vi kan møtes der du ønsker å gjennomføre intervjuet. Jeg skal benytte lydopptak under intervjuet, såfremt det er greit for deg. Intervjuet vil transkriberes (skrevet ned), anonymiseres, og lydopptaket slettet innen to døgn etter intervjuet.

Temaene jeg vil spørre deg om er:

- generelt hvordan det er/var å delta
- om samtalene påvirker/påvirket relasjoner
- om du og eventuelle barn opplever/opplevde noen endring i helsesituasjon i perioden samtalene pågår/pågikk eller etterpå
- om hvordan du opplever /opplevde bruk av reflekterende team (hvis dette blir/ble brukt)
- om du opplever/opplevde deltakelse som et reelt valg

Du kan la være å gi svar på tema du ikke ønsker å dele tankene dine om.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Opplysningene om deg vil kun benyttes til formålene jeg har fortalt om i dette skrevet. Opplysningene behandles konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Intervjuet gjøres med trygg/godkjent lydopptaker som tilhører studiestedet. Intervjuet vil bli transkribert (skrevet ned) av undertegnede innen to dager, og deretter blir lydopptaket slettet med det samme. Transkribering vil bli oppbevart på kodebeskyttet pc. Den vil være anonymisert, uten navn eller annen gjenkjennende informasjon om deg. Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode som lagres adskilt fra transkribering og oppgavetekst. Transkribering og notater blir slettet/destruert etter at prosjektet avsluttes.
- Det er kun student og veileder/prosjektansvarlig som vil ha tilgang til transkribering og eventuelle anonymiserte notater.
- Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i materialet. For å ivareta dette vil navn og alder endres, og informasjon om bosted/landsdel vil ikke komme frem.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes mellom 01.7.2020 og 31.12.2020. Navn, telefonnummer, mailadresse og transkripsjon slettes når masteroppgaven er levert og godkjent, senest 31.12.2020.

Dine rettigheter

Hvis du allikevel mener/tror at du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra VID vitenskapelige høyskole har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- VID vitenskapelige høyskole ved Hans Christian Michaelsen.
- VID sitt personvernombud: Nancy Yue Liu, epost; personvernombud@vid.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Hans Christian Michaelsen
LauritzenProsjektansvarlig

Nina Morseth
Masterstudent

(Forsker/veileder)
Telefon: 950 48 970

E-post: hans.christian.michaelsen@vid.no

Telefon: 934 47 710

Samtykke

Dersom du ønsker å delta i studien kan du ta kontakt med meg på kontaktinformasjonen under.

Du må gi et muntlig samtykke til deltakelse på det som står under når intervjuet begynner:

Jeg samtykker i at uttalelser fra intervjuene kan refereres (siteres) i masteroppgaven og i eventuelle artikler og presentasjoner i forbindelse med prosjektet. Jeg gir også tillatelse til at prosjektets veileder, som også er underlagt taushetsplikt, kan få lese materialet.

Navnet ditt blir anonymisert i transkripsjonen, og lydopptaket slettet innen to døgn.

Dersom du ønsker å delta, ta kontakt med undertegnede på telefon/sms: 934 47 710

Vennlig hilsen Nina Morseth Lauritzen

Vedlegg 3 Vedtak fra Kriminalomsorgen

Kriminalomsorgen region sør

Nina Morseth Lauritzen
Auneveien 42c,
7340 Oppdal

Deres ref:

Vår ref:
200907593-174

Dato:
05.08.2019

SØKNAD OM FORSKNING PÅ FAMILIESAMTALER I FENGSEL

Kriminalomsorgen region sør har mottatt søknad fra Nina Morseth Lauritzen om bistand til å rekruttere pårørende til innsatte til intervjuer vedrørende familiesamtaler i fengsel.

Undersøkelsen henvender seg til pårørende som har allerede har tatt del i familiesamtaler i fengsel. Undersøkelsen er en masteroppgave i Familieterapi og systemisk praksis ved VID vitenskapelige høskolesenter.

Den skal belyse deres opplevelse av å delta og om hvordan de er blitt påvirket av dette.

Søknaden gjelder Ringerike fengsel i region sør og Halden fengsel i region øst.

Region sør behandler søknaden på vegne av begge regioner.

Søkeren har kontakt med ansatte som har vært involvert i familiesamtalene i de to fengslene.

Det er disse som tenkes å bistå med å kontakte aktuelle innsatte som igjen formidler forespørsel om deltakelse til sine pårørende. Det gjelder både innsatte som fortsatt sitter i det aktuelle fengsel, innsatte som er overført annet fengsel eller løslatte.

Tilbudet om familiesamtaler i fengsel er forholdsvis nytt. Tilbakemeldinger fra enheter hvor det er prøvd ut, indikerer at dette bør både videreføres og utvikles. Undersøkelsen som søkes gjennomført vil kunne gi nyttig informasjon i så henseende.

Søknaden er utformet i overensstemmelse med retningslinjer for forskning i kriminalomsorgen.

Veileder og prosjektansvarlig er høgskolelektor Hans Christian Michaelsen ved VID vitenskapelige høskolesenter.

Vedtak

Kriminalomsorgen region sør gir med dette tillatelse til at ansatte i fengsel kan bistå søkeren rekruttering av pårørende som beskrevet ovenfor. De konkrete ansatte som tenkes bistå må ha godkjenning for sin medvirkning fra den lokale ledelsen. Det forutsettes godkjenning av undersøkelsen fra Norsk senter for forskningsdata (NSD).

Forskerens taushetsplikt

Opplysninger forskeren blir gjort kjent med kan være undergitt taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13. Forskeren er undergitt taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13 c. Av § 13e følger at forskeren plikter å hindre andre i å få tilgang til eller kjennskap til

Kriminalomsorgen region sør

Postadresse:
Dokumentsenter
Postboks 694
4302 Sandnes

Besøksadresse:
Kjelleveien 21
Tønsberg

Telefon: 33 20 70 00
Telefaks: 33 33 35 72
Org.nr: 911 830 868

Saksbehandler:
Torbjørn Eriksen
E-post: postmottak.region-
sør@kriminalomsorg.no

opplysningene. Overtredelse av taushetspliktbestemmelser er straffbart, jf. straffeloven § 121. Videre er det en forutsetning at forsker blir gjort kjent med lov om personopplysninger (LOV 2000-04-14 nr. 13) med tilhørende forskrift (FOR 2000-12-15 nr. 1265), spesielt § 7.27 i forskrift til personopplysningsloven.

Det er et vilkår at forskeren undertegner en taushetserklæring med henvisning til bestemmelsene ovenfor. Slik erklæring utarbeides av den enhet der forskningen skal gjennomføres.

Oppbevaring av materiale

Forskeren skal påse at innsamlet materiale blir oppbevart på en forsvarlig måte og at det foretas anonymisering av personidentifiserbare opplysninger ved publisering. Innsamlet materiale som inneholder personidentifiserbare data, skal makuleres så snart undersøkelsen er avsluttet. Dersom det skal gjøres unntak fra denne hovedregel, må dette godkjennes av Datatilsynet.

Klageadgang

Regiondirektørens vedtak om å anvende taushetsbelagte opplysninger til forskningsformål, kan påklages til Kriminalomsorgsdirektoratet. Klageretten etter forvaltningsloven kap. VI § 28, omfatter den som ikke får medhold i sin søknad om forskning og den som taushetsplikten er satt til vern for, i denne sammenheng innsatte/domfelte og tilsatte.

Rapportering

Regiondirektøren anmoder forskeren om å sende et eksemplar av forskningsrapporten til Kriminalomsorgen region sør, Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter, Kriminalomsorgsdirektoratet og de berørte fengslene.

Jon Haske
Ass.regiondirektør

Torbjørn Eriksen
Seniorrådgiver

Vedlegg 4 Utdrag fra transkripsjon

<p>Kontekst / makt</p> <p>Kontekst/makt/skjult makt: betjenter kontra terapeut, uniform kontra sivil osv.</p> <p>Maktmarkører</p> <p>Refl. team</p> <p>Beskrives som en ramme/regler som er god for samtalen, komme til orde</p>	<p>Et fengsel, det vil av mange beskrives som en maktinstitusjon, med murer, uniformer, nøkler og masse regler. Og i et Reflekterende team, så kan man ikke akkurat, man kan ikke alltid snakke når man vil, for eksempel..</p> <p>O: mmm</p> <p>N: ..og og samtalen styres gjennom denne strukturen som terapeuten styrer. Og da lurer jeg på om Reflekterende team kan oppleves eller ikke oppleves som en måte å utøve makt på?</p> <p>O: mm</p> <p>N: Hva tenker du om det, når jeg sier det?</p> <p>O: Jeg tenker at det faktisk kan være det, at det kan oppleves som et maktopplegg. Hvis, men det er noen forutsetninger i forkant i det som kan være den styrende biten. Og da tenker jeg i forkant, da tenker jeg på at de som er med på de samtalen, har hatt noe annet i forkant. De har kanskje faktisk blitt sett tidligere, ee, men for meg som ikke hadde blitt sett tidligere, så var det en befrielse. Som jeg sa litt tidligere, så kunne jeg legge litt av byrdene mine bort i fra meg selv og over på de som var intervjuere. Og terapeuter på det. Og det var ikke noe skremmende heller, for det har noe med atferd. Altså, en fengselsbetjent, det er ordet, en terapeut er et helt annet ord. De fleste tenker litt annerledes, ja, nøkler var jo til stede. Men det var jo fordi man var ansatt inne i fengselet, så da måtte de ha nøkler, skulle jeg til å si. Men uniformen, den var ikke tilstede. Så jeg følte aldri at den biten var skremmende, at det var noe som var, at no, hva skal jeg si, at det var noe som hadde med maktutøvelse å gjøre. Men jeg tror, de som kanskje har hatt en form for hjelp i forkant, som kanskje har hatt noen samtaler, kan kanskje føle det. Og så er det litt avhengig av den innsatte, hvor åpenhet og litt sånn, de foreldrene. Jeg tror nok at det teamet kan oppleve forskjellige situasjoner, forskjellige, mmm, eeee, ja at altså at familien kanskje nesten satt og kjeftet på hverandre. Ikke klarte å styre etter de reglene som på en måte var lagt. Jeg tror egentlig at man må ha en slik form for klare regler. Og så var det enklere å forstå hvorfor vi var der. For hvis ikke hadde hatt de reglene, så kunne vi sittet og snakket i munnen på hverandre, så vet vi jo at i en hvilken som helst familie, så er det sånn at hvis noen blir irritert, så vil man aldri stoppe. Vi er som noen politikere, vettu.</p> <p>N: latter</p> <p>O: latter- vi vil ha frem synspunktene våre.</p> <p>N: Jeg tolker det litt det du sier som at det er en struktur, men som du syntes var bra. Samtidig så opplevdes det ikke som at det var en maktutøvelse i fengselet</p> <p>O: Nei</p>	<p>Mener at hvordan RT oppleves kan være avhengig av om man har fått hjelp tidligere, ev hva slags hjelp</p> <p>Det var ikke uniformer, det var ikke fengselsbetjenter. Det var terapeuter. Så det var ikke noe skremmende.</p> <p>Opplevde ikke at det hadde med maktutøvelse å gjøre</p> <p>Ser RT som regler som skal styre familien, men at det er nyttig.</p>
--	---	--

Vedlegg 5 Godkjenning fra Norsk senter for forskningsdata

5.5.2020

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Reflekterende familiesamtaler i fengsel

Referansenummer

432294

Registrert

16.05.2019 av Nina Morseth Lauritzen - ninalaur@icloud.com

Behandlingsansvarlig institusjon

VID vitenskapelige høyskole / Fakultet for helsefag / Fakultet for helsefag Oslo

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Hans Chirstian Michaelsen, hans.christian.michaelsen@vid.no, tlf: 95048970

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Nina Morseth Lauritzen, ninalaur@icloud.com, tlf: 93447710

Prosjektperiode

01.06.2019 - 31.12.2020

Status

12.08.2019 - Vurdert

Vurdering (2)

12.08.2019 - Vurdert

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

<https://meldeskjema.nsd.no/vurdering/5cc04388-e7ac-4600-af72-cdc790186aaf>

1/3

01.07.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 01.07.2019 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD.

Deler av utvalget skal rekrutteres ved bistand fra Kriminalomsorgen, mens resterende skal rekrutteres ved bistand fra eksterne aktører utenfor Kriminalomsorgen.

NSD sin vurdering relatert til utvalget som skal rekrutteres ved bistand fra Kriminalomsorgen, betinger dermed at søknad sendt til Kriminalomsorgen innvilges. Innmelder skal fremlegge godkjenning fra Kriminalomsorgen til NSD så snart denne mottas. Behandlingen relatert til de deler av utvalget som skal rekrutteres ved bistand fra Kriminalomsorgen, kan først starte når søknad er innvilget.

Behandlingen relatert til deltakere som ikke rekrutteres ved bistand fra Kriminalomsorgen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om helseopplysninger og alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 31.12.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a), jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

<https://meldeskjema.nsd.no/vurdering/5cc04388-e7ac-4600-af72-cdc790186aaf>

2/3

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Mathilde Steinsvåg Hansen

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vedlegg 6 Bekreftelse vedrørende sikker datalagring

VID 6.5.2019

Bekreftelse vedrørende sikker datalagring

Vedrørende studentprosjekt for Nina Morseth Lauritzen

Det er avklart fra VID at Nina Morseth Lauritzen lagrer data på privat lagringsenhet, pc, som er beskyttet med passord og nedlåst. Pc-en har antivirusprogram med jevnlig oppdateringer.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Elisabeth Brodtkorb'.

Elisabeth Brodtkorb
Dekan
Fakultet for sosialfag